

15. HAFTA

Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası

Milli Mücadele süresince Misak-ı Milli'nin gerçekleştirilmesi ve ne pahasına olursa olsun bağımsızlığın esas alındığı Dış Politika ilkesi çerçevesinde yürütülen diplomasi, I. Dünya Savaşı sonrasında oluşan Yeni Dünyanın gereklerine göre şekillenmiştir. Büyük Devletlerin aralarındaki anlaşmazlıkları bilen ve sürekli diyalog kapısını açık bırakan bu diplomasi tarihi dost ve düşman kavramları yerine milli çıkarlar doğrultusunda Avrupalı devletler ve Sovyetler Birliği ile ayrı ayrı görüşerek gerçekçi bir tavır sergilediği görülecektir.

Türkiye'nin modern anlamda milli bir devlet olarak Uluslararası alanda meşruiyet kazanması Lozan konferansı ile gerçekleşmiştir. 1923-1930 yılları arasında Türk Dış Politikası Lozan Konferansı'nda çeşitli nedenlerle kesin olarak sonuçlandırılmamış konuların ulusal çıkarlara uygun biçimde çözümlenmesi üzerine odaklanmıştır. Bu konular İngiltere'yle Musul sorunu, Fransa'yla kapitülasyonlar, Hatay ve diğer sorunlar, Yunanistan'la ahali mübadelesi olarak sıralanabilir.

I. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası ilişkiler savaşı kazanan devletlerle kaybedenler arasında kutuplaşma çerçevesinde şekillenmiştir. Galip devletler savaş sonrası oluşturulan uluslararası düzenin devamını isterken, mağlup devletler kendilerine dikte ettirilen ve ağır şartlar taşıyan anlaşmalara tepki gösteriyorlardı. İki savaş arası dönemde ortaya çıkan bu kutuplaşmada Türkiye savaştan yenik çıkanlar arasında bulunmasına rağmen revizyonist bir politika izlememiştir. Türkiye'nin böyle bir tutum benimsemesinde şüphesiz verdiği Milli Kurtuluş Mücadelesinin zaferle sonuçlanması ve Lozan'da yapılan anlaşmayla Sevr Anlaşmasını geçersiz kılacak bir sonuca ulaşmasının etkisi vardır.

Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasının temel sorunlarını incelemekten önce bu dönemde yürütülen dış siyasetin temel ilkelerinden kısaca değinmek gerekir.

Teorik olarak ele alındığında Türk Dış Politikasında Asya, Ortadoğu, Batı yani Balkan eksenlerini içeren tarihi ve kültürel boyut dikkate alınmalıdır. Bunun yanı sıra Türkiye'nin jeostratejik konumu ve buna bağlı olarak gündeme gelen bölgesel, aktüel ve ideolojik yönleri olan iç yapısal boyut gibi unsurlar söz konusudur.

Atatürk ilkelerini ele alırken bu ilkelerin uygulanma sürecinde ortaya çıkan esaslara değinmiştik. Bu esasların temel her uygulama sahasında küçük farklılıklar ile görüldüğünü biliyoruz. 1923-1938 döneminin dış politika uygulamalarına geçmeden önce bu politikalara yön veren esasları ana hatlarıyla irdelemek gerekir.

Atatürk Dönemi Dış Politika İlkeleri

-Gerçekçilik

Atatürk'ün Dış Politikası gerçekçi olup maceradan uzak durmayı hedefler. Bu anlayışa uygun olarak Türk milletinin gücü ve imkânlarını bilmek kadar karşısındaki devletlerin ne yapacaklarını veya ne yapamayacaklarını gerçekçi ve doğru şekilde değerlendirmiş olan bir uygulama yönüdür. Şüphesiz bu gerçekçilik şartlar ne olursa olsun sonuna kadar direnmeyi öngören cesur ve onurlu duruştan taviz vermeyen bir gerçekçiliktir. Asla teslimiyetçilik yoktur.

-Tam bağımsızlık

Aynı milli mücadele yıllarında olduğu gibi istiklal-i tam dış politikada esas olmuştur. Bağımsızlık ilkesiyle diğer ülkelerle olan ilişkilerde genç Cumhuriyetin bağımsızlığının korunmasına özen gösterilmesi hedeflenmiştir. Osmanlı döneminin iktisadi, siyasi, mali kısacası her yönden dışa bağımlı yönetimlerini görmüş olan yeni rejimin kurucu kadrosu için devletin gerçek bağımsızlığı en önde gelen amaçtır. Bu bağımsızlık siyasi, iktisadi, mali, askeri ve kültürel açıdan bağımsızlıktı ve bunlardan ödün verilemezdi. Bu ilkedен hareketle gerek milli mücadele süresince Batılı devletlerle yapılan görüşmelerde gerekse Lozan görüşmeleri sonrasında bağımsızlık ilkesine gölge düşürebilecek her konuda kararlı davranılmıştır.

-Barışçılık

Atatürk dönemi dış politikasının bir başka özelliği ise barışı esas almasıdır. Bunun en güzel örneği milli mücadele yıllarında verilmiştir. Savaş ortamı içerisinde bile görüşmeler yoluyla barışın sağlanması için her türlü çaba sürdürülmüştür. Atatürk'ün barışçılığı yine onun söylediği '*Yurtta sulh, cihanda sulh*' sözüyle Türk dış politikasının bir ilkesi haline gelmiştir. Bu temel yaklaşıma uygun olarak bölgesinde barışı korumada üzerine düşeni gerçekleştiren Genç Cumhuriyet teslimiyetçi bir politika izlememiştir.

-Akılcılık

Akılcılık ilkesi doğrultusunda yeni devlet uluslararası hukuka bağlı kalmıştır. Atatürk Türkiye'sinin dış politika anlayışı, ideolojik, önyargılı saplantılara değil akıl üzerine oturtulmuştur. Uluslararası ilişkilerde tarihi dostluk ve tarihi düşmanlık yerine değişen şartlar ve karşılıklı yarar ilişkileri esas alınmıştır. Nitekim Atatürk bu doğrultuda siyasal, toplumsal ve ekonomik düzenleri çok farklı olan ülkelerle dostluklar kurabilmiştir.

Mustafa Kemal, cumhuriyetin kendini koruyabilmesi için ulusal ve uluslararası güvenlik önlemlerini almanın gerekliliğini görmüştür. Bu bakımdan askeri harcamalar ve ordunun modernleştirilmesi ülkenin ekonomik yapılanması ile eş zamanlı olarak yürütüldü. Barışın korunmasında gösterdiği hassasiyet hiç de pasif bir dış politikayı öngörmemekteydi. Bunun yanında gösterilen kararlılığın güvenlik ile ilgili hazırlıkların yapılması ile tamamlanabileceğine olan inanç aktif bir dış politikayı da beraberinde getirdi. Türkiye'nin salt kendi gücünün yetersiz kalabileceği durumlarda ülkenin güvenliğini sağlamak için

uluslararası politikanın gereği olarak yürütülecek denge politikaları çerçevesinde bölgesel barışın korunması için başka hedeflerle ittifaklar yaparak ülkenin güvenliğini sağlamak bir ilke olarak benimsendi. Türkiye'nin dış politikasına yön veren etkenlerden bir diğeri ise coğrafi konumuna bağlı olarak yani Türkiye'nin Sovyetlerle komşu oluşu, Boğazların Türkiye'nin kontrolünde oluşu ve Türkiye'nin ekonomik ve stratejik açıdan önemli bir Ortadoğu ülkesi oluşu gibi nedenlerle dış politika belirlenmesinde bu konuma bağlı politikalar üretilmiştir. Türk dış politikasını etkileyen bir diğer unsur olarak Türkiye'nin bu dönemde yaşadığı ekonomik sıkıntıları da eklemek gerekmektedir. Özellikle 1929 yılında Dünyada yaşanan ekonomik bunalım ve bunun Türkiye'ye yansması da bu yönelişe etki etmiştir. Türkiye 1923-1930 yılları arasında özel girişim yoluyla kalkınmayı esas alan politikaları uygulamaya koymuşsa da 1930 sonrasında devletçiliğe yönelmiştir.

Türk-Yunan ilişkileri

Yunanistan'ın küçük Asya yenilgisinden sonra Kral Konstantin hükümeti bir grup subay tarafından iş başından uzaklaştırılmıştır. Kralın yerine oğlu tahta geçti. Yenilginin sorumlusu görülen sivil ve askeri ileri gelenler kurşuna dizildiler. Darbeciler Venizelos'u 1924 yılında Yunanistan başbakanı yaptılar. Bu yıllarda Türkiye Yunanistan ilişkilerinde gerginliğe sebep olan önemli konulardan biri mübadele sorunu olmuştur. Lozan konferansı sırasında Lord Curzon tarafından ortaya atılan mübadele konusu Türk ve Yunan hükümetleri tarafından kabul edilmişti.

Mübadele ahali değişimi demektir. Lozan Anlaşmasıyla sonuçlandırılmayan konulardan bir tanesi de Türk ve Yunan arasında gerçekleştirilmesi planlanan nüfus mübadelesiydi. Türkiye ve Yunanistan arasındaki anlaşma 30 Ocak 1923 tarihinde taraflarca imzalandı. Bunun ilk 2 maddesi şöyleydi:

Madde 1: Türkiye'de yaşayan Ortodoks ahaliyle Yunanistan'da yaşayan Müslüman ahali yer değiştirecekti. Tabi bu konuda din esası göz önünde tutulduğu için tartışmalı alanlar ortaya çıktı. Öncelikle Konya'nın Karaman ilçesinde yaşayan Türk kökenli ancak Ortodoks Mezhebine mensup kişiler vardı ve bunların Yunanistan'a din esasına bağlı olarak gönderilmesi söz konusu oldu; ancak onlar mübadele kapsamına alınmak istemediler. Bizans geleneğini sürdüren, Bizans ordularında çalışan, Bizans ordularına mensup bir kökene sahip olan Ortodoks Türkler aynı zamanda Grek Alfabesi de kullandıklarından bu ahali değişimi politikası içinde anlaşmaya bağlı olarak Yunanistan'a gönderileceklerdi.

Diğer maddedeysse, Batı Trakya'daki Türklerle İstanbul'daki Rumların ahali değişimi yani mübadele yasasına tabii olmayacakları konusuydu. Ahali değişimi yani mübadele konusunda en önemli ihtilaf İstanbul'da yaşayan Rumlar üzerinde güdülen politikada kendini gösterdi; çünkü Türk tarafı, 30 Ekim 1918 öncesi Türkiye nüfusuna kayıtlı olan Rumlar dışında kalan yani daha sonra İstanbul'a yerleşmiş olan Rumların, mübadele kapsamına alınması gerektiği ileri sürmüştür; ancak Yunan tarafıysa bunun böyle olmaması gerektiğini bir karşı tez olarak

ortaya koydu. Neden İstanbul çok önemliydi? Çünkü Yunanistan burada geleneksel varlığını sürdürmek, nüfusuyla beraber etkin bir biçimde ortaya koyabilmek adına 30 Ekim 1918 gibi bir tarihi bariyerle karşılaşmak istemedi. 30 Ekim 1918 sonrası bile mübadele kapsamında o dışarda tutulan ahalinin içinde sayılsın talebinde bulundu. Tabiki Türk tarafı bunu kabul etmedi. Türkiye ve Yunanistan arasında baş gösteren bu mesele etabli kelimesi etrafında daha çok yükseldi. Etabli Fransızca yerleşmiş demektir. Kimin yerleşmiş olup olmadığı konusu gündemin ana maddesiydi. Aslında Yunanistan tarafına göre İstanbul'da hangi sebeple olursa olsun hangi zamanda yerleşmiş olursa olsun mübadele kapsamı dışında tutulacak Rumlar konusunda baskı yapılıyordu; çünkü Yunanistan'ın İstanbul'daki ağırlığını kaybetmek gibi bir endişesi söz konusuydu. Türk tarafıysa kesinlikle bir bariyer koymalı ve daha önce kayıt altına alınmış Yunanlıların, Yunan uyruklu Ortodoksların Yunanistan topraklarına gönderilmesi gerektiğini, mübadelenin de bu alana genişletilmesi gerektiği konusunda diretti. Mübadelenin sahası içine aldığı ahali niteliği açısından tartışmaya mahal vermesiyle beraber Türkiye'yle Yunanistan arasındaki ilişkiler giderek gerginleşmişti. Buna karşılık olarak bir hamlede bulunan Yunanistan Batı Trakya'daki Müslümanların mallarına el koydu, onların yaşam standartlarını düşürecek girişimlerde bulundu. Karşılığı tabiki Türkiye Cumhuriyeti tarafından geciktirilmedi. Burada yaşayan yani Türkiye sınırları içinde yaşayan Yunanlılara da paralel davranışlarda bulunuldu. Anlaşmalar daha doğrusu anlaşmazlık bir arada 1926 tarihinde yapılan anlaşmayla bile giderilemedi. Nitekim 1930'da Türkiye ziyaretiyle beraber tekrar gündeme gelen ahali değişimi yani mübadele tarafların ne zaman doğdukları ya da nerede doğdukları dikkate alınmaksızın ne kadar süredir İstanbul'da yaşadığına bakılmaksızın İstanbul Rumlarının mübadele dışında tutulması ve benzer şekilde Batı Trakya'daki Müslümanlarında mübadele kapsamı dışında tutulmasıyla çözümlenmiş oldu. Bu ilişkiler aslında II. Dünya Savaşı sırasında Türkiye'nin Yunanistan'a gösterdiği müsamaha ve destekle beraber pozitif bir yansıma sebeptir. Hemen olmasa da 1940-45 arasında Yunan basınında Türkiye lehine pozitif haberler çıkarıldı; fakat kısa sürdü çünkü hemen 10 yıllık bir sürecin sonunda Kıbrıs sorununun patlak vermesiyle beraber mübadele konusunun getirdiği açmazlıkların sonuca bağlandığı huzurlu ortam sona ermiş oldu.

Nüfus Mübadelesi Protokolü

TBMM hükümetiyle Yunan hükümeti aşağıdaki hükümler üzerinde anlaşmaya varmışlardır:

Madde 1: Türk topraklarında yerleşmiş Rum Ortodoks dininden Türk uyruklarıyla, Yunan topraklarında yerleşmiş Müslüman dininden Yunan uyruklarının 1 Mayıs 1923 tarihinden başlayarak mübadelesine girişilecektir. Bu kimselerin hiçbirisi Türk hükümetinin izni olmadıkça Türkiye'ye ya da Yunanistan hükümetinin izni olmadıkça Yunanistan'a dönerek oraya yerleşmeyecektir.

Madde 2: Birinci maddede öngörülen mübadele

a)İstanbul'da oturan Rumları

b)Batı Trakya'da oturan Müslümanları kapsamayacaktır.

1912 kanunuyla sınırlandırıldığı biçimde İstanbul şehremaneti daireleri içinde 30 Ekim 1918 tarihinden önce yerleşmiş yani etabli bulunan bütün Rumlar İstanbul'da oturan Rumlar sayılacaklardır. 1913 tarihli Bükreş anlaşmasının ortaya koyduğu sınır çizgisinin doğusundaki bölgeye yerleşmiş bulunan Müslümanlar Batı Trakya'da oturan Müslümanlar sayılacaklardır.

Madde 3:

Karşılıklı olarak, Rum ve Türk nüfusu mübadele edilecek olan toprakları 18 Ekim 1912 tarihinden sonra bırakıp gitmiş olan Rumlar ve Müslümanlar, 1'nci Maddede öngörülen mübadelenin kapsamına girer sayılacaklardır.

İş bu sözleşmede kullanılan göçmenler terimi 18 Ekim 1912 tarihinden sonra göç etmesi gereken ya da göç etmiş bulunan bütün gerçek ya da tüzel kişileri kapsamaktadır.

Madde 4:

Ailelerin Türk ülkesini daha önce bırakıp gitmiş olup da kendileri Türkiye'de alıkonmuş bulunan Rum halkından vücutça sağlam erkekler iş bu sözleşme uyarınca Yunanistan'a gönderilecek ilk kabileyi meydana getireceklerdir.

Madde 5:

Bu sözleşmenin 9. ve 10. Maddelerindeki çekinceler saklı kalmak üzere bu sözleşme uyarınca yapılacak mübadele yüzünden Türkiye'deki Rumların ya da Yunanistan'daki Müslümanların mülkiyet haklarına ve alacaklarına hiçbir zarar verdirilmeyecektir.

Madde 6:

Mübadele edilecek halklara mensup bir kimsenin gidişine herhangi bir nedenle olursa olsun hiçbir engel çıkartılmayacaktır. Bir göçmenin kesinleşmiş bir hapis cezası bulunduğu ya da henüz kesinleşmemiş bir cezaya çarptırıldığı yahut kendine karşı ceza soruşturması yürütüldüğü durumlarda söz konusu göçmen cezasını çekmek ya da yargılanmak üzere kendisine karşı kovuşturmada bulunan ülkenin makamlarınca gideceği ülkenin makamlarına teslim edilecektir.

Madde 7:

Göçmenler bırakıp gidecekleri ülkenin uyrukluğunu yitirecekler ve varış ülkesinin topraklarına ayak bastıkları anda bu ülkenin uyrukluğunu kabul edeceklerdir. İki ülkeden birini ya da ötekini daha önce bırakıp gitmiş olan ve henüz yeni bir uyruk edinmemiş bulunan göçmenler bu yeni uyruğu iş bu sözleşmenin tarihinde edineceklerdir.

Madde 8:

Göçmenler her çeşit taşınır mallarını yanında götürmekte yahut bunları taşıtırmakta serbest olacaklar ve bu yüzden kendilerinden çıkış ya da giriş başka herhangi bir vergi alınmayacaktır. Bunun gibi bu sözleşme uyarınca bağıtlı devletlerden birinin ülkesini bırakıp gidecek her topluluk (cemaat, communaute) üyesinin (camiler, tekkeler, medreseler, kiliseler, manastırlar, okullar, hastahaneler, ortaklıklar, dernekler, tüzel kişiler ya da ne çeşit olursa

olsun başka tesisler personelini kapsamak üzere) kendi topluluklarına ait taşınır malları
yanlarında serbestçe götürmek ya da taşıtırmak hakkı olacaktır

Madde 9:

8.maddede öngörülen göçmenlerin ve toplulukların kent ve köylerdeki taşınmaz mallarıyla bu
göçmenlerin ya da toplulukların bırakmış oldukları mallar 11. Maddede öngörülen karma
komisyonca aşağıdakiler uyarınca tasfiye edilecektir. Zorunlu mübadele uygulanacak
bölgelerde bulunan ve mübadele uygulanmayacak bir bölgeye yerleşmiş toplulukların din ya
da hayır kurumlarına ait olan mallarda aynı şartlar içinde tasfiye edilecektir

Madde 10:

Bağıtlı Tarafların ülkelerini daha önceden bırakıp gitmiş olan ve bu sözleşmenin 3. Maddesi
uyarınca nüfus mübadelesinin kapsamına girer sayılan kimselere ait taşınır ya da taşınmaz
malların tasfiyesi 9. Madde uyarınca Türkiye'yle Yunanistan'da 18 Ekim 1912 tarihinden bu
yana yürürlüğe konmuş kanunlarla her çeşit yönetmeliklere göre ya da herhangi bir zor alım
yani müsadere, zorunlu satış vb. gibi iş bu mallar üzerindeki mülkiyet hakkını herhangi bir
yoldan kısıtlayıcı nitelikte hiçbir tedbire konu olmaksızın yürütülecektir.

Madde 11:

İş bu sözleşmenin yürürlüğe girişinden başlayarak bir aylık bir süre içinde yüksek tarafların
her birinden 1914-1918 savaşına katılmamış devletlerin uyrukları arasından milletler cemiyeti
meclisine seçilecek üç üyeden oluşan ve Türkiye ya da Yunanistan'da toplanacak olan bir
karma komisyon kurulacaktır. Komisyonun başkanlığını tarafsız üç üyeden her biri sırayla
yapacaktır. Karma komisyon gerekli göreceği yerlerde bir Türk ve bir Yunan üyeyle karma
komisyonca atanacak tarafsız bir başkandan oluşacak ve karma komisyona bağlı olarak
çalışacak alt komisyonlar kurmaya yetkili olacaktır. Karma komisyon alt komisyonlara
verilecek yetkileri kendisi saptayacaktır.

Madde 12:

Karma komisyon iş bu sözleşmede öngörülen göçü denetlemek ve kolaylaştırmak ve 8.,9.
Maddede öngörülen taşınır ve taşınmaz malların tasfiyesine girişmekle yetkili olacaktır.

Madde 13:

Karma komisyon göçün ve yukarıda belirtilen tasfiyenin yol ve yöntemlerini saptayacaktır.
Karma komisyon genel olarak iş bu sözleşmenin uygulanmasında gerekli göreceği tedbirleri
almaya ve bu sözleşme yüzünden ortaya çıkabilecek bütün sorunları karara bağlamaya tam
yetkili olacaktır. Karma komisyon kararları oy çokluğuyla alacaktır. Tasfiye edilecek mallara,
haklara ve çıkarlara ilişkin bütün itirazlar karma komisyonca kesin karara bağlanacaktır.
Karma komisyon ilgilileri dinledikten ya da dinleme gereği gibi çağırdıktan sonra bu
sözleşme uyarınca tasfiye etmesi gereken taşınmaz mallara değer biçme işlemine girişmek

için tam yetkili olacaktır. Tasfiye olunacak mallara değer biçilmesinde bunların altın parayla olan değeri esas alınacaktır.

Madde 14:

Komisyon ilgili mal sahibine elinden alınan ve bulunduğu ülkenin hükümete emrinden kalacak olan mallardan dolayı borçlu kalınan para tutarını belirten bir bildiri belgesi verecektir. Bu bildiri belgeleri esas alınarak borçlu kalınan para tutarları tasfiyenin yapılacağı ülke hükümetinde göçmenin mensup olduğu hükümete karşı bir borcu olacaktır. Göçmenin ilke olarak g ettiği ülkede kendisine borçlu bulunan paraların karşıılığında ayrıldığı ülkede bırakmış olacağı mallarla aynı değerde ve aynı nitelikte mal alması gerekecektir.

Madde 15:

Gi kolaylaştırmak amacıyla ilgili devletlerce karma komisyonun saptayacağı şartlarla komisyona ndelik avans olarak ödemede bulunacaktır.

Madde 16:

Mübadele dışında bırakılacak bölgelerde oturanların bu bölgelerde kalmak ya da oralara yeniden dönmek hatlarıyla Türkiye ve Yunanistan'da özgürlüklerinden ve mülkiyet haklarından serbestçe yararlanmalarına hiçbir engel kartılmayacaktır. Bu hüküm mübadele dışı bırakılacak söz konusu bölgelerde oturanların mallarını başkalarına geçirmelerine ve bu kimselerden Türkiye'yi ya da Yunanistan'ı kendi istekleriyle bırakıp gitmek isteyeceklerin gidişine engel olma vesilesi olarak ne sürülemeyecektir.

Madde 17:

Karma komisyon çalışmaları ve işlerin yürütülmesi için gerekli giderler komisyonca saptanacak oranlar ilgili hükümetlerce karşılanacaktır.

Madde 18:

Bağıtlı Taraflar iş bu sözleşmenin uygulanmasını sağlamak üzere yasalarında gerekli değişiklikleri yapmaya ykmldrlер.

Madde 19:

İş bu sözleşme Bağıtlı Yüksek Taraflar bakımından, Türkiye'yle yapılacak barış antlaşmasının bir parçasıymış gibi aynı g ve aynı yerde sayılacaktır. İş bu sözleşme söz konusu anlaşmanın Bağıtlı Yüksek Taraflardan her ikisince onaylanmasından hemen sonra yürürlüğe girecektir. Bu hükümlere olan inançla yetki belgelerinin karşıılıklı olarak usulüne uygun olduğu görülmüş ve aşağıda imzaları bulunan tam yetkili temsilciler bu sözleşmeyi imzalamışlardır. Lozan'da 30 Ocak 1923 tarihinde bu anlaşma  nüsha olarak düzenlenmiştir. Bu nüshalardan biri Yunanistan hkmetine bir diğeri TBMM hkmetine verilecek nc de doğruluğu onaylanmış birer örneğini Türkiye'ye yapılmış barış anlaşmasını imzalayan devletlere yollayacak olan Fransa cumhuriyeti hkmetine ve bu devletin arşivlerine konulmak üzere teslim edilecektir.

Etabli Meselesi

Türk-Yunan ilişkilerinin bir diğer ayağını etabli meselesi oluşturur. 30 Ocak 1923'te Türk-Yunan ahalisinin mübadelesine dair mukavele ve protokol Türk-Yunan delegeleri tarafından imzalanmıştı. Bu sözleşmeye göre Türkiye'de kalan Rumlarla Yunanistan'daki Türklerin değişimi yapılacaktı. 30 Ekim 1918'den önce İstanbul belediye sınırları içinde yerleşmiş olan Rumlar ile Batı Trakya Türkleri mübadelenin dışında bırakıldı. Uluslararası komisyon 1923 Ekiminde Rumlar ve Türklerin değişimini başlattı; fakat kısa bir süre sonra iki devlet arasında yerleşmiş etabli deyiminin kapsamı konusunda anlaşmazlık ortaya çıkmıştı. İstanbul'da daha fazla Rum bırakmak isteyen Yunanistan 30 Ekim 1918'den önce İstanbul'da bulunan her Rum'un yerleşmiş sayılması gerektiğini ileri sürdü. Karma komisyon bu konuda çözüme ulaşamayınca sorun milletler cemiyetine götürüldü. Milletler cemiyeti bu konuda milletler arası daimi adalet divanına bir değerlendirme istedi. Adalet divanının yaptığı yorum anlaşmazlığı çözemedi. Misilleme olarak Yunanistan Batı Trakya Türklerinin mallarına el koyarak buralara Türkiye'den gelen Rumları yerleştirdi. Bu yaklaşım iki devlet arasında gerginliği daha da arttırdı. 1 Aralık 1926 tarihinde Atina'da yapılan anlaşma uyarınca karma komisyonun belirlediği fiyat üzerinden Batı Trakya'da el konulan malların Yunan hükümeti tarafından satın alınması kararlaştırıldı. Türkiye de 1912 yılından önce memleketi terk eden Rumlara ait emlakı sahiplerine iade edecekti. Bu sorun 1930 yılına kadar devam etti. 1930 yılına kadar Türkiye Yunanistan arasındaki ilişkiler istenen seviyeye getirilememiştir. Bu durum İtalya'nın Akdeniz'de Türkiye ve Yunanistan'ı içine alan bir dostluk ve ittifak sistemini kurma çabası üzerine düzelmeye başlamıştır. İki ülke arasında sürüncemede kalan mübadele konusu 10 Haziran 1930'da Ankara anlaşmasıyla çözümlenmiştir. Bu anlaşmayla yerleşme tarihleri ve doğum yerleri ne olursa olsun İstanbul Rumları ile Batı Trakya Türklerinin tamamı yerleşmiş yani etabli sayılmıştır. Ayrıca her iki ülkenin azınlıklarına ait mallar konusunda da düzenlemeler yapılmıştır. Bu anlaşmadan sonra Venizelos Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Bu ziyaret sırasında iki devlet arasında birçok anlaşma ve sözleşme imzalanmıştır.

Patrikhane Meselesi

Türk-Yunan ilişkilerinin diğer bir sıkıntılı konusu ise patrikhane meselesi olmuştur. Türkiye'yle Yunanistan arasında Lozan Barış Konferansında İstanbul'daki Fener Rum Patrikhanesinin Türkiye topraklarında kalıp kalmaması tartışılmıştır. Lozan müzakerelerinde patrikhane meselesi mübadele meselesinin ele alındığı zamanda gündeme gelmişti. Patrikhane meselesi evvela Lord Curzon'un başkanlığını yaptığı ülkeler ve askeri meseleler komisyonunun 1 Aralık 1922 tarihli oturumunda görüşüldü. İsmet Paşa bu oturumda Türkiye'deki bütün Rumların mübadeleye tabi tutulmasını ve buna bağlı olarak patrik ve patriklik makamının da Türkiye'den çıkarılmasını istedi. İsmet Paşa 12 Aralık 1922 tarihinde mübadele alt komisyonunda yapmış olduğu konuşmada, *“patrikhane önce Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanması sonrada sınırlarının genişlemesi için her türlü faaliyette bulunmuştur. Bugün gelinen noktanın asıl sorumlusudur”* dedikten sonra patrikhanenin siyasi

bir kurum olduğuna dikkat çekerek sınır dışına çıkarılması konusunda ısrar etmiştir. Ancak Türkiye'nin patrikliğinin ülkeden çıkarılması yönündeki tekliflerine Yunanistan ile birlikte diğer Avrupalı devletlerde itiraz etmiştir. Sonuçta anlaşma metninde yer almamakla birlikte Venizelos'un o an için görevde bulunan Türkiye'yle iyi ilişkiler kurma taraftarı olmayan patrik IV.Meletios'un görevden uzaklaştırılacağı ve bundan sonra patrikhanenin tüm siyasi hak ve yetkilerinden arındırılarak sadece dini bir kurum olacağı sözü ile anlaşmaya varılmış ve Fener Rum Patrikhanesi Türkiye'de kalmıştır. Lozan anlaşmasıyla patrikhanenin bir anlaşma hükmüyle değil tasarruf hakkı Türk devletinde kalmak kaydıyla tek taraflı olarak Türkiye'de kalmasına izin verilmiştir. Buna göre patrikhane bir Türk Kurumu olup patrik ve burada görevli memurlarda dahil Türk memurlarıdır. Patriğin tayin ve denetimi Türk hükümeti tarafından yapılacaktır ve 1923 öncesi bütün imtiyazları kaldırılmıştır. Patrik sadece din işleriyle ilgilenecektir.

Yunanistan Lozan Anlaşması'nda çizilen çerçeveye rağmen Türkiye'deki patriklik seçimlerine müdahil olmuştur. 17 Aralık 1924 de seçilen yeni patrik VI. Konstantinos Bursa doğumlu olup 1921 tarihinde İstanbul'a gelmiş,1924 yılında Terkos Metropolidi olarak da İstanbul'a yerleşmiş biri olan mübadeleye tabii bir kişiydi. Türkiye'nin bu duruma itiraz etmesi karşısında Yunanistan meseleyi uluslararası adalet divanına götürmeye çalışırken Türkiye patrikhanenin bir Türk Kurumu olduğuna dikkat çekerek içişlerine dışardan müdahale edilmesine izin vermeme konusunda kararlılık göstermiş ve Konstantinos Arapoğlu'nun sınır dışı edilmesine karar vermiştir. Patrik Arapoğlu'nun kişisel olarak milletler cemiyetine müracaatı üzerine cemiyetten meselenin ikili ilişkiler çerçevesinde halledilmesi çağrısı çıktı. Bunun üzerine Türk hükümeti patrik ile ilgili aldığı karardan vazgeçmemiş ancak patrik dışında diğer piskoposların da mübadeleye tabii tutulması isteğini geri çekmiştir. Türkiye'nin bu kararlı tavrı karşısında 1925 yılı mayıs ayında istifa eden Konstantinos Arapoğlu'nun yerine, Vasilios Yeorgiadis mübadele dışı bir kişi olarak patrik seçilmiştir. 1924 yılı ve sonrasında bir yıllık bir süreçte yaşanan patrik meselesinde tüm dünyaya Türkiye'nin patrikhanenin bir Türk Kurumu olduğu, evrensel statüsünün tanınmadığı ve dini bir meseleden dolayı içişlerine karışamayacağı mesajı verilmiştir.

1932 yılında Yunanistan, Türkiye'nin milletler cemiyetine üyeliğine destek verirken aynı yıl ve bir sonraki yılda karşılıklı olarak başbakanların ziyaretlerini, Venizelos'un Mustafa Kemal Atatürk'ü Nobel Barış ödülüne aday göstermesi takip etmiştir. Yine 1933 yılında iki ülke arasındaki bu yakınlaşma bağlamında samimi anlaşma belgesi adıyla yeni bir anlaşma imzalanmıştır. Artan İtalyan tepkisinin etkisiyle iki ülke ilişkilerinde bu olumlu gelişmeler iki ülkeyi daha da yakınlaştırmış ve balkanlarda bir iş birliği oluşmasında, 1934 yılında Balkan Antantının imzalanmasında önemli bir etkiye sahip olmuştur. 1937 yılında Yunanlı bir heykeltıraşın yapmış olduğu Atatürk heykeli ve Selanik belediyesinin satın aldığı Atatürk'ün evi Türkiye'ye hediye edilmiştir. İki ülkenin üniversitelerinde karşılıklı olarak kürsüler açılmış olmasına rağmen Türk-Yunan ilişkileri açısından yakalanan bu ılımlı hava, II. Dünya savaşı sonrası yine gergin bir hal almaya başlayacaktır.

Türk-Rus İlişkileri

Atatürk dönemi Türk dış politikasının bir diğer ayağını Rusya ile olan ilişkiler oluşturur. 1917 ile 1923 arasında Rusya'da Sovyet devrimi, Türkiye'de ise milli mücadele yöneticileri arasında oluşan tabii ittifak ve 1923 sonrası dönemde Stalin'in yavaş yavaş iktidara yerleşmeye başlamasıyla, Türkiye'de yeni kurulan yeni milli devletin devletlerarası sistemde batıya yakın bir safta yer almaya başladığına dikkat çekmek gerekir. Sovyet dış politikasının 1923 sonrası dönemde ulusal araçları daha fazla kullanarak realpolitik çizgisine kaymasının Türkiye'yle ilişkileri de belirlemeye başladığı görülecektir. Bilhassa bu dönemden itibaren genel olarak Ortadoğu'nun Sovyet diplomasisi veyahut komünist sızma için çok daha az olanak sağladığı ortaya çıkacaktır. Bölge ülkeleriyle ticari işler geliştirmek ve İngiltere başta olmak üzere batı nüfusunu dengelemeye yönelik teşebbüsler etrafında gelişen ilişkileri, gerek Türkiye'de gerekse de İran'da sol hareketlerinin şiddetle bastırılması dahi etkilemeyecektir.

Milli Mücadele sonrası Lozan Barış Konferansı döneminde Boğazlar Meselesi dolayısıyla Sovyetler konferansa özellikle ilgi göstermiş, Boğazlar Meselesi tartışılırken konferansa davet edilmiştir. Türkiye batılılar karşısında yalnız kalmamak için Sovyetlerin konferansa katılmasını özellikle istemiştir. Sovyet heyetinin yayınladığı muhtıradaki *“büyük devletlerin tüm alanlarda bu arada ekonomi ve maliye konularında olmak üzere siyasi bağımsızlık ve egemenlik hakkının Türkiye'ye tanınması”* talebi dile getirilmiştir. Konferansta Sovyet Rusya'yı Dışişleri Komiseri Çiçerin temsil etmiştir. Sovyetlerin konferansta hassasiyet gösterdikleri temel konu boğazların Karadeniz'e kıyısı olan devletler haricindeki devletlerin harp gemilerine kapalılığı meselesiydi. Temmuz 1923'te varılan uzlaşma ile boğazlar askerden arındırıldı ve Karadeniz'e kıyısı olan devletler dışındaki devletlerin de belli bir tonajdaki harp gemilerine Boğazlardan geçiş hakkı tanındı. Nitekim bu durum Sovyetlerin beklentilerini karşılamadı.

Lozan Barış Anlaşması'nın imzalanmasından Avrupa'daki savaş buhranlarının başladığı devreye gelinceye kadar Türk-Sovyet münasebetleri üç unsurun tesiri altında gelişmiştir. Bunlar ticari münasebetler, komünizm meselesi ve Türkiye'nin batıyla olan ilişkileridir. Sovyetler birliği ticari ve ekonomik münasebetler yoluyla Türkiye'yi nüfuz altında tutmaya çalışmıştır. Buna karşılık Türkiye dış ticaretine Sovyetlerin tekeli altına sokmaktan kaçınarak batıyla ticaret münasebetlerini geliştirmeye özen göstermiştir. Ticaret alanında olduğu gibi siyasi alanda da Türkiye'nin Batılı devletlerle uzlaşma yoluna girmesi ve dış politikasını yavaş yavaş Sovyet tekelinden kurtarmaya başlamasının, bu devlet tarafından hoşnutsuzlukla karşılanması normaldi. Türkiye'nin dış münasebetlerinden duydukları endişeye rağmen Sovyetler Birliği milletler arası durumu kendileri için henüz güvenli görmediklerinden Türkiye'ye önem vermeye devam etmiştir.

Musul anlaşmazlığı sırasında Türk- İngiliz münasebetlerinin gerginliği buna karşılık 1 Aralık 1925 te İngiltere, Fransa, İtalya, Belçika, Polonya ve Çekoslovakya'nın imzaladıkları Locarno Antlaşması'yla Almanya'nın Batılıların yanında yer alması ihtimali 17 Aralık 1925'te Türkiye'yle Sovyetler Birliği arasında dostluk ve saldırmazlık anlaşmasının imzalanması sonucunu vermiştir. Her şeyden önce teklif Rusya'dan gelmiştir. 3 yıl için imzalanmış olan bu anlaşmaya göre taraflardan birine bir veya birkaç devlet tarafından yöneltilen bir askeri

hareket halinde diğeri tarafsız kalacak ve taraflardan hiçbirinin birbirlerine saldırmayacakları gibi birbiri aleyhinde yönelen ittifak veya siyasi anlaşmalara katılmayacaklardır. Türkiye için olduğu kadar Türkiye'nin Batılılara katılmasından duyduğu endişe bakımından Sovyet Rusya için de tatmin edici olan bu anlaşmaya göre Türkiye Rusya'ya bilgi vermeden ve bazı halde de onun rızasını almadan batı devletlerinden herhangi birisiyle anlaşma yapmayacaktı. Bu anlaşma 1929'da yeni bir hüküm eklenerek yenilenmiştir. Buna göre taraflar karadan ve denizden komşu bulundukları devletlerle birbirlerine danışmaksızın herhangi bir siyasi anlaşma yapmama esasını kabul etmişler ve söz konusu anlaşma 1945 Martında Sovyetler Birliği tarafından feshedilinceye kadar yürürlükte kalmıştır. Eğer bu anlaşma yürürlükte kalsaydı Türkiye'nin NATO'ya girebilmesi söz konusu olmayabilirdi. Esasında Rusya Türkiye'den toprak ve Boğazlarda üs taleplerde bulunarak anlaşmayı fes etmekle Türkiye'nin serbest hareket etmesine imkân vermiştir.

Türk-Sovyet ilişkilerinde karşılıklı yaşanan özellikle iktisadi ve ticari konulardaki sorunlar 1927 tarihinin ticaret anlaşmasıyla çözüme ulaşmış ardından Sovyetlerin isteğiyle Cenevre'de toplanan silahsızlanma konferansına Mart 1928 tarihinde Türkiye'yi de davet etmiştir. Yine savaşa ve saldırganlığa karşı hazırlanmış bir belge olan Litvinov Protokolü'ne Nisan 1929 tarihinde Türkiye de katılmıştır. 1930'lu yıllarda uluslararası ilişkilerde Sovyetler Türkiye'nin dayandığı tek ülke olmaktan çıkmıştır. Bununla beraber Türk-Sovyet ilişkileri 1932 Nisan'ında Sovyetlerin davetiyle gerçekleşen Türkiye Başbakanı ve Dışişleri Bakanının Moskova'ya ziyareti, ilişkilere yeni bir boyut katmış ve bu ziyaret sonrasında Sovyetler Türkiye'ye 8 milyon dolarlık bir kredi sağlamıştır. Takip eden yıllarda yine Türk-Sovyet ilişkileri sıkı bir iş birliği çerçevesinde devam edecektir.

İsmet Paşa başkanlığında Türk heyetinin 1932 senesi 24 Nisan-10 Mayıs tarihleri arasında gerçekleştirdiği Rusya gezisi bu süreçteki en önemli gelişmelerden biriydi. Bu gezideki Türk heyeti Dışişleri Bakanı Tefik Rüşti Aras'ın yanı sıra, Tarım, Sağlık ve Eğitim Bakanlıkları temsilcilerinden oluşmaktaydı. Ağırlığın ekonomik ve kültürel ilişkilere verdiği bu görüşmede iki ülke arasındaki ilişkilerin değişen dünya şartlarına bağlı olarak geliştirilmesine olan inanç dile getirilmiştir. Ardından 1933 yılında K. E. Vorofilov başkanlığındaki Sovyet heyeti iade-i ziyarette bulunmuş ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 10. Yılı dolayısıyla yapılan törenlere de katılmıştır. Bu heyette Sovyet Dışişleri bakan yardımcısı L. M. Karahan, Eğitim Halk Komiseri A. S. Bubnov ve daha başka önemli isimlerde vardı. 1935 yılının temmuz ayında İsmet Paşa başkanlığında bir ziyaret daha gerçekleşmişti. Bu ziyaretler şeklen önemli olsa da 1933 sonrası başlayan süreci tersine çevirememiştir.

Türk- İngiliz İlişkileri

Atatürk dönemi Türk dış politikasının temel ayaklarından birisini de İngilizlerle olan ilişkiler oluşturur. Türk-İngiliz ilişkileri 1877-1878 Osmanlı Rus savaşından sonra büyük bir kırılma yaşamıştır. İngilizler Osmanlı devletini parçalamaya karar vermişler ve 1. Dünya savaşında Türk-İngiliz ilişkileri çatışmaya dönüşmüştür. Anadolu'nun işgaliyle başlayan Türk-İngiliz dolaylı savaşı Lozan Anlaşması'yla sona ermiştir. Lozan sonrası Türk İngiliz ilişkilerindeki en önemli konu Musul meselesi olmuştur. Musul meselesi 3 Kasım 1918'de Mondros mütarekesine aykırı olarak petrol kaynakları açısından zengin olan Musul'un İngiltere tarafından işgaliyle başlamıştır.

Türkiye 28 Ocak 1920'de ilan edilen Misak-ı Milli'de Musul'u Türk sınırları içerisinde görmüştür. Daha milli mücadele sırasında Musul'un alınması için Milis Yarbayı Şefik Özdemir Bey'in emrindeki Kuva-yı Milliye birlikleri İngilizlere karşı bazı küçük başarılar elde etmiş ise de Musul'un kurtarılması mümkün olmamıştır. İngiltere zengin petrolere ve Hindistan yolunun güvenliği bahanesiyle Musul'u elinde tutmaya devam etmiştir. Musul meselesi Lozan konferansında ele alınan en önemli konulardan biri olmuştur. 3 Ocak 1923'te yapılan görüşmede İsmet Paşa, Musul vilayetinin bir başka devlete etnik, siyasi, tarihi, coğrafi, ekonomik ve askeri nedenlerle bırakılamayacağını özetle şöyle açıklamıştır: *“Musul vilayetinde yerleşik nüfus 503.000 kişiye varmaktadır. Burada Kürt nüfusu 263.830, Türk nüfusu 146.960, Arap nüfusu 43.210, yezidi 18.000, Müslüman olmayanlar ise 31.000'dir. Buradaki Kürt, Arap ve göçebe aşiretleri yaklaşık 170.000 kadardır. Ancak bu göçenler sürekli yer değiştirdiklerinden bölge nüfusundan sayılamamışlardır. Bu istatistiklere göre nüfusun beşte dördünü Türkler ve Kürtler, geri kalan beşte birlik oranı Araplar ve gayrimüslimler oluşturmaktadır.”*

Osmanlı Devleti, Musul'da yaşayan erkekleri askere almak için vilayetin nüfusunu bilmek zorundaydı. Bu nedenle nüfusa dayalı Osmanlı istatistikleri 1. Dünya savaşı öncesine dayanmaktadır ve bu rakamlarda bir oynama söz konusu değildir. Bunun karşılığında İngilizlerin yapmış olduğu nüfus sayımı sırf İngilizlerin haklılığını göstermek amaçlı birkaç memur tarafından yapıldığından hem yetersiz hem de yanlıdır. Bu sayıma rağmen Türk, Kürt nüfusu Arap ve gayrimüslim nüfustan çok daha fazladır. Lord Curzon ise bu görüşmelerde İngiliz görüşünü şöyle açıklamıştır: *“Tüm Mezopotamya 1. Dünya savaşı sırasında İngilizler tarafından işgal edilmiş ve Türk orduları yenildikleri için bölgeden ayrılmışlardır. İngilizler bölge Türk yönetiminden kurtarıldığı takdirde Araplara bağımsızlık vaadinde bulunmuşlardır. Zaten Musul halkına Bağdat'la birleşip birleşmeyi isteyip istemedikleri sorulduğunda halkın birleşmek istediği ancak bir Arap kralla yönetilme konusunda kararsız kaldıkları görülmüştür. 1919 barış konferansında Osmanlı Devleti tarafından alınmış ülkelere manda sistemi uygulanmasına karar verilmiş ve bu karar başkan Wilson'un etkisiyle alınmıştır. 1920 Nisan'da müttefik devletler San Remo'da Mezopotamya'nın mandasını İngiltere'ye vermeye karar vermişler ve Ağustos 1920'de Sevr Anlaşması ile bunu onaylamışlardır. Irak'ın kuzey sınırı, Musul vilayetinin kuzey sınırı olarak belirlenmiştir ve Araplar oy birliğiyle Emir Faysal'ı Irak kralı seçmiştir. Irak'ın topraklarından hiçbir şekilde taviz verilmemesine dair Irak devletiyle İngiltere anlaşmıştır.”* Curzon'a göre 1921 yılında İngiliz subaylarının büyük bir özenle tespit ettiği rakamlar şöyledir: Araplar 186.000, Kürtler

455.000, Türkler 66.000, Hristiyanlar 62.000, Yahudiler 17.000 olmak üzere Musul vilayetinin nüfusu 750.000 ile 800.000 arasındadır. 23 Ocak 1923'te yapılan görüşmelerde Türk heyeti Musul'un Türkiye'ye bırakılmasında ısrar etmiştir. İsmet Paşa bölgede halk oylaması yapılmasını teklif etmiş, İngiliz temsilcisi Lord Curzon "*bölge halkının oy verme alışkanlığının olmadığı ve yöre halkının halk oylamasının amacını anlamayacakları*" gerekçesiyle bu teklifi kabul etmemiştir. Neticede Musul meselesi Lozan'da ikili görüşmelere bırakıldı. 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Barış Anlaşması'nın 3. Maddesinin 2. Fıkrasında Türkiye-Irak sınırının 9 ay içerisinde taraflar arasında belirlenmesi öngörüliyordu. İkili görüşmelerde anlaşmazlık durumunda konu milletler cemiyetine götürülecekti. Türk-İngiliz görüşmeleri Haliç konferansında devam etmiştir.

Haliç Konferansı (İstanbul Konferansı)

İngiltere Lozan'dan sonra Ekim 1923'te Türk hükümetiyle Musul konusunda görüşmelerde bulunmak istediğini belirtmişse de bu görüşmelere ancak 19 Mayıs 1924'te Haliç'te başlanmıştır. Türk temsilcilerinin başında bu kez Fethi Okyar vardır ve o da İsmet Paşanın tezlerini savunmuş, sadece tek bir yenilik olarak Süleymaniye, Kerkük ve Musul Türkiye'ye bırakıldığı takdirde buradaki petrolden İngilizlere ortaklık vermeyi önermiştir. Buna karşılık İngiliz heyetinin başında bulunan Cokes ise hiç beklenmedik bir şekilde Musul'dan başka Hakkâri'nin de Nesturilere verilmesini istemiştir. İngilizler Türkiye'nin Hakkâri'yi vermeyeceğini bile bile isteklerini yüksek tutmuşlar ve bu şekilde sorunu çıkmaza sokarak milletler cemiyetine götürüp istedikleri sonucu burada elde etmeyi amaçlamışlardır. 5 Haziran 1924'te toplantının sona ermesinin ardından İngiliz tahriki sonucu 7 Ağustos 1924'te Hakkâri civarında Nesturi ayaklanması başlamıştır.

Musul meselesi Milletler Cemiyeti'nde 20 Eylül 1924'te görüşüldü. Görüşmeler sonunda konuyu incelemek üzere Macar, Belçikalı ve İsveç üyelerden oluşan üçlü bir komisyon kuruldu. Komisyon bölgede çalışmalarını sürdürürken Türkiye'de Şeyh Sait İsyanı çıktı. Bu isyan Türkiye'nin elini zayıflattı. Komisyonun hazırladığı rapor 16 Temmuz 1925 milletler cemiyetine sunuldu. Raporda Musul'da bir halk oylamasının mümkün olmadığı, Musul'un İran'ın bir parçası olduğu, Irak'ın 25 yıl süreyle İngiltere'nin mandası altında kalmasının en iyi çözüm yolu olduğu vurgulanıyordu. Komisyon İngiltere'nin lehine bir rapor hazırlamıştı. Türkiye uluslararası hukuka dayanarak haklılığını ileri sürdü ve raporu kabul etmedi. Ancak yıpratıcı bir savaştan çıkmış olması, iç düzenini sağlamak zorunda kalması, kendisini destekleyen kuvvetli müttefikin olmaması gibi sebeplerle İngiltere'ye taviz vermek zorunda kaldı. 5 Haziran 1926'da Türkiye İngiltere arasında Ankara'da yapılan sınır ve iyi komşuluk anlaşmasıyla Musul Irak'a bırakıldı. Bu anlaşmaya göre Türkiye Irak'ın petrol gelirlerinden %10'unu 25 yıl süreyle alacaktı. Türkiye 1952 yılına kadar Irak petrollerinden 3,5 milyon sterlin almıştır. Türkiye Musul için savaşı göze alamayarak yeni devletini yaşatmak adına fedakârlıkta bulunmuştur.

Türkiye Irak sınırının belirlenmesinden sonra Türk İngiliz ilişkileri olumlu bir döneme girmiştir. İtalya'nın 1935'te Habeşistan'ı işgaliyle yayılmacı bir politika izlemesi, Türkiye, İngiltere, Yunanistan ve Yugoslavya arasında 1936 yılında bir Akdeniz Paketi'nin kurulmasına yol açmıştır. İngiltere Montrö Boğazlar Konferansında Türkiye'nin tezlerine destek vermiştir.

Bu nedenle Montrö Sözleşmesi Türk İngiliz ilişkilerinde bir dönüm noktasıdır. Bu bağlamda İngiltere kralı VIII. Edward İstanbul'u ziyaret etmiştir. Bu yakınlaşma ekonomik alanda da kendisini göstermiş, İngiltere Karabük Demir Çelik fabrikasının kurulması için 10 milyon sterlin kredi vermiştir. II. Dünya savaşının hemen başında 19 Ekim 1939'da Türkiye, İngiltere ve Fransa arasında karşılıklı yardım anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmayla Türkiye yayılmacı olmayan devletlerin yanında yer almıştır.

Türk-İtalyan İlişkileri

Atatürk dönemi Türk dış politikasının diğer bir noktasını İtalya ile olan ilişkiler oluşturur. Lozan'dan sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte milli mücadele sırasındaki dostça tutumları da göz önüne alınarak İtalyanlarla iyi münasebetler tesis etme yoluna gidildi. Ancak ekonomik alanda gelişen iyi münasebetler siyasi alanda aynısını sergilemedi. Mussolini'nin İtalya'da iktidara geldiği ilk andan itibaren Roma İmparatorluğu'nu canlandırmak için sömürgecilik ve yayılmacılık politikasına yönelmesi Büyük İtalya, Bizim Deniz, Akdeniz gibi kavramlarla ortaya çıkması Türkiye'de endişe uyandırmıştır. Musul sorununun görüşülmesi sırasında özellikle İngiltere'nin kışkırtılmasıyla Mussolini'nin Türkiye karşıtı konuşmaları olmuştur. Ancak Musul sorununun halledilmesi sonrasında İtalya ve Türkiye arasında dostluk ve tarafsızlık anlaşması imzalanmıştır. 4 Ocak 1932 tarihinde iki ülke arasında Anadolu sahillerine yakın ada ve adacıkların durumunu açıklığa kavuşturan bir anlaşma yapılmıştır. Bu anlaşmaya göre Bodrum körfezindeki Kara adanın Türkiye'ye ait olduğu kabul edilmiş ve Meis ile kıyı arasında ve bu bölgede bulunan adacıkların adları tek tek telaffuz edilerek hangi ülkeye ait olduğu belirtilmiştir. Bu arada yine Mussolini'nin 19 Mart 1934'te ikinci beş yıllık faşist kongresinde söylediği "Bizim geleceğimiz doğudadır" sözü Türkiye tarafından tepkiyle karşılanmıştır.

1935 yılında İtalya'nın Habeşistan'a saldırması, ikili ilişkilerde güvensizliğin yeniden doğmasına yol açmıştır. Bu saldırı üzerine milletler cemiyeti İtalya'ya karşı zorlama tedbirleri almış ve barışın korunmasından yana olan Türkiye de ekonomik açıdan zarar görmesine rağmen bu tedbirlere katılmıştır. İngiltere ile İtalya'nın yakınlaşması ve Ocak 1937'de Akdeniz ile ilgili olarak bir anlaşmaya varmaları Türkiye'yle İtalya'nın da yakınlaşmasına yol açmıştır. Yapılan Akdeniz anlaşmasıyla İtalya Akdeniz'de mevcut durumu kabul ettiğini bildirmiş böylece Türkiye'nin toprak bütünlüğüne yönelik bir politika takip etmeyeceğini açıklamıştır. Öte yandan Türkiye'nin İtalya'nın Montrö Sözleşmesini imzalaması yanında Hatay yüzünden Fransa'yla yaşadığı sorunlarda İtalya'nın dostluğuna ihtiyacı vardı. Bu bağlamda Türk dışişleri bakanı Tefik Rüşti Aras ve İtalya Dışişleri bakanı Kont Ciano Şubat 1937 tarihinde karşılıklı yaşanan sorunları görüşmeler yoluyla halletme girişiminde bulunmuşlardır. Bu görüşmeler net bir anlaşmayla sonuçlanmasa da İtalya ve Türkiye arasında iyi ilişkilerin başlangıcı olmuştur. İtalyan tehditlerine karşılık İngiltere'nin garanti vermesi ve Akdeniz Paketi'nin ortaya çıkması siyasi havanın yeniden yumuşamasını sağlamıştır. Öte yandan statükoyu değiştirmemeyi karşılıklı olarak garanti etmeleri Türkiye'yi büyük ölçüde rahatlatmıştır. Fakat 10-11 Eylül 1937'de İspanyol iç savaşı dolayısıyla artan denizaltı korsanlığına karşı çıkan İtalya'nın isteğine rağmen Türkiye İngiltere'yle birlikte

hareket etmiş ve yönünü batıya çevirerek batıyla uzlaşma doğrultusunda politikalar geliştirmeye başlamıştır. Türk İtalyan ilişkilerinin 1923-1938 döneminde diplomasi alanında sorunlar yaşanırken ticari ilişkilerin arttığına da işaret etmek gerekir.

Sorular

1. 1930'lu yıllarda Türk dış politikasını yeni arayışlara iten faktör aşağıdakilerden hangisidir?

- a. Dünya barışını sağlama
- b. İngiltere ile dostluğun artması
- c. Sovyetlerin toprak talebinde bulunması
- d. İtalya'nın yayılmacı emelleri
- e. Ortadoğu ülkeleri arasında işbirliği arzusu

2. Aşağıdakilerden hangisi Türk-Yunan ilişkilerini etkileyen meselelerden biri değildir?

- a. İç Anadolu Bölgesi'nde bir Pontus Devleti kurulmak istenmesi
- b. Ortodoks Kilisesi patrikliğine Arapoğlu Konstantin'in seçilmesi
- c. Yunanistan'ın Batı Trakya'daki Türklerin mallarına el koyması
- d. Etabli (yerleşmiş) deyimi konusunda yaşanan anlaşmazlık
- e. Kıbrıs'ın Yunanistan'a katılmasının istenmesi

3. 10 Haziran 1930 tarihli antlaşma ile Yunanistan'la Türkiye arasındaki hangi sorun çözülmüştür?

- a. Doğu Trakya
- b. Etabli
- c. Kıbrıs
- d. Ege Adaları
- e. Patrikhane

4. Türk Dış Politikasının temellerini aşağıdaki verilenlerden hangisi ya da hangileri oluşturmuştur?

- I. Bağımsızlık
- II. Mandater yönetim
- III. Barışçılık
- IV. Gerçekçilik

a. Yalnız I b. II-III c. Yalnız II d. II-III-IV e. I-III-IV

5. Aşağıdakilerden hangisi Türk-İngiliz ilişkilerini ilgilendiren bir konu değildir?

- a. Musul sorunu
- b. Milletler Cemiyeti
- c. Hatay sorunu
- d. Akdeniz Paktı
- e. 1939 ittifakı

6. Aşağıdakilerden hangisi Türk-İtalyan ilişkilerini olumsuz etkileyen bir durum değildir?

- a. İtalya'nın Habeşistan'a saldırması
- b. Mussolini'nin "Bizim geleceğimiz doğudadır" sözü
- c. İtalya'ya karşı ekonomik tedbirlerin alınması
- d. Akdeniz Anlaşmasının yapılması
- e. İtalya'nın Roma İmparatorluğunu canlandırmak istemesi

7. Aşağıdakilerden hangisi Musul sorunuyla ilgili doğru bir yargı değildir?

- a. Ankara Antlaşması ile çözümlenmiştir
- b. Musul sorununda Milletler Cemiyeti İngiltere'den yana tavır almıştır
- c. Musul sorunu Lozan'da çözümlenmiştir
- d. Şeyh Sait İsyanı Musul'un kaybedilmesinde etkili olmuştur
- e. Musul ve çevresi İngiltere'nin mandası altındaki Irak'a bırakılmıştır

8. Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye ile İngiltere arasındaki gerginlik aşağıdakilerden hangisiyle sona ermiştir?

- a. Balkan Antantı'nın yapılması
- b. Musul sorununun çözümlenmesi
- c. II. Dünya Savaşı'nın başlaması
- d. Hatay'ın Türkiye'ye bırakılması
- e. Yabancı okulların Milli Eğitim bakanlığı'na bağlanması

9.Aşağıdakilerden hangisi, Türk dış politikasında yaşanan bir sorun değildir?

- a. Türk-Yunan ilişkileri
- b. Boğazlar
- c. Kapitülasyonlar
- d. Hatay
- e. Türkiye-Irak sınırı

10.Türkiye'nin 1923-1930 yılları arasında dış politikada meşgul olduğu konular arasında aşağıdakilerden hangisi gösterilebilir?

- a. Sadabat Paktı
- b.Balkan Antantı
- c.Hatay
- d.Nüfus mübadelesi
- e. Boğazlar

Cevap Anahtarı:

1. d 2.a 3.b 4. e 5. c 6.d 7.c 8.b 9.c 10.d

16. DERS

Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası

Türk-Fransız İlişkileri

Türk Fransız ilişkilerine tarihi anlamda baktığımızda Kanuni döneminden itibaren başlayan bir süreç vardır. Genellikle de bu süreç iyi bir şekilde gelişmiştir. Ama giderek 19.yy'da Fransa'nın Osmanlı coğrafyası üzerinde birtakım emellerinin olması mesela bu anlamda Napolyon'un Mısır'a asker çıkarması gibi birtakım durumlar Türk-Fransız ilişkilerinde problemler yaşanmasına yol açmıştır. Ama tarih boyunca iyi ilişkiler içinde oldukları söylenebilir. I. Dünya Savaşı'na geldiğimizde ise artık Türkiye ve Fransa birbirlerine düşman iki devlet olarak savaş halindedirler. Dolayısıyla bundan sonraki ilişkiler, yani savaş ortamında yaşanan ilişkiler, Fransa'nın I. Dünya Savaşı'ndan sonra özellikle güney vilayetlerimizde işgallerde bulunması ve bu işgaller sırasında Ermenilerden de birlik oluşturarak Maraş, Antep, Urfa gibi vilayetlerde zulüm yapması bu ilişkileri gerginleştirmiştir.

Milli Mücadele yıllarında Fransız işgali devam ederken netice itibariyle Türkiye'nin milli mücadele yaptığı alanlardan birinde güney cephesi adını verdiğimiz alanda Fransa'ya karşı direniş mücadelesi yapıldı. Sonuç olarak Fransızlar buradan çekilmek zorunda kaldılar. Özellikle de Sakarya Savaşı'ndan sonra Fransa Türkiye'nin gücünü görünce Türkiye ile anlaşmanın kendi menfaatleri açısından daha iyi olacağını düşünerek 1921 yılında Sakarya Savaşı'ndan sonra Ankara Anlaşması yapıldı. Bu anlaşma, sonraki ilişkiler için temel teşkil edecek bir anlaşma olarak kabul edilebilir; çünkü Ankara Anlaşması ile yaklaşık olarak bugünkü güney sınırimız yani Hatay hariç Suriye ile olan sınırimız çizilmiştir. Fransa aynı zamanda bu anlaşmayla Türkiye'den çekilmiştir. Burada önemli bir hususu da belirtmek gerekir ki Ankara Anlaşması'nın 9. Maddesiyle Türkiye Suriye'den bir toprak kazanımı elde etmiştir. O da Süleyman Şah Türbesi'nin bulunduğu Caber Kalesi'dir. Burası Türk toprağı olarak kabul edilmiş, Türk bayrağı dalgalanmakta ve Türk askerler tarafından korunacaktır. Bu durum şu açıdan önemlidir, Lozan görüşmeleri sırasında Türkiye, Ankara Anlaşması ile kabul edilen bu hakkı Lozan'da da teyit

etmiştir. Bugün de hala Türkiye'nin Süleyman Şah Türbesi'nde hakkı vardır. Orada Türk askeri bulunur ve Türk bayrağı dalgalanır.

Türk-Fransız ilişkileri Ankara Anlaşması'ndan sonra daha sıcak bir noktaya geldi. Hatta Fransa milli mücadeleye destek olmaya başladı ve bu süreçte silah satışı da yaptı. Lozan görüşmeleri sırasında karşılıklı çekişmeler, ülkelerin kendi menfaatlerini ön planda tutma çabaları ve Lozan'ı sadece milli mücadelenin hesaplarını değil I. Dünya Savaşı'nın hesaplarının görülmesi şeklinde düşünülmesinden dolayı tabiki Türkiye ve Fransa çekişme içinde oldular. Özellikle kapitülasyonlar ve dış borçlar meselesi söz konusu olduğunda Fransa sürekli ayak diremiştir. Gerek kapitülasyonların kaldırılmaması için çaba göstermiş, gerekse de dış borçların ödenmesi konusu bir türlü çözüme kavuşamamıştır. Bu anlamda Lozan'da Türk-Fransız ilişkileri bir hayli gergindir. Sonuç olarak Lozan imzalanmış, kapitülasyonlar Türkiye'nin istediği gibi neticelenmiş yani tümüyle kaldırılmıştır. Dış borçlar meselesi ise tam olarak halledilememiştir.

Türkiye Osmanlı'dan kalan dış borçların bir kısmını ödemeyi taahhüt ediyordu ama bunun miktarları üzerinde anlaşma sağlanamadığı için bu daha sonra çözülmek üzere bırakıldı. Ancak bu durum sonrasında Türkiye ve Fransa arasında problem olarak yaşamaya devam etti. Cumhuriyet döneminde karşılıklı görüşmeler devam etti. Bu görüşmelerde borcun miktarının ne olacağı, ödemelerin altın ya da kâğıt para cinsiyle mi ödeneceği problem oldu. Nitekim bu sorun 1928 yılında bir çözüme kavuşturuldu. Fransa ile üzerine düşen borçları ödeyeceğini bildiren bir anlaşma yapıldı. Bu anlaşmadan sonra hemen ertesi yıl Dünya Ekonomik Buhranının çıkması Türkiye'nin borçlarını ödeme konusunda bir sıkıntıya girmesine yol açtı. Bu dönemde Düyun-ı Umumiye temsilciliğini Fransa üstelenmiştir. Türkiye'nin borçlarını tekrar ödememesi iki ülke arasında ayrı bir gerginlik konusu olmuştur. 1933 yılında Türkiye ile Fransa'nın anlaşması neticesinde Osmanlı'dan kalan borçların ne şekilde ödeneceği ve bir vadeye bağlanmak suretiyle Türkiye yaklaşık 700.000 liralık ödeme yapılması suretiyle borçlarını ödemeyi taahhüt etmiştir. Ondan sonra da bu süreç devam etmiştir. Yani 1954 yılına kadar Türkiye borçlarını ödemiştir. Türk Fransız ilişkilerinin mali boyutu sıkıntılı şekilde sürmüştür. Diğer taraftan Türkiye milli iktisat politikası uygulamaya çalışmış ve Osmanlı'dan devraldığı demiryollarını millileştirmek için uğraşmıştır. Bu anlamda Adana-Mersin Demiryolu millileştirmeye çalışılmış, Fransızlar ise orada kendi imtiyazlarını

devam ettirmek istemişlerdir bu da iki ülke arasında problem olmuştur. Neticede Türkiye ağırlığını koymuş Adana-Mersin Demiryolunu millileştirmiştir.

Genel olarak baktığımızda, Atatürk dönemi Türk-Fransız ilişkilerinin ekonomik boyutlu olarak sürdüğünü ve sıkıntılar olsa da Türkiye'nin kendi isteği doğrultusunda birtakım şeyleri kabul ettirebildiği görülmektedir. Bu tabiki Atatürk'ün başarılı bir dış politika uyguladığını göstermekle birlikte her ülkeyi kendine göre değerlendirdiğini de göstermektedir. Hatay meselesini bir kenara bırakacak olursak Atatürk dönemi Türk-Fransız ilişkileri bu şekilde cereyan etmiştir.

Hatay Meselesi

Hatay meselesine baktığımızda Atatürk dönemi Türk- Fransız ilişkilerinin siyasi boyutunu görmekteyiz. Hatay esas itibariyle Misak-ı Milli sınırları içerisinde bir yerdir. Dolayısıyla Misak-ı Milli dediğimiz de milli mücadele yıllarında geçerli olmak üzere Türkiye'nin ulaşmak istediği hedeftir. Yani milli mücadele sonunda Türkiye belirli bir coğrafyaya sahip olacaktır ve o coğrafyayı da Misak-ı Milli olarak belirlemiştir. Ancak Lozan'da bunların hepsine ulaşmak mümkün olmadı. Fakat Atatürk'ün kafasında yeri ve zamanı geldikçe bu hedeflere ulaşmanın gereklerini yerine getirmek gibi bir hesap vardır. Nitekim aslında birçok konuda bunun hayata geçirildiğini de görüyoruz. Gerek Lozan'da tam anlamıyla çözüme kavuşturulmamış Musul meselesinde, Boğazlar meselesinde, Hatay meselesinde görüyoruz. Yeri ve zamanı geldiğinde Türkiye'nin menfaatine olacak şekilde girişimlerde bulunmanın gereği olarak Hatay meselesini gündeme getirmiştir. Bunun alt yapısını aslında önceden hazırlamıştır. Her ne kadar 1936'dan sonra gündeme gelmişse de ondan önce yaşanan birtakım gelişmeler Türkiye'nin Hatay üzerinde hak iddia ettiğinin göstertesi olarak karşımıza çıkmıştır. Daha 1923 yılında Atatürk Adana'ya yapmış olduğu seyahatte konuşmalar yaparken Antakyalı bir genç çocuk Mustafa Kemal Paşaya bizi kurtarın şeklindeki ifadesine karşılık olarak Atatürk, “kırk asırlık Türk yurdu tabiki düşman işgalinde bırakılmaz” şeklinde değerlendirmede bulunmuştur. Yani Atatürk'ün daha o dönemde İskenderun ve Antakya'yı geri alma düşüncesi vardır. Bu aslında bir taraftan Misak-ı Milli'nin eksik kalan taraflarını tamamlama çabasıdır. Atatürk 1933 yılında Tayfur Sökmen'i bağımsız olarak Antalya milletvekili seçirmiştir. Tayfur Sökmen Halk Fırkasının mensubu olmasından

dolayı neden bağımsız olduğunu anlayamamıştır. Atatürk Ona “sen bağımsız Antalya milletvekili olacaksın ve zamanı geldiğinde de neden öyle olduğunu anlayacaksın” demiştir. Nitekim Hatay meselesi 1936’da gündeme getirilmeye başladıkça Hatay’a yönelik olarak Türkiye’den birtakım müdahaleler olmaya başlamış ve Fransızlar da bundan rahatsızlık duymuşlardır. Özellikle milletvekillerinin bu konulara karışmasından rahatsızlık duymuşlardır. Mustafa Kemal Paşa’nın o dönemin dışişleri bakanı Tefik Rüşti Aras’a, Fransızlar ne derlerse desinler o bağımsız bir milletvekilidir, istediği gibi hareket edebilir şeklindeki sözlerini, Tayfur Sökmen’i neden bağımsız milletvekili yaptığının sonuçlarını burada görebiliriz. Türkiye’nin Antakya ve İskenderun’da hedefi var, bunun için birtakım altyapı çalışmaları yapılmaya ve oradaki Türkler organize edilmeye başlanmıştır. Diğer taraftan Montrö anlaşması imzalandığı zaman Tefik Rüşti Aras, “bundan sonra rahatladık yani bunda da başarı elde ettik” şeklinde bir ifadede bulunmuştur, ancak buna karşı Atatürk, “o mesele artık bitti ama başka meselelerimiz var, bundan sonra onlarla uğraşmamız lazım” diyerek Hatay meselesini gündeme getireceğini vurgulamıştır. Burada Türkiye’nin menfaati için birtakım hususların yeri ve zamanı geldiğinde kademe kademe hayata geçirildiği görülmektedir.

1936 yılı Fransa’nın Suriye’ye bağımsızlık vermeye meyilli olduğu bir dönemdir. Fransa Suriye’ye bağımsızlık verecek Antakya ve İskenderun da Suriye’ye kalmış olacaktır. Türkiye tam bu arada devreye girmiş ve Hatay’a müdahil olma süreci de bundan sonra başlamış oldu. Türkiye’nin girişimleri neticesinde özellikle Fransa’ya yönelik olarak ve Fransa’nın da birtakım şeyleri de göze alamayacağı da hesaplanarak Türkiye müdahil olmuştur. Hatta şöyle bir olay yaşanmıştır ki, yakın çevresi Atatürk’e Hatay’ı diplomasi yerine askeri harekâtla da alabiliriz demiştir. Atatürk gerekirse askeri harekâta başvurulabileceğini karşı tarafa hissettirmenin daha doğru olduğunu, esas olanın bunun barış yoluyla elde etmek olduğunu ifade etmiştir. Nitekim politikalarını buna göre belirlemiştir. 1936’dan sonra Türkiye’nin gündeme getirmesiyle Hatay meselesi alevlenmiştir. Oradaki Türkler örgütlendi, seçimler yapıldı ve Hatay meclisi oluşturuldu. Bu arada Atatürk’ün önerisiyle de Antakya ve İskenderun sancaklarına Hatay ismi verilmiştir. Bu nedenle oluşan meclis de Hatay meclisidir. İlk oluşan mecliste 40 milletvekilinin 22’sini Türkler kazanmıştır. Dolayısıyla öncelikle bağımsız bir cumhuriyet oluşmuştur. Daha sonra bu bağımsız cumhuriyet kendisini meclisin aldığı kararla Türkiye’ye bağlayacaktır. Dolayısıyla Hatay bir Türk vilayeti olarak anavatana katılmış olacaktır. Hatay’ın anavatana katılması süreç içinde gelişmiştir. 1936’da

başlayan meselenin sonuçlanması 1939 yılında Hatay'ın Türkiye'ye katılmasıyla sonuçlanmıştır. Atatürk maalesef son aşamayı göremedi ama zaten kendi döneminde yapmış olduğu bütün faaliyetler aslında Hatay'ı Türkiye'ye kazandırmıştı. Bu anlamda şöyle bir fedakârlığını hatırlatmak lazım, 1938 yılı Mayıs ayında hastadır ve dolayısıyla istirahat etmek gerekmektedir ancak Hatay meselesinin de en alevli olduğu dönemlerdir. Atatürk bu dönemde Adana ve Mersin'e gitmiştir. Orada Fransa'ya Hatay bizim için son derece önemlidir, burayı barışçı yolla ya da savaş yoluyla ele geçireceğiz şeklinde bir mesaj vermiştir. Fransa verilen bu mesajı anlamış ve işler daha süratli ilerlemeye başlamıştır. Bu Atatürk'ün milli meselelere ne kadar önem verdiğinin bir göstergesidir. Hatay'ın anavatana katılması Atatürk'ün olağanüstü çabaları sonucu gerçekleşmiştir.

Montrö Boğazlar Sözleşmesi

Montrö anlaşmasına baktığımızda yine Türkiye'nin Misak-i Millîsi görülmektedir. Türkiye'nin hedeflediği birtakım hususlara yeri ve zamanı geldiğinde ulaşma çabaları bu meselede de kendisini göstermiştir. Boğazlar meselesi Türkiye'nin Musul meselesiyle paralel olarak hep gündemde olan meselesidir. Boğazlar yüzyıllar boyu Türkiye'nin kontrolünde olmuştur. Özellikle I. Dünya Savaşı'ndan mağlup çıktıktan sonra, Çanakkale ve İstanbul Boğazı işgale uğradıktan sonra Türkiye'nin burada tekrardan hâkimiyet sağlaması için belirli aşamalardan geçilmesi gerecektir.

Lozan Anlaşmasına bakıldığında Misak-ı Milli anlamında eksik kalan noktalardan biri de boğazlardır. Çünkü Lozan Anlaşması'na göre Boğazlarda komisyon oluşturuldu ve denetim bu komisyona bırakıldı. Aynı zamanda bu İstanbul Boğazı için düşünüldüğünde boğazın sağından ve solundan 15 kilometrelik hattın boğazlar komisyonunun denetimine bırakılması bir problemli ve bunun çözülmesi gerekiyordu. Bu meselede de yine uygun zaman beklenmiştir. Bu meselenin gündeme getirilmesinde dünyadaki gelişmeler de önemli bir faktör olmuştur. Atatürk bu faktörleri öngörmüş ve zaman zaman da bunu ifade etmiştir. I. Dünya Savaşı'nda Almanya'nın özellikle Versay Anlaşması ile çok fazla ezilmiş olduğunu ve bunun intikamını almak için er ya da geç başka bir savaş daha çıkaracağını ifade etmiştir. Tabi ki bunun ipuçları da zamanla ortaya çıkmaya başlamıştır. Gerek Almanya'nın gerek İtalya'nın

saldırgan bir politika içine girmiş olmaları dolayısıyla İngiltere, Fransa ve Rusya gibi ülkeleri Türkiye'ye sahip çıkma gibi bir durum içerisine itmiştir.

Atatürk bu durumu değerlendirdi ve Boğazlar meselesinin tekrardan gündeme getirilmesini vurguladı. Dolayısıyla Montrö'de yapılan bir dizi toplantı neticesinde burada Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler, İngiltere, Fransa gibi ülkelerin katılımıyla 1936 yılında Montrö Boğazlar Sözleşmesi imzalandı. Buradaki en önemli unsur Türkiye'nin tekrar Boğazlar üzerinde kesin hâkimiyetinin sağlanmış olmasıdır. Boğazlar komisyonu kaldırılmıştır. Boğazlar konusunda yeni bir rejim getirilmiştir. Bu çerçevede ticaret gemilerinin savaşta veya barışta Boğazlardan geçişinin serbest olması; ama savaş gemilerine savaş durumunda veya barış durumunda olmak üzere değişik şartlarda birtakım sınırlamalar getirilmiştir. Bugün hala yürürlükte olan bu anlaşmayla Türkiye Boğazlar üzerinde kesin hâkimiyet ve denetim sağlamıştır.

Montrö Boğazlar Sözleşmesi şu maddelerden oluşmuştur:

1. Boğazlar rejimine ilişkin olarak, Montreux'de 20 Temmuz 1936'da imzalanan sözleşme majeste Bulgarlar Kralı, Fransa cumhuriyeti başkanı majeste Büyük Britanya, İrlanda ve denizler ötesi Britanya ülkeleri kralı, Hindistan imparatoru, Majeste Elenler Kralı, Majeste Japonya İmparatoru, Majeste Romanya kralı, Türkiye Cumhuriyeti Başkanı, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Merkezi Yürütme Komitesi ve Majeste Yugoslavya Kralı "Boğazlar" genel deyiimiyle belirtilen Çanakkale Boğazı, Marmara Denizi ve Karadeniz Boğazı'nda geçişi ve gemilerin-gidişgelişini (ulaşımı), Lozan'da, 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanmış olan Barış Antlaşmasının 23. maddesiyle saptanmış ilkeyi, Türkiye'nin güvenliği ve Karadeniz'de kıyıdaş devletlerin güvenliği çerçevesinde koruyacak biçimde düzenlemek isteğiyle duygulu olarak İşbu Sözleşmeyi, 24 Temmuz 1923'de Lozan'da imzalanmış olan Sözleşmenin(2) yerine koymayı kararlaştırmışlar ve Tam yetkili Temsilcilerini aşağıda belirtildiği üzere atamışlardır.

Genel Hükümler

1. Boğazlar kayıtsız şartsız Türkiye Cumhuriyeti'ne bırakılacak, tahkimat yapmak hakkı tanınacaktır.
2. Türk Hükümeti, sözleşmenin, savaş gemilerinin Boğazlardan geçişine ilişkin her hükmünün yürütülmesine göz kulak olacaktır.

Ticari Gemilerin Geçiş Rejimi

1. Barış zamanında, gündüz ve gece, bayrak ve yük ne olursa olsun, hiçbir işlem (formalite) - sağlık denetimi hariç - olmaksızın Boğazlardan geçiş ve gidiş-geliş (ulaşım) tam özgürlüğünden yararlanacaklardır.
2. Savaş zamanında Türkiye, savaşan değilse bayrak ve yük ne olursa olsun Boğazlardan geçiş ve gidiş-geliş (ulaşım) özgürlüğünden yararlanacaklardır. Kılavuzluk ve yedekçilik (römorkörcülük) isteğe bağlı kalmaktadır.
3. Savaş zamanında Türkiye savaşansa, Türkiye ile savaşta olan bir ülkeye bağlı olmayan ticaret gemileri, düşmana hiçbir biçimde yardım etmemek koşuluyla Boğazlar 'da geçiş ve gidiş-geliş (ulaşım) özgürlüğünden yararlanacaklardır. Bu gemiler Boğazlara gündüz girecekler ve geçiş, her seferinde Türk makamlarınca gösterilecek yoldan yapılacaktır.
4. Türkiye'nin kendisini pek yakın bir savaş tehlikesi tehdidi karşısında sayması durumunda, Boğazlardan geçiş ve gidiş-geliş (ulaşım) tam özgürlüğünden yararlanacaklardır; ancak gemilerin Boğazlara gündüz girmeleri ve geçişin her seferinde Türk makamlarınca gösterilen yoldan yapılması gerekecektir. Kılavuzluk, bir durumda zorunlu kılınabilecek; ancak ücrete bağlı olmayacaktır

Savaş Gemilerinin Tabii Olacağı Yaptırımlar ve Geçiş Rejimi

• Barış Zamanı:

Karadeniz'e kıyıdaş Devletler, bu deniz dışında yaptırdıkları ya da satın aldıkları denizaltılarını, tezgaha koyuştan ya da satın alıştan Türkiye'ye vaktinde haber verilmişse, deniz üslerine katılmak üzere Boğazlardan geçirme hakkına sahip olacaklardır. Söz edilen Devletlerin denizaltıları, bu konuda Türkiye'ye ayrıntılı bilgiler vaktinde verilmek koşuluyla, bu deniz dışındaki tezgâhlarda onarılmak üzere de Boğazlardan geçebileceklerdir. Gerek birinci gerek ikinci durumda, denizaltıların gündüz ve su üstünden gitmeleri ve Boğazlardan tek başlarına geçmeleri gerekecektir.

- Savaş gemilerinin Boğazlardan geçmesi için, Türk Hükümetine diplomasi yoluyla bir ön bildirimde bulunulması gerekecektir. Bu ön bildirimin olağan süresi sekiz gün olacaktır; ancak, Karadeniz kıyıdaşı olmayan Devletler için bu süre on beş gündür.
- Boğazlardan geçişte bulunabilecek bütün yabancı deniz kuvvetlerinin en yüksek toplam tonajı 15.000 tonu aşmayacaktır.

- Herhangi bir anda, Karadeniz'in en güçlü donanmasının (filosunun) tonajı sözleşmenin imzalanması tarihinde bu denizde en güçlü olan donanmanın (filonun) tonajını en az 10.000 ton aşarsa diğer kıyıdaş ülkeler Karadeniz donanmalarının tonajlarını en çok 45.000 tona varıncaya değin arttırabilirler. Bu amaçla, kıyıdaş her Devlet, Türk Hükümetine, her yılın 1 Ocak ve 1 Temmuz tarihlerinde, Karadeniz'deki donanmasının (filosunun) toplam tonajını bildirecektir; Türk Hükümeti de, bu bilgiyi, kıyıdaş olmayan diğer devletlerle Millet Cemiyeti nezdinde paylaşacaktır.
- Bununla birlikte, Karadeniz kıyıdaşı olmayan bir ya da birkaç Devlet, bu denize, insancıl bir amaçla deniz kuvvetleri göndermek isterlerse, bu kuvvetin toplamı hiçbir varsayımda 8.000 tonu aşamaz.
- Karadeniz'de bulunmalarının amacı ne olursa olsun, kıyıdaş olmayan Devletlerin savaş gemileri bu denizde yirmi-bir günden çok kalamayacaklardır.
- **Savaş Zamanı**
- Savaş zamanında, Türkiye savaştan değilse, savaş gemileri yukarıda belirtilen koşullar içinde, Boğazlar 'da tam bir geçiş ve gidiş-geliş (ulaşım) özgürlüğünden yararlanacaklardır.
- Saldırıya uğramış bir Devlete ve Türkiye'yi bağlayan bir karşılıklı yardım antlaşması gereğince yapılan yardım durumları dışında savaştan herhangi bir Devletin savaş gemilerinin Boğazlardan geçmesi yasak olacaktır.
- Karadeniz'e kıyıdaş olan ya da olmayan Devletlere ait olup da bağlama limanlarından ayrılmış bulunan savaş gemileri, kendi limanlarına gitmek maksadıyla boğaz geçişi yapabilirler.
- Savaştan Devletlerin savaş gemilerinin Boğazlarda herhangi bir el koymaya girişmeleri, denetleme (ziyaret) hakkı uygulamaları ve başka herhangi bir düşmanca eylemde bulunmaları yasaktır.
- Savaş zamanında, Türkiye savaştan ise, savaş gemilerinin geçişi konusunda Türk Hükümeti tümüyle dilediği gibi davranabilecektir.
- Türkiye kendisini pek yakın bir savaş tehlikesi tehdidi karşısında sayarsa, Türkiye savaş durumu geçiş rejimini uygulamaya başlayacak ancak; Milletler Cemiyeti Konseyi Türkiye'nin aldığı önlemleri 3'te 2 çoğunlukla haklı bulmazsa Türkiye bu önlemlerini geri almak zorunda kalacaktır.

Balkan Antantı

Türkiye doğal olarak Osmanlı Devleti'nin bir devamıdır. Osmanlı da bir dünya devletiydi. Her ne kadar I. Dünya Savaşı'nda mağlup olsa da bu savaşa katılan 6 ülkeden biri olması Osmanlı Devleti'nin bir büyük devlet olduğunun göstergesidir. Onun devamı olan Türkiye Cumhuriyeti 1923 yılı ve sonrasında coğrafyası küçülmüş aynı zamanda imkânları da daralmış bir ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Atatürk bir Osmanlı paşası ve aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin büyük imparatorluk olma hedeflerinin de neler olduğunu da iyi bilen bir insandır. Dolayısıyla bir Türk devleti olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin de birtakım hedeflere sahip olması gerektiğinin bilincinde olan bir insandır. Öncelikle coğrafyası daralmış ve kendisini toparlaması gereken bir ülke durumunda olmasından dolayı komşularıyla iyi geçinme çabası içinde olmuştur. Ancak giderek kendini toparladıkça da bölgesel bir güç olarak ortaya çıkmıştır.

“Yurtta barış, dünyada barış” sloganını atması 1920'li yıllar için Türkiye'nin hedefinin bu olduğunun göstergesidir. Ancak bu slogan, “Türkiye Cumhuriyeti bütün tarih boyunca bu sloganı uygulayacaktır” şeklinde algılanmamalıdır. Bu aslında şu demektir, konjonktüre göre, gerek yurtta barış olması, gerekse dünyada barış olması Türkiye'nin tercihidir. Eğer Türkiye'nin çıkarları zedelenirse tabi ki o zaman bu politikalardan vazgeçilebilecektir. Bu anlamda Türkiye komşularıyla iyi geçinmek hatta onlara liderlik yapmak ve bu şekilde bölgesel bir güce dönüşebilme iddiasındaydı. Diğer taraftan da gerek Almanya'nın gerek İtalya'nın saldırgan bir politika izlemeye başlamış olması küçük Balkan ülkelerini tedirgin etmiştir. Diğer yandan Bulgaristan da Balkan savaşlarında haksızlığa uğradığını, I. Dünya Savaşı'nda yenilmekle birlikte yine bir haksızlığa uğradığını düşünmüştür. Bu nedenle Bulgaristan diğer Balkan ülkeleri üzerinde birtakım hak iddialarına başlamıştır. Bu da yine Yunanistan, Yugoslavya, Romanya gibi Balkan ülkelerini rahatsız etmiştir. Dolayısıyla 1930 yılından başlamak üzere Türkiye bu ülkelerle iyi ilişkiler kurma suretiyle anlaşma süreci içine girmiştir. Her ne kadar Yunanistan ile tarihi anlamda milli mücadele yıllarında karşılıklı olarak silahlı çatışma içinde olunsa da Atatürk realist bir siyasi politikaya sahip olduğundan o günlerin geride kaldığının farkındadır. Nitekim Yunanistan Başbakanı Venizelos 1930 yılında Türkiye'ye gelmiştir. Ertesi yıl Türkiye başbakanı İsmet İnönü Yunanistan'ı ziyaret etmiştir. Sonraki zamanlarda bu yakınlaşmaya Yugoslavya ve Romanya da katılmıştır. Özellikle bu ülkeler İtalya'dan fazlaca çekindikleri için böyle bir iş birliğini

yararlı görmüşlerdir. Yunanistan, Romanya, Yugoslavya ve Türkiye 1934 yılında Balkan Antantını imzalamışlardır. Bu şekilde iyi ilişkiler içinde olacaklarını birbirlerine taahhüt etmişlerdir.

Balkan Antantı'nın Maddeleri

Yunanistan'ın başkenti Atina'da 9 Şubat 1934'te saat 12.40'ta Atina Akademisi'nde; Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya Devletleri arasında üç madde ve bir ek protokolden oluşan Balkan Antantı imzalanmıştır.

Antantı, Türkiye adına Dışişleri Bakanı Dr.Tevfik Rüştü Bey, Yunanistan adına Dışişleri Bakanı Demetre Maksimos, Romanya adına Dışişleri Bakanı Nicolas Titulesco ve Yugoslavya adına da Dışişleri Bakanı Bogolioub Jevtich imzalamıştır.

1- Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya, tüm Balkan sınırlarının güvenliğini karşılıklı olarak güvence altına alırlar.

2- İmzacı Devletler, bu antlaşmada gösterilmiş olan çıkarlarını bozabilecek olasılıklar karşısında ve alınacak önlemler konusunda, aralarında görüşmeler yapmakla yükümlüdürler. Onlar, bu antlaşmayı imzalamamış olan herhangi bir başka Balkan ülkesine karşı, birbirlerine önceden haber vermeksizin, hiçbir siyasal eylemde bulunmamaya ve imzacı devletlerin izni olmaksızın, herhangi bir başka Balkan ülkesine karşı siyasal hiçbir yüküm üstlenmemeye yükümlüdürler.

3- Bu antlaşma tüm Balkan Antantı ülkelerince imzalanır imzalanmaz yürürlüğe girecek ve en kısa zamanda onaylanacaktır. Antlaşma, katılma isteği imzacı taraflarca olumlu biçimde incelenmek üzere her Balkan ülkesine açık bulunacak ve katılım, imzacı devletlerin onaylarını bildirmeleri üzerine geçerli olacaktır.

Bu hükümlere olan inançla, adları geçen yetkili temsilciler iste bu Paktı imzalamışlardır. Atina'da, 9 Şubat 1934 günü dört örnek olarak düzenlenmiş ve imzacı taraflara bunlardan biri sunulmuştur.

Ek Protokol

Balkan Antantı imzalandığı sırada Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya Dışişleri Bakanları, ülkelerinin üstlendiği yükümlülükleri

açıklığa kavuşturmak ve bu açıklamaların Balkan Antantının ayrılmaz bir parçası olduğunu belirtme gereği duymuşlardır. Buna göre

1) 3 ve 4 Temmuz 1933 Londra Sözleşmelerinin ikinci maddesinde öngörülen saldırı eylemlerinden birine girişecek herhangi bir ülke, saldırgan sayılacaktır.

2) Balkan Antlaşma Paktı (Balkan Antantı) hiçbir devlete karşı yöneltilmiş değildir. Amacı Balkan sınırlarını, bir Balkan Devletince girişilecek herhangi bir saldırıya karşı güvence altına almaktır.

3) Eğer Balkan Antlaşma Paktını imzalayan devletlerden biri, Balkanlı olmayan bir devletin saldırısına uğrar ve bir Balkan Devleti bu saldırıya o anda ya da sonradan katılırsa, Balkan Antlaşma Paktı'nın hükümleri bu Balkan Devlete karşı tümüyle uygulanacaktır.

4) İmzacı Devletler, Balkan Antlaşma Paktı ile güdülen amaçlara uygun sözleşmeler yapmaya yükümlüdürler. Bu sözleşmeler ile ilgili görüşmeler altı ay içinde başlayacaktır.

5) Balkan Antantı, daha önce üstlenilmiş olan yükümlere aykırı düşmediğinden, önceki sözleşmeler ile anlaşmalara bağlı tüm sözleşmeler, geçerliliklerini bütünüyle sürdüreceklerdir.

6) Balkan Antantının giriş kısmında “daha önceki antlaşmalardan doğan yükümlülüklerle saygılı olmaya kesinlikle kararlı” cümlesi, imzacı devletler için, onlardan biri ya da birkaçının imzacısı olduğu, Balkan devletleri arasındaki anlaşmalara saygılı anlamına gelmektedir.

7) Balkan Antantı bir savunma aracıdır. O nedenle, imzacı devletler için Paktın ortaya koyduğu hükümler, onların Londra Sözleşmelerinin ikinci maddesinde öngörüldüğü biçimde, bir başka devlete saldırıya geçen imzacı taraf ile ilişkileri bakımından sona erer.

8) İmzacı Taraflar için Balkanlar'da bugünkü mevcut sınırlar kesin niteliktedir. Paktın ortaya koyduğu yükümlere gelince, bunların imzacı tarafların Paktın imzalanmasını izleyen iki yıl içinde ya da sonra saptayacakları bir süresi olacaktır.

9) Balkan Antantı, her ülkenin kendi yasası uyarınca onaylanınca, imzacı devletler birbirlerine bilgi vereceklerdir

Sadabad Paktı

Aslında İtalya'nın sömürgecilik konusunda ihtiraslı girişimlerinin ayak sesleri çok önceden duyulduğundan Irak daha 1933'te İran'ın ve Türkiye'nin içinde bulunduğu iş birliğine yönelik bir anlaşma yapmak istediğini duyurmuştu. Ancak Türkiye İngiltere'nin ve Sovyetler Birliği'nin de dahil olacağı bir anlaşmaya taraf olabileceğini bildirince İngiltere'nin cevabı olumlu olmadı. İngiltere mandater sistemin yürütücüsü konumunda olarak Irak vesilesiyle anlaşmaya dahil olacaktır. Bu vesileyle ayrı bir taraf olarak anlaşmaya imza atmaya gerek duymadı. Bu durumda Sovyetler Birliği'nin de ön koşulu, Afganistan'ın dahil olmasıydı. Fakat İngiltere'nin anlaşmaya taraf olmaması üzerine Sovyetler Birliği'nin anlaşmada taraf olması bir dengesizlik yaratacağı için bu anlaşma Sovyetler Birliği'nin dışında kalarak yapılacaktı. Nitekim 2 Ekim 1935'te Cenevre'de bir araya gelen İran, Irak ve Türkiye Cumhuriyeti bir iş birliği anlaşması yaptılar. Bu anlaşma gösterdi ki hiç de haksız değillerdi; çünkü hemen ertesi gün 3 Ekim 1935'te tam da beklendiği gibi İtalya Habeşistan'ı işgal etti. Dolayısıyla çok başarılı bir politikanın sonucu olarak da bu paktı değerlendirmek gerekir.

Burada paraf edilen anlaşma ve pakta dönüşene kadarki süreç kısa zamanda aşılmış ve iş birliği ve saldırmazlık adı altında İtalya'ya karşı bir blokaj ister istemez kurulmuştur. İtalya'nın Habeşistan'a girmesiyle beraber anlaşma hükümleri daha fazla ağırlık kazandı ve bölgedeki tarafları daha dikkatli davranmaya sevk etti. Sovyetler Birliği taraf olmak için istekte bulundu, Afganistan ise hemen bir ay sonra Kasım 1935'te anlaşmayı imzalayanlardan biri oldu. Bu iş birliği anlaşmasına Afganistan'ın dahil olmasından sonra en önemli gündem konusu öteden beri süre gelen Irak ve İran arasındaki sınır anlaşmazlığı konusuydu. İran hükümeti Türkiye Cumhuriyeti'ne başvurarak eğer bu anlaşmazlık ortadan kalkmazsa paktın gerçekleşemeyeceğine dair bir serzenişte bulunmuş, diplomatik bir adım atılmasını istediğini belirtmiştir. Türkiye bundan hareketle aracı olarak 4 Temmuz 1937'de İran ve Irak arasında sınır anlaşmasının imzalanmasını sağlamıştır. Bu iki ülke arasında en büyük sorun olan sınır ihtilafının bertaraf edilmesiyle beraber 8 Temmuz 1937'de Tahran'daki Sadabad Sarayı'nda Afganistan, İran ve Irak'ın temsilcileriyle Türkiye Cumhuriyeti temsilcileri bir araya gelerek imzaladıkları anlaşma Türk diplomasi tarihine ve ilgili devletlerin diplomasi tarihine Sadabad Paktı olarak geçmiştir.

Sadabad Paktı'nda 10 madde vardır. En önemli kısmıysa bu maddelerin özellikle işbirliğini ve saldırmazlığı vurguluyor oluşudur. Türk dış ilişkileri açısından 1934 tarihli Balkan Antantının devamının Ortadoğu versiyonu niteliğinde olan Sadabad Paktı'nda en önemli maddelerden bir tanesi de, bir ülkenin saldırıya uğraması halinde diğer taraf bu anlaşmanın taraflarından biri değilse üçüncü bir tarafın istediği zaman anlaşmadan çekilebilme ihtimalinin var olmasıydı. Başlangıçta 5 yıl süre gözetilerek imzalanan bu pakt, taraflar 6 ay öncesinden bildirmediikleri takdirde kendini sonraki bir 5 yıl için yenileyebilecekti. Nitekim 1938'de TBMM'de 254 oyun tamamıyla pakt yürürlüğe girmiştir. 1979'a kadar hukuki geçerliliğini sürdüren pakt, İran ile Irak arasında çıkan savaşla hükmen rafa kaldırılmış oldu.

- Sadabad Paktı 10 maddeden müteşekkil bir antlaşmadır. Antlaşmanın giriş bölümünde dostluk isteyen antlaşmaya taraf (âkit) devletlerin Milletler Cemiyeti Yasası çerçevesinde Yakın Doğu'da barış ve güvenliği sağlamak ve böylece genel barışa yardımcı olmak amacını güttükleri belirtilmiştir. Antlaşmanın maddeleri şunlardır:

1. maddesinde, tarafların birbirlerinin içişlerine karışmayacakları,
2. maddesinde ortak sınırların dokunulmazlığına saygı gösterecekleri,
3. maddesinde ortak çıkarların söz konusu olduğu uluslararası uyuşmazlıklarda birbirlerine danışacakları,
4. maddesinde birbirine karşı ne tek başlarına ne de başka devletlerle birlikte saldırıya geçemeyecekleri belirtilmiştir.
5. maddesinde bir saldırı durumunda saldırıya uğrayan devletin kendini savunmak için önlemler alması tabii olmakla birlikte, sorunun Milletler Cemiyeti Konseyi'ne bildirilmesi gerektiği,
6. maddesinde taraflardan biri antlaşmaya taraf olmayan üçüncü bir devlete karşı saldırıya geçerse, taraflardan birinin, bir ön bildirimde bulunmaksızın antlaşmaya son verebileceği kabul edilmiştir.
7. maddesinde taraflar, kendi sınırları içinde öteki tarafın kurumlarını yıkmak, düzen ve güvenliğini sarsmak ya da hükümet rejimini bozmak amacıyla silahlı çeteler, gruplar ya da örgütlerin kurulmasını ve onların eyleme geçmelerini engellemeyi,

8. maddesinde taraflar aralarında çıkabilecek uyuşmazlıkları 1928 tarihli Briand-Kellogg Antlaşması çerçevesinde savaşa başvurmadan barışçı yollarla çözülmesini,

9. maddesinde tarafların Milletler Cemiyeti Yasası ile üstlendikleri yükümlülüklerin bu antlaşmayla kabul edilen hiçbir madde ile kısıtlanmaması düzenlenmiştir.

Antlaşmanın son maddesinde, antlaşmanın süresi, onayı, yürürlüğe girişi ve Milletler Cemiyeti Sekreterliği'ne tescili yöntemleri hükme bağlanmıştır. Bu maddeye göre, antlaşmanın süresinin beş yıl olduğu, bu sürenin bitiminden altı ay önce tarafların birisince antlaşmaya son verildiği bildirilmedikçe yeniden beş yıl için yürürlükte kalacağı, bunun daha sonraki dönemler için de geçerli olacağı yazılıydı.

Sadabad Paktı, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 14 Ocak 1938 tarihli birleşiminde oylanarak tasdik edilmiştir. Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, milletvekillerine yapmış olduğu kısa sunuş konuşmasında, Doğu Misakı'nın müzakere edilmesini rica etmiştir. Ancak, Pakt hakkında milletvekillerinden söz almak isteyen çıkmamış ve doğrudan oylamaya geçilmiştir. Yapılan oylama sonucunda Sadabad Paktı, oylamaya katılmış olan 254 milletvekilin tamamının olumlu oylarıyla kabul edilmiş, antlaşmaya taraf olan diğer devletlerin de onayından sonra 25 Haziran 1938 günü yürürlüğe girmiştir.

Milletler Cemiyeti ve Türkiye'nin Milletler Cemiyetine Girişi

Milletler Cemiyeti I. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan bir cemiyettir. Ülkelerin işbirliği içinde olmasını gerektiren ve bunu benimseyen bir yapılanmadır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki Milletler Cemiyeti üzerinde doğrudan bir İngiltere hâkimiyeti vardır. Lozan Anlaşması'ndan sonra Musul meselesi dolayısıyla Türk İngiliz ilişkileri sıcak olmadığı gibi bu meselede Milletler Cemiyeti'nin İngiltere'nin lehinde karar alması Türkiye'yi rahatsız etmiştir. Bu nedenlerden dolayı Türkiye başlangıçta Milletler Cemiyeti'ne soğuk bakmıştır. Ancak zamanla birtakım meselelere çözüm bulunmasından sonra Atatürk Milletler Cemiyeti'ne girilmesinin gerekli olduğuna inanmıştır; çünkü bütün dünya devletlerinin işbirliği içinde olması gerektiğini, birinde yaşanacak problemin diğerlerini de rahatsız edeceğini, Milletler Cemiyeti de bu tür problemlere

özüm bulacak organ olarak görüldüğü için Türkiye'nin bunun içerisinde yer alması gerektiğini düşünüyordu. Ancak Atatürk Milletler Cemiyeti'ne doğrudan girmek istememiş, cemiyetin Türkiye'yi davet etmesini istemiştir. Nitekim 1932 yılında Milletler Cemiyeti'nden Türkiye'ye böyle bir davet gelmiştir. Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne üye olması için genel bir çağrı yapılmıştır. Türkiye bu çağrıyı kabul ederek 1932 yılında Milletler Cemiyeti'nin bir üyesi olmuştur.

Sorular

1.Aşağıdakilerden hangisi Türk-Fransız ilişkilerini etkileyen meselelerden biri değildir?

- a. İskenderun Sancağı'nın durumu
- b. Osmanlı borçları
- c. Ankara Anlaşması
- d. Türkiye'de yaşayan Fransızlar
- e. Adana-Mersin Demiryolu

2. 1932 yılında Türkiye'ye Milletler Cemiyeti'ne katılması için çağrı yapılması aşağıdakilerden hangisinin göstergesidir?

- a. Hatay sorununun çözüldüğünün
- b. Yeni Türk devletinin barışçı politikasının benimsendiğinin
- c. Sovyet Rusya ile yakınlaşma olduğunun
- d. Siyasi bağımsızlığın tamamlanmak istendiğinin
- e. Komşu devletlerle yeni dostluk ilişkileri kurulduğunun

3.Aşağıdakilerden hangisi Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin Türkiye'ye sağladığı yararlardan biri değildir?

- a. Türkiye'nin gerektiğinde boğazları silahlandırabilmesi

- b. Doğu Akdeniz’de Türkiye’nin uluslararası güç dengesindeki öneminin artması
- c. Sovyetler Birliği’nin kendini Karadeniz’de güvence altına alması
- d. Türkiye’nin egemenliğini sınırlandıran unsurların ortadan kalkması
- e. Boğazların tamamen Türkiye’nin denetimine girmesi

4. Türkiye Cumhuriyeti’nin

- Milletler Cemiyeti'ne üye olması
- Balkan Antantına katılması
- Montrö Sözleşmesi'ni imzalaması

gibi girişimleri değerlendirildiğinde 1930-1938 yılları arasında izlediği dış politika için;

- I. Dünya barışına katkıda bulunmayı amaçlamıştır.
- II. Bölgesel ittifaklar kurmuştur.
- III. Totaliter yönetimleri desteklemiştir.
- IV. Bağımsızlık anlayışına önem vermiştir.
- V. Genişleme amacı taşımıştır

Yargılarından hangisi ya da hangileri savunulabilir?

- a. I, II ve V b. Yalnız V c. I, II ve IV
- d. IV ve V e. I ve III

5. Aşağıdaki gelişmelerden hangisi Balkan Antantının kurulmasında doğrudan etkili olmuştur?

- a. Milletler Cemiyeti'ne güvensizlik duyulması
- b. Almanya ve İtalya'nın saldırgan politikalar izlemesi
- c. Rusya'nın Balkanlara yönelik politika izlemeye başlaması
- d. Balkan uluslarıyla dayanışmanın sağlanması
- e. Ekonomik alanda işbirliği sağlanması

I.Napolyon'un Mısır'a asker çıkarması

II. Birinci Dünya Savaşı

III. Ankara Anlaşması

IV.Montrö Boğazlar Sözleşmesi

6. Durumlarından hangisi ya da hangileri Türk-Fransız İlişkilerini olumsuz etkilemiştir?

a.Yalnız II

b. II-III

c. Yalnız I

d. I-II

e. III-IV

7. Aşağıdakilerden hangi ülke Sadabad Paktını imzalayan ülkelerden birisi değildir?

a. İran

b. Irak

c. Türkiye

d. Afganistan

e. Pakistan

8. Almanya ve İtalya'nın saldırgan politikalar izlemesi sonucu Fransa, Suriye üzerindeki manda yönetimini kaldırmak zorunda kaldı.

Bu karar, aşağıdakilerden hangisinin çözümünde etkili olmuştur?

a. Savaş tazminatı

b. Musul sorunu

c. Dış borçlar

d. Nüfus değişimi

e. Hatay sorunu

9. Atatürk Döneminde dış politikada yaşanan gelişmelere bakıldığında;

I. 1932’de Milletler Cemiyeti’ne üye olmuştur.

II. 1934’te Balkan Antantı’nın, 1937’de Sadabad Paktı’nın kurulmasına öncülük yapmıştır.

III. 1936’da Montrö Sözleşmesi ile Boğazların yönetimini üstlenmiştir.

Bunlardan hangileri, “Misak-ı Milli” ilkelerinin gerçekleştirilmesine yönelik girişimlerdir?

a. I-III b. Yalnız III c. Yalnız II d. I ve II e. II ve III

10. Aşağıdaki gelişmelerden hangisi Atatürk’ün sağlığında gerçekleşmemiştir?

I. Hatay’da seçimlerin yapılması

II. Hatay Meclisinin Türkiye’ye katılma kararı alması

III. Hatay Devleti’nin kurulması

a. Yalnız III

b. I-II

c. Yalnız II

d. II-III

e. I-II-III

Cevap Anahtarı:

1. d 2. b 3.c 4.c 5.b 6.d 7.e 8.e 9.b 10.c

17. DERS

II. Dünya Savaşı

II. Dünya Savaşına Giden Yol ve Savaşın Aktörleri

II. Dünya Savaşı aslında I. Dünya Savaşı'yla başlamıştır. Bazı tarihçiler de 20.yy'ı 1914'le başlatma eğilimindedirler. 1914'le başlatıp 1945 yılında bittiğini düşünmektedirler. Böyle düşünülmesinin sebebi, I. Dünya Savaşı'nın meydana getirmiş olduğu sonuçların II. Dünya Savaşı'nı doğurmasıdır. Esasında I. Dünya Savaşı aslında bitmemiş bir savaştır, dolayısıyla bunların çözümü için dünya yeni bir savaşın içine girdi. Maalesef ki I. Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşı insanlık tarihinin en fazla kayba uğradığı ve insanlığı derinden yaralayan ve hatta batı modernitesini de kendi içinde sorgulamaya iten, medeniyete olan güveni sarsan savaşlar bütünüdür.

I. Dünya Savaşı'nı kazanan kuvvetler maalesef adilane bir sonuç istemediler bu yüzden savaşı bitiren anlaşmalara baktığımızda bir intikam arzusunun olduğu görülmektedir. Bu da ister istemez yeni tepkilere sebep olmuş ve karşımıza II. Dünya Savaşı'nı çıkarmıştır. Bunun çarpıcı örneği şu olsa gerek; I. Dünya Savaşı sonrasında İngilizlerin heyetinde ekonomiden sorumlu olan Keynes, Versay Anlaşması'nın hazırlanması safhasında bulunmuş, bir süre müzakerelerde bulunmuş daha sonra da istifa etmiştir. Nedeni olarak Keynes şunu söylemiştir: *“Britanya (İngiltere), bir barış anlaşması istemiyor ve onları cezalandırmak istiyor...”* Bu hususta İngiltere'yi eleştiren kitap yazmıştır. Bu anlaşma yapılırsa Almanya'nın tekrar savaşa itileceğine dair öngörüsü doğru çıkmış, bu nedenle bu tür intikamcı duygularla barış anlaşmasının yapılamayacağını belirtmiştir. Onun için David Fromkin bu anlaşmaya, *“barışa son veren barış”* demiştir. Bu yüzden II. Dünya Savaşı, I. Dünya Savaşı'nın bittiği yerden başlamıştır.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Tazminatlar meselesi büyük bir mesele olarak mağlup olan ülkelerin karşına çıkmıştır. Almanya, Avusturya ve Osmanlı Devleti'ne ağır tazminatlar ödettiler istenmiştir. Bunun yanı sıra yine bu devletlerin topraklarında işgaller vardır. Bu meselelerden yeni sorunlar ortaya çıkmıştır; sınırlar meselesi, Almanya hudutları dışında kalan Almanların sorunu gibi. Bunun dışında II. Dünya Savaşının sebepleri arasında silahsızlandırma ve bu konuda getirilen ağır hükümler de gösterilebilir. Esasında Avrupa'da savaşı kazananlar savaşın rantını yemek istemişlerdir. Bu da ister istemez Avrupa'da tepkiye neden olmuştur. Almanya örnek verilecek olursa, Almanya önce büyük bir ekonomik kriz yaşamış bu durum, siyasetteki merkez partilerin çökmesine, uçların kuvvetlenmesine sebep olmuştur. Sağ radikaller ve sol radikaller hem Almanya'da hem de Avusturya'da güçlenerek bir süre sonra iktidara gelmiştir. Buna ilaveten 1929 Dünya Ekonomik Buhranı bütün

Avrupa'yı etkilemiş, yeni işsizler ordusu meydana gelmiş, toplumun her kesimi büyük sıkıntı içine girmiştir ve arayış içerisinde. Dolayısıyla da bütün bu arayışları iyi okuyan Nazi Partisi 1920'lerden itibaren büyük bir siyasi mücadeleye girerek 1933 yılında iktidar olmayı başarmıştır. Naziler iktidara gelirken üç şeyi söylemiştir:

1. Versay Anlaşması'nın zincirleri kırılacaktır. Bu anlaşma Almanya'ya büyük yaptırımlar yüklemektedir. Almanya bundan kurtulmak istemektedir.
2. Dış politikada yeni bir arayış içine girilecektir ve bunun için vaatlerde bulunulmuştur.
3. İktisadi refah sağlanacaktır.

Bunlar Alman toplumunda karşılığını bulmuştur. I. Dünya Savaşı sonrasında Almanya'ya bu kadar aşırı dayatma yapılması, ezilmeye çalışılması Almanya'yı tepkiye itmiştir.

İngiltere-Almanya meselesi çok daha derinlere giden, 1870'lere kadar götürülebilecek bir husustur. 1870'de Almanya birliği oluşturulduğunda bu İngiltere ve Rusya açısından bir tehdit olarak algılanmıştır; çünkü güçlü bir iktisadi yapı ortaya çıkarılmış ve bu sömürge yarışında İngiltere'nin ve Rusya'nın oyunu bozacak hale gelmiştir. Dolayısıyla I. Dünya Savaşı'nda Almanya'yı cezalandırma meselesinin arka planında çok daha derin anlamlar vardır. Alman ekonomisi, sanayisi, bilimi 20.yy başında fazlaca öne geçmiştir. O kadar ki I. Dünya Savaşı başladığında en az 3 bakan Alman üniversitelerinden mezundur. Bu sanayileşmiş ve bilimde ileri olan Almanya; Fransa, İngiltere ve Rusya'yı korkutmaktadır. Bu sebeple fırsat bulunmuştur ve bu fırsattan istifade bu üç devlet Almanya'yı ezmiştir. Bir başka husus aynı süreçte Almanya ve Osmanlı Devleti'nin ittifak yapması bu üç devlet için problem oluşturmuştur. Buna meydan vermemek için çalışmalar yapmışlardır; çünkü böyle bir ittifak İngiltere, Fransa ve Rusya'nın Ortadoğu'da geliştirmek istediği politikalara mani olacaktır. Bu iki devlet İngiltere'ye rağmen ittifak anlaşması yapmışlardır bu yüzden de sonuna kadar cezalandırılmıştır. II. Dünya Savaşı işte bunun neticesinde olmuştur. 1930'lu yıllardan itibaren Avrupa'da revizyonist akım vardır. Bize dayatılan bu gömlek bize dar gelmektedir, 1919 Paris'inde çizilen haritalar artık Avrupa için anlamlı olmamaktadır, bunun yenilenmesi istenmektedir.

Savaş önlenebilir miydi? buna da değinmek gerekir. Çağdaş tarihçiler önlenebileceğini belirtmişlerdir. Yeteri kadar bu gelişmeler göz önünde bulundurulsaydı, Almanya daha kontrollü bir hala getirilebilseydi savaş önlenebilirdi. Bu arada Hitler'in başarılı bir diplomasiyle yürüttüğü işler vardır. Ren Bölgesi'ne asker sokmaması gerektiği halde asker sokmuştur, bu göz ardı edilmiştir. Almanya'da askerlik mecburiyeti getirilemezken bu hüküm delinmiştir. Bu da Avrupalı güçler tarafından görmezden gelinmiştir. Dolayısıyla Almanya'nın hazırlıkları adeta ihmal edilmiş ve ülke savaşa doğru ilerlemiştir.

II. Dünya Savaşı'nın diğer aktörü olan İtalya'da 1920'den itibaren iktidarda Mussolini bulunuyordu. Gittikçe diktatörleşen, güçlenen, faşist bir yönetim tarzının, genişleme siyasetinin takip edildiği İtalya'da ülkenin daha büyük bir devlet haline gelmesi hedeflenmiştir. Almanya'da Hitler'in güçlenişiyle beraber bir süre sonra bu iki ülke birlikte hareket etmiştir. Bu iki faşist lider birlikte hareket ederek Berlin-Roma Mihveri oluşmuştur.

Üçüncü aktör olan Japonya üzerinde Amerika'nın ciddi bir baskı kurduğu, Japonya'ya birtakım ambargolar uyguladığı bilinmektedir. 1931'de Mançurya'nın işgaliyle Japonya genişleme siyaseti takip etmiştir. Yine Japonya'da da askeri diktatöryal bir yönetim tarzı vardı ve bu yayılmacı bir siyaset izleyerek Japonya da Almanya gibi kendisinin yaşayabileceği hayat havzası belirlemiş ve Güney Asya'yı tercih etmiştir. O bölgelere yayılmayı kendi hakkı olarak görmüştür. Japonya'da yükselen bu militarizm dünya tarafından fazla ciddiye alınmadı ve gerekli önemler alınmadı.

Rusya'da komünizmi yayma ve dünyaya ihraç etme çabası vardır. Komünizmi yaymakla Rusya, sadece fikir düzeyinde bir eylemi amaçlamamaktadır. Her ülkedeki her komünist faaliyet ve her sosyalist partiye Moskova tarafından desteklenme garantisi verilmesi bütün Avrupa'yı ve diğer ülkeleri rahatsız etmiştir. Dolayısıyla sosyalist hareketlere karşı mesafe koyulmaya başlanmış ve bu tür komünist hareketlerin yükselmesine karşı faşist blok kendi arasında iş birliği yapmıştır. Yani Berlin-Roma-Tokyo Mihveri'nin önemli argümanlarından biri antikomünist olmaları, komünizme karşı iş birliği yapmalarıdır. Bu da II. Dünya Savaşı'nın önemli sebeplerinden biridir.

Burada unutulmaması gereken bir başarısızlık örneği vardır: Milletler Cemiyeti. I. Dünya Savaşı'ndan sonra tekrar bir savaş olmaması, diplomasiye fırsat verilmesi, uluslararası bir çatı oluşturmak amacıyla kurulan Milletler Cemiyeti maalesef 1930'lara gelindiğinde işlevini yitirmiş, diğer bir dünya savaşını önleyebilecek politikalar geliştirememiştir. Nitekim II. Dünya Savaşı'ndan sonra Milletler Cemiyeti'nin yapısı değişmiş ve bugünkü Birleşmiş Milletlere dönüşmüştür.

ABD Başkanı Wilson'un yayınlamış olduğu Wilson İlkeleri'nde Avrupa'nın geleneksel sömürgeci siyasetinin yapılmayacağı iddiası vardır. Nitekim Wilson Paris'e geldiğinde Paris Konferansı'nda da bu tavrını devam ettirmiştir. Wilson, İngiltere ve Fransa'nın yeni topraklar elde etmemesi, sömürgeler kurmamasıyla ilgili önemli bir fren teşkil etmiştir. 1919 sonu 1920'i yılı başında ABD'de yapılan seçimlerde Wilson seçimleri kaybetmiştir. Wilson'un yerine gelen başkan ise Avrupa'nın işlerine karışmama kararı aldığı için Avrupalı güçler İngiltere ve Fransa yine eski usul siyaset yapmış ve sömürgeci anlayış varlığını devam ettirmiştir. Yani Wilson ilkeleri uygulanamamış aksine geleneksel politikalar Paris Konferansı'nda yer bulmuştur. Bu da II. Dünya Savaşı'na sebebiyet veren intikamcı barış anlaşmalarının yapılmasına zemin hazırlamıştır.

II. Dünya Savaşı'nın Başlaması ve Gelişimi

Almanya'da Nasyonal Sosyalistlerin 1933'de iktidar mevkiine geçmeleriyle Almanya savaş hazırlığına başladı. Bu hazırlığın nedenini, Nazi rejiminin emperyalist siyasetinde ve Almanya'nın Versay Antlaşmasıyla uğradığı haksızlıklara ve zulümlere karşı isyan ederek haklarını geri almak istemesinde buluruz. Adolf Hitler, aynı siyaseti güden Japonya ve İtalya ile birleşti. Bu üç devlet saldırgan nitelikte bir bağlaşma meydana getirdiler. Bu bağlaşmaya “Üçlü Mihver” adı verildi (27 Eylül 1940).

İkinci Dünya Savaşı, Alman ordularının 1 Eylül 1939'da Polonya'ya saldırması ile başladı. 3 Eylül'de İngiltere, onun arkasından Fransa, Polonya'ya yardım amacıyla Almanya'ya savaş ilan ettiler. Savaş kısa zamanda alanını genişletti. İskandinavya'dan Kuzey Afrika'ya, Balkanlardan Manş kıyılarına kadar olan bütün yerleri Almanlar “Yıldırım Savaşı” usulüyle ele geçirdiler. 1939'da Sovyet Rusya ile Almanya arasında imzalanan dostluk paktına rağmen 22 Haziran 1941 tarihinde Alman orduları Rusya üzerine yürüdü. Bunun üzerine 12 Temmuz 1941'de Rus-İngiliz bağlaşması imzalandı. 7 Aralık 1941'de Japonya Havai Adalarındaki Pearl Harbor limanında bulunan Amerikan donanmasına baskın yapmak suretiyle savaşa girmiş oldu. Roosevelt Japonya'ya savaş ilan ederek Rusya ve İngiltere yanında İkinci Dünya Savaşına girdi (1941). 1942 yılında Mihver devletler her tarafta üstün bir durumda idi. Müttefikler ise hazırlıklarını tamamlamak için savunmada kaldılar. 1942 yılı sonlarında müttefikler duruma hâkim olmağa başladılar. Az zamanda büyük bir hava kuvveti ve donanma yapmayı başaran Amerikalılar Pasifik'te Japonları geri çekilmeğe zorladılar. 1 Ekim 1943'te müttefikler Sicilya Adasından İtalya'yı geçerek birinci cepheyi açtılar. İtalyanlar bir süre sonra teslim oldular. 6 Haziran 1944'de müttefik kuvvetler Fransa'dan Normandiya kıyılarına çıkarma yaparak Almanya'ya karşı ikinci cepheyi açtılar.

1945 senesinde Nazi Partisi dağıldı. Yeni Almanya Hükümeti 7 Mayıs 1945'te kayıtsız şartsız teslim oldu. Savaş halinde olan yalnız Japonya kalmıştı. Amerikalılar Nagazaki ve Hiroşima üzerine atom bombaları attıktan sonra 1945'te Japonlar teslim oldular. Böylece İkinci Dünya Savaşının askeri safhası sona ermiş oldu.

II. Dünya Savaşı Üzerine Değerlendirme

II. Dünya Savaşı Almanya ile Sovyetler Birliği'nin Polonya'yı paylaşmasıyla başladı. Polonya iki ülke arasında gizli anlaşmalar neticesinde paylaşıldı ve işgal edildi. Polonya'yı korumayı garanti eden İngiltere ve Fransa ister istemez bu duruma tepki gösterdiler ve neticesinde savaşın tarafları oluştu. Bundan sonra İngiltere, Fransa, Danimarka, Norveç, Hollanda, Belçika, Yugoslavya, daha sonra Sovyetler Birliği, ABD, Çin, Latin ülkeleri de savaşa katıldı. Her iki dünya harbi de Avrupa merkezli savaşlar olmuş, Avrupa ülkeleri tarafından çıkarılmış ancak etkisi bütün dünyayı sarmıştır. Polonya'nın işgaliyle başlayan savaş ABD'nin Japonya'nın Nagazaki şehrine atom bombası atmasıyla son buldu. 1939-1945

arasında yaşanan bu savaşta Mihver güçlerinde Almanya, İtalya, Japonya, Macaristan ve uyduları ve Slovakya bulunmaktadır. 6 yılı aşan bir süre boyunca savaş yapıldı ve dünyanın hemen her yanına yayılarak sonuçları itibariyle dünyaya büyük zarar vermiş bir savaş oldu. Bu savaş, aynı zamanda da bugünkü dünyanın oluşmasına da zemin hazırlamıştır.

Almanya'nın geleneksel savaş stratejisi şudur: Almanya iki büyük güç arasında sıkışmış olmaktan çekinmektedir. Alman stratejisi her zaman iki cephede savaşmayı hedef alır, buna göre hazırlık yapar, savaş taktiğini de buna göre belirler. Almanya kuzeyde Rusya'nın güneyde Fransa'nın çevirdiği bir ülkedir. Dolayısıyla tarih boyunca bu iki gücün saldırılarına maruz kalacağını düşünmektedir ve tedbirlerini de buna göre almaktadır. Savaş taktiği olarak önce birinci gücü halletmeyi sonra ikinci güce saldırmayı hedeflemiştir. Nitekim II. Dünya Savaşı'nda önce Rusya ile anlaşma yapmış daha sonra Fransa'ya yüklenmiş ardından Rusya'ya savaş açmıştır. Her iki cephede de savaşmıştır. Rusya'nın büyük bir devlet olması geniş bir coğrafyaya hâkim olması sebebiyle Avrupa'da yürütmüş olduğu Yıldırım Harekâtının Rusya'da karşılık bulmadığını, Rusya'nın geniş coğrafyasında yaşanan sert kışlar dolayısıyla Almanların beklediği süratte netice alamaması ile Almanya'nın II. Dünya Savaşı'nı kaybettiğini söylemek mümkündür.

II. Dünya Savaşı'nın kaderini belirleyen husus ABD'nin harbe iştirak etmiş olmasıdır. ABD hem I. Dünya Savaşı'nın hem II. Dünya Savaşı'nın sonucunu belirlemiş bir güçtür. Her iki savaşa da geç girmiş ve her ikisinin de sonucunu belirlemiştir. Savaşa katılmadan önce büyük ölçüde İngiltere, Fransa, Sovyet Rusya ve Çin'e çok ciddi boyutlarda maddi katkılarda bulunmuştur. Silah yardımı, para yardımı vs. gibi. Burada önemli olan ABD gibi bir gücün savaşa katılmasıdır. Özellikle İngiltere her iki dünya savaşında bunun için büyük gayret göstermiştir ve bunda da başarılı olmuştur. Bu arada Almanya'nın da hem stratejik hem taktik hatalar yaptığını söylemek gerekir. Bunlardan en önemlisi Almanya'nın ABD'ye harp ilan etmesidir. Bu önlenebilirdi ancak Hitler bu konuda yanlış yapmıştır. Öte yandan Rusya önemli bir faktördü ve II. Dünya Savaşı'nın kazananı kimdi diye sorulacak olursa bu kuşkusuz Sovyetler Birliği'dir. Savaşa girerken Avrupa'dan çekinen, korkan henüz iktisadi kalkınmasını sağlayamamış, komünizmin yerleşip yerleşemeyeceği konusunda soru işaretleri olan bir Sovyetler Birliği vardır; fakat savaşın sonunda ideolojik olarak birbirlerine karşıt olmalarına rağmen ABD'den büyük yardımlar almış, İngiltere ile ortak çalışmış, Fransa ile beraber hareket etmiş olan Rusya bu savaştan muazzam derecede kuvvetlenerek çıkmıştır. Avrupa'nın ortasına kadar gelmiştir. Bütün Rus tarihinde Sovyetler Birliği II. Dünya Savaşı'nda gösterdiği performans kadar performans gösterememiş, bu kadar iyi duruma hiç gelememiştir; fakat II. Dünya Savaşı neticesinde bu güce erişmiştir. Artık savaş sonrasında Avrupa'da Sovyet korkusu hâkim olmuştur ki savaş sonrası yaşanan Soğuk Savaş dönemine de damgasını vurmuştur. Öte yandan 1931'den bu yana savaşın içerisinde olan, Güney Asya'da işgallerde bulunan, Çin'i kontrol etmeye çalışan, pek çok sömürge elde etmiş bulunan bir Japonya vardır. Japonya Atlantik'te ABD ile çatışmış ve bu büyük güç tarafından aşırı derecede cezalandırılmıştır. Esas itibariyle o güne kadar insanlık tarihinde görülmemiş bir silah Japonlar üzerinde denenmiş ve Japonya'ya iki tane atom bombası atılmıştır. Buna gerek var mıydı yok muydu hala tartışılan bir konudur. Mesela Japonya'nın bu atom

bombaları atılmasa da teslim olacağına dair rivayetler vardır. Japonya ABD'nin bu girişimi üzerine kayıtsız şartsız teslim olmuştur.

Savaşın Siyasi, Sosyal ve Ekonomik Sonuçları

Savaşın sonunda Almanya en büyük kayba uğrayan devlet olmuştur. Her iki dünya savaşından mağlup olarak çıkan Almanya ve ayrıca Japonya sanayilerinin tamamını kaybetmemişlerdir. Japonya yaklaşık yarıdan fazla sanayi alt yapısını kurtarabilmiştir. Benzer durum Almanya içinde geçerlidir ve sanayi alt yapısının en az yarısını kurtarmıştır. Bu devletlerin büyük zayıflığa uğradığı büyük kayıplar verdiği doğrudur fakat her şeylerini kaybettiler demek doğru değildir. Bundan sonra her iki ülke de Amerikan hegemonyası altında bir hayat süreceklerdir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki bu durum her iki ülke için de büyük derecede kötü netice vermemiştir. Amerikan kontrolü her iki ülkede birtakım önemli şeylere mani olmuştur; fakat yeniden kalkınmaları için önemli destekler de sağlamıştır; çünkü savaşın hemen sonrasında çıkan komünizm tehlikesi ve Soğuk Savaş tehlikesi ABD'yi bu iki ülkeyi destekleme ihtiyacına itmiştir. Eğer bir Japon ve Alman kalkınmasından söz ediyorsak II. Dünya Savaşı sonrası Amerika'nın sağlamış olduğu destek önemli bir yer teşkil etmektedir. Yine savaş sonrasında ABD'nin savaşan ülkelerin kalkınması için sağlamış olduğu Marshall Yardımı önemli bir meseledir. Bu yardımların altında yatan sebep insani gerekçeler olmakla birlikte bir iktisadi tarafı da vardır. Amerika tüketebilen ülkeler yaratmak istemektedir. Yani Amerikan'ın kendi mallarını pazarlayabileceği, Amerika'dan mal alabilme imkânına sahip komşulara ihtiyacı vardı. Avrupalı güçlere, müttefikleri olan güçlere yardım ederek onların ekonomisini belli bir seviyeye getirerek daha sonra bu ülkelerle ticaret yapmak istemektedir. Bu nedenle savaş sonrası ABD'nin yaptığı bu yardım önemli ve anlamlı bir yardım olarak algılanmalıdır.

II. Dünya Savaşı dünya insanlık tarihine büyük bedeller ödetmiştir; fakat bunun tekrar etmemesi için birtakım tedbirler alınmasına sebep olmuştur. Çalışmayan Milletler Cemiyeti'nden Birleşmiş Milletler sistemine geçiş ve 1945'ten itibaren insanlığın yeniden bir çatı altında toplanıp karar vermesi, savaşı önlemesi, diplomasiye şans vermesini sağlamak üzere mekanizmalar oluşturulmaya çalışılmıştır. Bunun içerisinde kültürlerin birbirlerine yaklaştırılması ve ortak değerlerin ortaya çıkarılması amacıyla UNESCO gibi kuruluşlar ortaya çıkmıştır. Buna ilaveten dünyanın küreselleşmesinin alt yapıları da bu tarihten sonra ortaya çıkmıştır. Şöyle ki Dünya Bankası'nın kurulması, uluslararası para fonunun IMF'nin kurulması, Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulması bununla ilgilidir. İşte bunlar daha sonra yaşayacağımız büyük küreselleşme dalgalarının alt yapısını oluşturmuş olan mekanizmalardır.

II. Dünya Savaşı'nın sonunda bütün taraflar itibarıyla yaklaşık olarak 50 milyon civarında insanın hayatını kaybettiği tahmin edilmektedir. Bunların ülkelere göre yüzdeleri şöyledir: ABD 300 bin asker kaybetmiştir ve bu nüfusunun binde ikisine tekabül etmektedir, Almanya 4,5 milyon asker ve 1 milyon sivilini kaybetmiştir ve bu bütün Almanya'nın % 6'sı demektir. Belçika 89 bin kişi kaybetmiştir, Çin'in kaybı 8 milyondur, Finlandiya 90 bin kişi kaybetmiş,

Fransa 200 bin asker 180 bin de Alman kamplarında esir verdiği askerlerini kaybetmiştir ve bu nüfusunun %1,5'ine tekabül etmektedir. İtalya'nın kaybı 450 bindir, Japonya'nın kaybı ise 2 milyon civarındadır. Macaristan'ın kaybı 450 bin, Polonya'nın 5 milyon olup bunun 3 milyondan fazlası Yahudi nüfusudur. İngiltere'nin kaybı 390 bin, Yugoslavya'nın 1.5 milyon, Yunanistan'ın kaybı 500 bin civarındadır ve bu nüfusunun % 8'ine tekabül etmektedir. Sovyetler Birliği'nin kaybı ise 20 milyondur ve bunun 9 milyonu askerdir, bu da Sovyetler Birliği nüfusunun % 20'sine tekabül etmektedir. Görüldüğü üzere bütün ülkeler için çok kırııcı, kıyıcı bir savaştır ve bedelleri çok ağır olmuştur. İnsanlık bunu telafi edebilmek için uzun yıllar geçirmek zorunda kalmıştır. Gerçekten dünyanın gördüğü en kanlı savaştır.

Sorular

1. Aşağıdakilerden hangisi II. Dünya Savaşına katılan Mihver Devletler arasında yer almaktadır?
 - a. İngiltere
 - b. Fransa
 - c. Sovyetler Birliği
 - d. İtalya
 - e. ABD
2. Aşağıdakilerden hangisi II. Dünya Savaşının ıkış sebepleri arasında gösterilemez?
 - a. I. Dünya Savaşı'nın meydana getirmiş olduğu sonuçlar
 - b. Almanya'da Nazilerin İktidara gelişi ve politikaları
 - c. Hitler'in Ren bölgesine asker göndermesi
 - d. Devletler arasındaki silahlanma yarışı
 - e. Ortadoğu'daki devletlerin aralarında anlaşma yapmaları
3. I. Dünya Savaşı sonrası imzalanan hangi anlaşma, II. Dünya savaşının çıkmasına zemin hazırlamıştır?
 - a. Sevr Anlaşması
 - b. Nyyi Anlaşması
 - c. Trianon Anlaşması
 - d. Versay Anlaşması
 - e. Saint Germain Anlaşması
4. Almanya'nın 1939'da Polonya'yı işgali üzerine hangi iki devlet Almanya'ya savaş ilan etmiştir?

- a. Fransa-Sovyetler Birliği
- b. İngiltere-İtalya
- c. ABD-İngiltere
- d. İngiltere-Fransa
- e. Macaristan-Yugoslavya

5. Aşağıdakilerden Hangisi II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan gelişmelerden değildir?
- a. Marshall Yardımı
 - b. Milletler Cemiyeti
 - c. IMF
 - d. Dünya Ticaret Örgütü
 - e. UNESCO

-Japonya'nın 1931'de Mançurya'yı işgal etmesi
-İtalya'nın 1935'te Habeşistan'ı işgal etmesi
- Almanya'nın 1936 yılında Ren bölgesine asker yollaması

6.Yukarıdaki gelişmeler aşağıdaki durumlardan hangisinin bir göstergesi olmuştur?

- a. Milletler Cemiyeti'nin etkisini kaybettiğinin
- b. Silahlanma yarışının sona erdiğinin
- c. Sömürgecilik çalışmalarının başarısız olduğunun
- d. Kapitülasyonların kaldırılmasının uluslararası sorun haline geldiğinin
- e. Boğazlar sorununun çözömlenemediğinin

7. II. Dünya Savaşı sonrası nüfus bakımından en büyük kayıp hangi ülke tarafından verilmiştir?

- a. Almanya
- b. İngiltere
- c. Fransa
- d. Sovyetler Birliği
- e. ABD

8. Aşağıdakilerden hangisi II. Dünya Savaşı'nın sonuçları arasında gösterilemez?

- a. Almanya'da Nazi iktidarının sona ermesi
- b. Almanya ve Japonya'nın ABD hegemonyası altında olması
- c. Sovyetler Birliğinin dünya siyasetinden uzaklaşması
- d. ABD'nin savaşan ülkelere ekonomik yardım politikası

e. Küreselleşmenin temellerinin atılması

9. II. Dünya Savaşı'nın çıkmasında aşağıdaki devletlerinden hangilerinin etkili olduğu savunulabilir?

I. İtalya,
II. Yunanistan,
III. Almanya

a. Yalnız II b. Yalnız III c. I ve II d. I ve III e. I, II ve III

I.ABD II. Almanya III. Japonya IV. Sovyetler Birliği V. İtalya

10. Yukarıdakilerden hangileri Mihver Devletler arasında gösterilemez?

a.I ve II
b.I ve IV
c.II ve IV
d.II ve III
e.III ve V

Cevap Anahtarı:

1.d 2.e 3.d 4.d 5.b 6.a 7.d 8.c 9.d 10.b

18. DERS

II. DÜNYA SAVAŞINDA YAHUDİ SOYKIRIMI (HOLOCAUST)

İnsanlık suçu (Soykırım): siyasi görüş, ırk ya da din ayrımına dayanarak bir halka yönelik cinayet, toplu öldürme, sürgün ya da diğer insanlık dışı eylemlerin gerçekleşmesidir. 1933'ten 1939'a kadar Hitler, Alman Yahudilerini toplumun dışına itmişti. Dahası, Hitler'in *Kavgam* kitabında açıkladığı "ırkın saflığı" adına Naziler, 1938'den itibaren gizli ötenazi programını koymuş ve "dejenere" (fiziksel yada zeka özürü) ve "toplum dışı" Almanları yok etmeye başlamışlardı.

Hitler Yahudilerle ilgili görüşlerini *Kavgam* kitabında şöyle anlatır: "*Yahudi kaynağından çıkmış her iftira, bizim adamlarımızda onurlu bir yara açar. Yahudilerin en çok kötülediği kimse, bize daha çok yakındır veya daha çok bizdendir. Onların öldürücü bir nefrete hedef tuttukları kimse bizim en iyi dostumuzdur. Sabahleyin bir Yahudi gazetesini okuyup da, onda kendisinin iftiraya uğramadığını gören bir kimse, bir önceki yirmi dört saatinin boşa gitmiş olduğunu anlamalıdır. Çünkü vaktini iyi kullanmış olsaydı, Yahudi onun peşini bırakmayacak, onu kötüleyecek, kirletecek, ona iftira edecekti.*"

Milletimizin, bütün insanlığın ve üstün uygarlığın bu öldürücü düşmanına karşı olan kimse, bu ırkın iftira ve düşmanlıklarına hedef olacağını bilmelidir. Bu prensipler, bizim taraftarlarımızın kanına ve iliklerine iyice işleyince, hareketimiz sarsılmaz ve durdurulamaz bir duruma gelecektir. Hareketimiz her araca başvurarak şahsiyete saygı duygusunu geliştirmelidir. İnsanî olan şeylerin hepsinin değerlerinin, şahsî değerinde ve her iki fikir ve hareketin bir kimsenin yaratıcı kuvvetinin ürünü olduğunu hiçbir zaman unutmamak gerekir. Keza şu ayrıntı da unutulmamalıdır: Büyük olan bir şeye duyulan hayranlık, yalnız onun büyüklüğüne karşı bir minnettarlık borcunu temsil etmez, bu minnettarlığı duyanların hepsini birleştirip satan bir ilişki uzantısı olur"

Polonya'nın ve Sovyetler Birliğinin işgal edilmesiyle birlikte Naziler, pek çok Yahudi topluluğunun yüzyıllardan beri yaşadığı toprakları ele geçirdiler. Polonya Yahudileri önce getto'lara kapatıldılar. Erzaksız, korkunç yaşam koşulları içinde, üst üste, on binlerce aile açlıktan, hastalıktan ve kötü muameleden kırıldı. Naziler gettoların Yahudi sorumlularını (*Judenrate*) durumlarında bir iyileşme olabileceğine inandırarak kendileriyle işbirliği yapmaya zorluyorlardı. Sovyetler Birliği'ni işgal ettikten sonra Hitler, komünist kadroları ve Yahudileri hemen kurşuna dizdirmeye karar verdi.

1941 sonbaharında toplam 600.000 Sovyet Yahudi'si öldürülmüştü. Yahudiler kamyonlara kapatılıyor ve yaklaşık 20 dakika sonra içeriye verilen zehirli gaz ile boğularak öldürülüyordu. İlk gaz odaları Belzec ve Chelmno'da 1941 Kasımında kuruldu. En büyük toplu ölüm kampı ise, *Auschwitz-Birkenau*'da gerçek bir "ölüm fabrikası" biçiminde düzenlenmişti. Tahminlere göre, yok edilen Avrupalı Yahudilerin sayısı 5,5 ve 6 milyon arasındadır. Tarihte eşine rastlanmadık katliam nasıl soykırım diye tanımlanabilir? Anglo-

Saksonlar bu katliamı tanımlamak için Yunanca'dan gelen ve kurbanın yakılarak öldürüldüğü dinsel adak töreni için kullanılan ‘‘*Holokost*’’ sözcüğünü benimsediler.

Yahudi soykırımı ve Türkiye ilişkisine dair yaygın anlatıya göre, Avrupa'daki bazı Türk diplomatlarının girişimleri, binlerce Yahudi'nin soykırımdan kurtulmasını sağlamıştı. Yazar Corry Guttstadt ise bu korumacı-kurtarmacı tutumun istisnai, 'münferit' olduğunu iddia etmektedir.

Corry Guttstadt, İkinci Dünya Savaşı döneminde Türkiye'nin izlediği resmî politikanın Yahudileri vatandaşlıktan çıkartarak kaderlerine terk etmek olduğunu ve Birçok Avrupa ülkesinde yaşayan binlerce Yahudi'nin, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığını kaybetmeleriyle beraber, kaderlerine yani Nazilerin soykırım aygıtının eline terk edildiğini ifade etmektedir. Bununla birlikte Yahudi Soykırımından kaçan bilim insanları İstanbul Üniversitesinde öğretim üyesi olarak çalışmışlar ve Türkiye bilim hayatına katkıda bulunmuşlardır

Yahudi Soykırımına giden yol, United States Holocaust Memorial Museum'un hazırlamış olduğu filmde ele alınmıştır (<http://www.ushmm.org/tr/path-to-nazi-genocide>)

Filmin deşifre edilmiş metni aşağıda sunulmuştur:

NAZİ SOYKIRIMINA GİDEN YOL

- ANLATICI: Paris, 1900.
- Dünyanın her yerinden elli milyonu aşkın insan, uluslararası anlayışı ve hoşgörüyü artırmayı, yeni yüzyılı, yeni keşifleri, heyecan verici gelişmeleri kutlama amacı taşıyan dünya fuarı “Universal Exposition”ı ziyaret etti.
- 20. yüzyıl—tıpkı içinde bulunduğumuz yüzyıl gibi—eğitimin, bilimin ve teknolojinin daha iyi ve daha huzurlu bir dünya yaratabileceği umuduyla başladı.
- Çok geçmeden iki korkunç savaş yaşandı.
- **Nazi Soykırımına Giden Yol**
- ANLATICI: 1914'ten 1918'e kadar süren ilk “dünya savaşı”, Avrupa'nın tamamında ve ötesindeki topraklarda gerçekleşti.
- “Bütün savaşları sona erdirecek savaş” olarak bilinir hâle geldi.
- On milyonlarca insanın üstüne dev bir gölge gibi çöktü.

- “Savaş değil bu” diye yazmıştı yaralı bir asker, evine gönderdiği mektupta.
- “Dünyanın sonu.”
- Savaş başladığında 20-32 yaş arasında olan Fransız erkeklerinin yarısı, savaş bittiğinde ölmüştü.
- 19-22 yaş arasındaki tüm Alman erkeklerinin üçte birinden fazlası öldürülmüştü.
- Savaştan dönen milyonlarca asker, bedenen ve ruhen sakat kalmıştı.
- Öldürme teknolojisindeki ilerlemeler, zehirli gaz kullanımını da içeriyordu.
- Bitmek tükenmek bilmeyen kıyımın baskısı altındaki hükümetler devrilmiş, büyük imparatorluklar çökmüştü.
- Dünyanın, insanlığa ve onun geleceğine bakışını karanlığa boğan bir felaketti bu.
- Winston Churchill, savaşın geride "sakatlanmış, paramparça olmuş bir dünya" bıraktığını söylemişti.

• I. Dünya Savaşı Sonrası ve Nazizm'in Yükselişi 1918–1933

- ANLATICI: Almanya'nın mağlup olmasının yol açtığı aşağılanma ve 1919 yılındaki barış antlaşması, Nazizm'in yükselişinde ve sadece 20 yıl sonra ikinci bir "dünya savaşı"nın yaşanmasında önemli bir rol oynayacaktı.
- Paris yakınlarındaki Versailles Sarayı'nda imzalanan antlaşmanın Almanların çoğunu şok eden yönü, galip devletlerin Almanya'ya, dikkate değer bir askerî güçten mahrum olacağı bir geleceği zorla kabul ettirmesiydi.
- Almanya'nın toprakları yüzde 13 azaldı.
- Almanya, savaşı başlatmanın tüm sorumluluğunu kabul etmeye ve ağır savaş tazminatı ödemeye zorlandı.
- Aralarında 30 yaşındaki eski onbaşı Adolf Hitler'in de bulunduğu pek çok kişiye göre, ülke "sırtından hançerlenmiş", içlerindeki yıkıcı odaklar ve ateşkesi kabul eden hükümet tarafından ihanete uğramıştı.
- Gerçekte Alman ordusu, 1918 yılında artık kazanılamayacak olan savaşı sessiz sedasız bitirmenin peşindeydi.
- Adolf Hitler, sonraları “İki milyon Alman boşu boşuna ölmüş olamaz, İntikam istiyoruz!” diye yazacaktı.
- Savaştan dönen pek çok asker ve diğer vatandaşlar, Almanya'nın mağlubiyetini ve belirsiz geleceği anlamaya çalıştı.
- Birlikler kanlı savaş meydanlarını terk edip şaşkınlık içindeki bir topluma geri döndü.
- Yeni ve alışılmadık bir demokratik yönetim biçimi olan Weimar Cumhuriyeti, otoriter imparatorluğun yerini aldı ve kendisini ürkütücü zorluklarla karşı karşıya buldu.
- 1920'lerin başında binlerce Alman, iş ve yiyecek kuyruğunda bekliyordu.
- Aşırı enflasyon parayı değersiz hâle getirdiği için orta sınıfın birikimleri silip süpürüldü.
- [460 Milyar Mark]
- Bazıları banknotları yakacak olarak kullandı.
- Ekonomik şartlar birkaç yıllığına istikrara kavuşmuştu.
- Daha sonra 1929 yılında dünya çapında bir ekonomik kriz yaşandı.
- Alman bankacılık sistemi çöktü ve 1930 yılına gelmeden işsizlik oranı yüzde 22'ye fırladı.

- İşsizliğin pençesinde kıvranan, toprak kaybettiği için hırçınlaşmış ve beceriksiz bir hükümet yüzünden morali çökmüş bir ülkede siyasi gösteriler, sık sık şiddet olaylarına dönüşüyordu.
- Siyasi partilerin çoğunun, rakiplerine saldırmak ve seçmenlerin gözünü korkutmak için kendi paramiliter birlikleri vardı.
- 1932 yılında sokaklarda bir ayda doksan dokuz kişi öldürüldü.
- Sağcı propaganda ve gösteriler, Sovyetler Birliği'nden yayılan komünist devrim korkusunu kullanıyordu.
- Hızlı sanayileşmenin ve şehirlerin büyümesinin etkisiyle yeni sosyal sorunlar baş gösterdi.
- Davranış standartları değişiyordu.
- Suç oranı artıyordu.
- Cinsiyet normları değişiyordu.
- İlk kez çok sayıda kadın, evin dışında çalışıyordu ve yeni anayasa, kadınlara oy kullanma hakkı vermişti.
- Almanya'nın yeni filizlenmeye başlayan demokrasisi, parçalanmış eski değerlerle ve karşılıklarına çıkabilecek şeylerin korkusuyla derinlemesine sınıyordu.
- Adolf Hitler, 1921 yılından beri Naziler olarak bilinen Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi'nin tartışmasız lideriydi.
- 1923 yılında hükümeti devirmeye çalışmak suçundan hapse atılmıştı.
- Yargılanması, ona şöhret ve taraftar kazandı.
- Hapishanede geçirdiği zamanı, siyasi fikirlerini Mein Kampf - Kavgam adlı kitapta toplamak için kullandı.
- Hitler'in ideolojik amaçları arasında toprakları genişletmek, ırksal saflığa dayalı bir devlet oluşturmak ve Avrupalı Yahudilerle Almanların düşman saydığı diğer unsurları saf dışı bırakmak bulunuyordu.
- Sadece kısa bir süre hapis yattıktan sonra Nasyonal Sosyalist Parti'deki siyasi yasağı kalkan Hitler ve taraftarları, sokaklardaki ve kırsal kesimdeki mücadeleye yeniden katıldı.
- Nazi Partisi bünyesine yeni üyeler kazandı, örgütlendi ve mesajını yaymak için bir gazete çıkardı.
- Naziler, daha aşırı Nazi amaçlarını ikinci planda gösterirken halkın korkularını, hayal kırıklıklarını ve umutlarını sömürerek Almanya'nın sorunlarına basit çözümler sundular.
- 1930'ların başlarında seçimlerin sıklığı baş döndürücü bir hâl almıştı.
- Oy kapmak için rekabet eden çok sayıda parti ve küçük gruplar vardı.
- Hitler, karizmatik bir seçim lideri olduğunu kanıtladı ve halka ulaşmak için en son teknolojiyi kullandı.
- Nazi Partisi, ekonomik kriz yüzünden harap olmuş orta sınıfa mensup kesimin çoğundan, entelektüellerden, devlet memurlarından, öğrencilerden, meslek erbabından, esnaflardan ve tezgaharlardan büyük destek gördü.
- Ancak Naziler, özgür bir ulusal seçimde hiçbir zaman yüzde 38'den fazla oy almadı.
- Hiçbir parti oyların büyük çoğunluğunu kazanamadı ve siyasi mutabakat olmadan daha sonraki hükümetler ülkeyi etkili bir biçimde idare edemiyordu.
- Adolf Hitler seçimi kazanamadı ve iktidarı ele geçirmek zorunda kalmadı.
- Naziler tam oy kaybetmeye başlarken kendisine bir anlaşma teklif edildi.
- Ocak 1933'te yaşlı savaş kahramanı Cumhurbaşkanı Paul von Hindenburg, Hitler'i bir koalisyon hükümetinde Şansölyelik yapmaya davet edince Naziler, şanslarının açıldığına inanmakta güçlük çekti.
- Naziler, Almanya'yı kökten dönüştürmek isteyen devrimcilerdi.

- Yeni kabinedeki muhafazakar siyasetçiler, Hitler'i sevmiyor ve ona güvenmiyorlardı, ancak demokrasiyi daha da az seviyorlar ve sol partileri çok daha büyük bir tehdit olarak görüyorlardı.
- Parlamentoda çoğunluğun oluşturulmasına yardım etmeleri için Nazilerle temasa geçtiler.
- Hitler'i kontrol altında tutabileceklerine güvenleri tamdı.
- Bir ay sonra Alman parlamento binasının kundaklanması olayından sonra, Hitler ve nasyonalist koalisyon ortakları, bir şans yakaladılar.
- Komünist ayaklanma korkusunu sömürerek yangından komünistleri sorumlu tuttular ve olağanüstü hâl ilan ettiler.
- Cumhurbaşkanı Hindenburg, tüm temel vatandaşlık haklarını ve anayasal korumaları askıya alan bir kararnameyi, keyfi polis uygulamalarına temel teşkil eden imzaladı.
- [Reich Resmî Gazetesi'ni]
- Yeni hükümetin ilk hedefi, siyasi rakiplerdi.
- Olağanüstü hâl kararnamesine göre korkutulabilir, dövülebilir ve süresiz olarak gözaltına alınabilirlerdi.
- Sendikaların ve muhalefet partilerinin liderleri tutuklandı.
- Alman makamları, parlamentonun solcu üyelerinin de aralarında bulunduğu binlerce kişiyi yeni kurulan toplama kamplarına gönderdi.
- Nazilerin, rakiplerine uyguladığı terör ve acımasız baskıya rağmen pek çok Alman vatandaşı, bu aşırı önlemleri düzen ve güvenlik adına memnuniyetle kabul etti ya da bilfiil destekledi.
- Pek çok Alman cesur, genç ve karizmatik bir lider beklentisiyle, ülkelerinin geleceğine dair yeni bir umut ve güven hissetti.
- Nazi propaganda bakanı Joseph Goebbels, hâlâ ikna olmayanları kazanmayı planlamıştı.
- GOEBBELS: [Almanca konuşuyor]
Önce iyi idare etmeli ve iyi bir hükümet için iyi propaganda yapmalı. Bunlar birlikte işe yarar. Nasıl ki iyi bir hükümet olmadan iyi bir propaganda olması mümkün değilse, iyi bir propaganda olmadan iyi bir hükümet olması da artık mümkün değildir.
- ANLATICI: Hitler, SA'ya yani fırtına birlikleri ordusuna hitap etti.
- HITLER: [Almanca konuşuyor]
Almanya uyandı! Almanya'da iktidarı kazandık. Artık Alman halkını da kazanmalıyız.
-

Bir "Ulusal Topluluğun" İnşası 1933-1936

ANLATICI: Joseph Goebbels tarafından organize edilen Parlamentonun yeniden açılış töreni, Hitler hükümetini Almanya'nın imparatorluk geçmişine bağlama ve Nazileri ulusun geleceğinin kurtarıcıları olarak tasvir etme amacı taşıyordu.

Tören, Hitler'in geleneklerine saygı duyduğu ordu da dahil olmak üzere Alman kurumlarına yeniden güven vermek için dikkatli bir şekilde sahnelenmişti.

Daha sonra Nazi kontrolündeki haber filmleri, ordunun yeni hükümeti desteklediği izlenimi verdi.

Hitler şimdilik uzun süre Cumhurbaşkanı Hindenburg'un arkasından yürümüş olsa da yeni şansölye ve yakında Almanya'nın mutlak diktatörü olacaktı.

YORUMCU: Bugün, Yeni Almanya'ya adanmıştır.

Ve yaşlı cumhurbaşkanıyla şansölyeyi taşıyan araba, kalabalığın arasından kürsüye doğru ilerlerken yüz binden fazla okul çocuğu, ayakta ve omuz omuza.

Bu doktrinlere katılsanız da katılmasanız da Hitler'in liderliğinin Alman halkını savaştan bu yana ilk kez birleştirdiği kabul edilmelidir.

Fanatizme varan coşkularına tüm dünya mucize gözüyle bakıyor...

ANLATICI: Hindenburg, Ağustos 1934'teki ölümüne kadar cumhurbaşkanı olarak kaldı.

Hindenburg'un ölümüyle Hitler, ordunun da oluruyla kendisini Führer ve Reich Şansölyesi, yani ulusun lideri ve hükümetin başı ilan ederek cumhurbaşkanlığı makamını yürürlükten kaldırdı.

Artık onun üzerinde ya da yanında başka bir otorite yoktu.

Hemen sonrasında silahlı kuvvetler, Adolf Hitler'e bağlılık yemini etti.

KALABALIK: [Almanca konuşuyor]

Führer Adolf Hitler'e kayıtsız şartsız itaat edeceğime Tanrı'nın adıyla yemin ederim...

ANLATICI: Öğretmenler, polis, parlamento ve yargı mensupları da dahil olmak üzere tüm devlet memurları herhangi bir anayasaya değil, Alman ulusunun Führer'i olarak Hitler'e sadakat yemini etti.

Naziler iktidara geldiğinde ekonomi dibe vurmuş haldeydi.

İşsizlere yönelik devasa bayındırlık projeleriyle ekonominin düzelmesini hızlandırdılar.

HABER FİLMİ: [Almanca konuşuyor]

Yarım milyon yoldaş, bu yıl işlerine geri döndü. İktidara gelindiğinden bu yana işsizlik yarından fazla azaldı.

ANLATICI: Hitler yeni otobanları, ülkeyi birleştirecek ve Alman silahlı kuvvetlerinin gizlice ilerlemesini kolaylaştıracak ulusal irade gösterisiyle muazzam bir şekilde ilk kez kullandı.

Almanya 1935'te zorunlu askerliği yeniden tesis ederek ve askerî gücünü artırarak 1919 Versailles Antlaşması'nı açıkça yok saydı.

Naziler, ulusu yeniden kurma ve güçlendirme sözlerini yerine getiriyordu.

Başarıları, pek çok kişinin radikal Nazi politikalarını görmezden gelmesini, hatta desteklemesini sağladı.

Nazi Partisi, Eylül 1935'te ilk yıllık toplantısı için Nuremberg'de bir araya geldi.

Toplantı, ihtişamlı ve geçmişe bağlılık duygularını uyandıran geleneksel bir marşla açıldı.

Berlin'den uzakta özel bir Parlamento oturumuyla sona erdi.

Yeni ırk kanunları, Hitler tarafından duyuruldu ve Parlamento Başkanı Hermann Göring tarafından okundu.

GÖRING: [Almanca konuşuyor]

Alman vatandaşlığı, Alman ya da aynı kandan olanlarla sınırlandırılmıştır. Alman vatandaşlarının ya da Alman kanından olanların Yahudilerle evlenmesi yasaklanmıştır. (Alkışlar)

ANLATICI: Nazi rejimi, sözde üstün özellikleri tüm Avrupa kıtasını yönetmek için biçilmiş kaftan hâline getirecek, ırksal olarak saf bir Almanya yaratmayı amaçlamıştı.

Nazizm, ırksal mücadelenin tarihin itici gücü olduğunu öğretiyordu: “üstün” ırklar “alt” ırklarla mücadele etmeliydi, yoksa onlar tarafından bozulurdu.

Nazilerin ulusal topluluk kavramı herkese açık değildi ve yeni yasalarda ve kararnamelerde belirtildiği üzere, ırka dayalıydı.

İdeolojik mücadeleye Heinrich Himmler ve SS öncülük ediyordu.

Okullarda ırkçı fikirler öğretiliyordu.

Yahudiler, Slavlar, Siyahîler ve Romanlar (kendilerine Çingene de deniyordu) gibi bazı gruplar alt ırk olarak yaftalanmıştı.

Zihinsel ya da bedensel engelli kişiler, "yaşamayı hak etmeyenler" olarak belirlenmişti.

[Nazi Propaganda Filmi]

Bilim insanları ve tıp uzmanları, ırksal özellikleri ölçmek ve değerlendirmek için sözde bilimsel teoriler uyguladı.

Vatandaşlıktan Dışlanmışlığa 1933-1938

ANLATICI: Naziler iktidara gelmeden önce Yahudiler, Almanya'daki tüm vatandaşlık haklarından faydalanıyordu.

Alman hükümeti, 1933'ten sonra Yahudileri kademeli olarak sosyal hayattan ve devlet eğitiminden dışladı.

Yeni kurulan Yahudi özel okulları, bir kısım için güvenli bir öğrenim ortamı sağladı.

1938'e gelmeden Alman makamları, Alman Yahudilerini yalnızlaştırmış, ayırmış ve onları mesleklerinden uzaklaştırıp geçimlerini sağlama fırsatlarının çoğunu ortadan kaldırmıştı.

[Sadece Aryanlar İçin]
[Yahudiler İçin!]
[Aryan Doktor]
[Pratisyen Hekim]
[Aryan Doktor]

Yahudi Gençliğinin Hatıratı

STEINHARDT: Biz de öyle hissediyorduk. Neden onun bir parçası olamıyorduk?

Neden olamıyorduk? Herkes şu şekilde “Heil Hitler” diyordu.

Ben de yapıyordum.

Nereden bileyim? Sekiz yaşındaydım.

Annem “öyle yapmamalısın” dedi bana.

"Neden?" dedim.

O da “Sana Yahudi olduğun söylenmedi mi?” dedi.

“Ah, unutmuşum” dedim.

ANLATICI: Alman Yahudilerine bu gerçek fazlasıyla hatırlatılacaktı.

HOPARLÖR: [Almanca konuşuyor]

Bayanlar baylar, Yahudi dükkânlarını boykot ediyoruz. Lütfen devam edin.

STERN: 1933'ten sonra üstümüze çöken bu dışlanmışlık duygusu gitgide arttı. Bizi psikolojik olarak da etkiliyordu.

Düşman bir dünyada olduğumuzu biliyorduk.

[*Der Stürmer*]

[4.000 Yıllık Savaş]

[Yahudiler bizim lânetimiz!]

ANLATICI: Alman hükümeti 1933 ile 1939 yılları arasında Alman Yahudilerini kısıtlamak, ayırıştırmak ve yoksullaştırmak için yüzlerce yasa çıkardı.

[Sarı banklar Yahudiler içindir]

[Burada Yahudiler istenmiyor]

[Yahudilerden alışveriş yapan vatan hainidir!]

HAAS: Kız kardeşimle birlikte şehrin her yerine asılmış o kocaman pankartların yanından gizlice yürürdük.

Sanki görmezsek orada yoklarmış gibi düşünerek onları görmemeye çalışırdık.

Ama onlar oradaydılar.

Yavaş yavaş her yeri kapladılar.

STREICHER: [Almanca konuşuyor]

...Yahudi sorununa çözüm bulunmadan insanlık sorunu çözülmez.

[Yahudileri tanıyor musunuz?]

ANLATICI: Nazi propagandasının amacı, Yahudileri şeytan gibi göstermek ve Almanların, Yahudileri aralarına karışmış tehlikeli yabancılar olarak görmelerini sağlamaktır.

[*Der Stürmer*]

[Yahudiler bizim lanetimiz!]

Olağan hâle gelen antisemitizm, 1935'ten sonra karnaval geçit törenlerinin bir parçası olmuştu.

Alenileşen antisemitizm, Almanya'daki Yahudilere yönelik düşmanlık ortamını ya da en azından Yahudilere yapılan muameleye ilgisizliği pekiştirmişti.

Alman birlikleri, Mart 1938'de komşu ülke Avusturya'ya doğru harekete geçti.

Hitler'in memleketi Almanya'ya dahil edilmiş, Almanya, Versailles Antlaşması'nın bir hükmünü daha çiğnemişti.

Bu, Avusturya Yahudileri için bir felaketti.

Naziler, Almanya'da gerçekleştirilmesi beş yıl süren işi Avusturya'da bir yıl içinde başardı.

Nazi Partisi, 9 Kasım'da Büyük Almanya'nın her yerinde Yahudi karşıtı bir ayaklanma tertipledi.

Dünyayı öfkeliendiren ve pek çok Almanın rejimi eleştirmesine neden olan kanunsuz bir hamleydi bu.

Antisemitik saldırılardan zaten mağdur olan Yahudi iş yerleri, kendiliğinden oluşmuş halk eylemi kisvesi altında kasıtlı vandalizme hedef olmuştu.

Parti yetkilileri SA'yı, SS'yi ve Hitler Gençliği'ni Yahudi dükkânlarını tahrip etmeleri ve sinagogları yakmaları için yönlendiriyordu.

Yahudilerin sahip olduğu 7.000'den fazla iş yerine zarar verilmişti.

Yahudilerin sahip olduğu d kk nların parçalanan pencereleri sokaklara saçıldığı için Almanlar,  iddet saldırılarına Kristallnacht, “Kırık Camlar Gecesi” adını verdi.

 lke çapındaki şiddet eylemleri yüzünden 250'den fazla sinagog hasar gördü ya da tahrip edildi.

HAAS: Kristallnacht'tan sonra hatırlıyorum, arabayla Berlin'den geçtik ve sinagogların alev alev yandığını gördük.

Sokaklar kırık camlarla doluydu ve insanlar bir araya toplanmış, ruhen   km  lerdi.

Etrafta kurban gibi, av gibi dola ıyorlardı.

ANLATICI: Alman polisi toplama kamplarını binlerce Yahudi mahkumla doldurmu tu.

SS onları, yalnızca g   etmeyi kabul ederlerse tahliye ediyordu.

Ancak Yahudiler çoğu ülkede gittikçe artan kısıtlayıcı g   kotalarıyla ve Almanya'da da bürokratik engellerle kar ıla ıyordu.

Ekim 1938'de Yahudilerin, yalnızca  zerine "J" harfi basıldıktan sonra geçerli hâle gelecek eski pasaportlarını teslim etmesini zorunlu kılan bir yasa çıkarıldı.

 ki ay sonra Ekonomi Bakanlığı, tüm Yahudi mal varlıklarını dondurunca, başka bir yasayla Yahudilerin sahip olduğu sermayenin ülke dışına çıkmasını engelledi.

Aracı ve gidecek yeri olan pek çok kişi Almanya'yı terk etmeye çalıştı.

Bazı aileler çocuklarını tek ba larına, daha güvenli olan başka ülkelere gönderdi.

Dünyanın ne kadar kısa bir süre sonra savaşa gireceğini tahmin edemediler.

II. Dünya Savaşı ve Holokost 1939-1945

ANLATICI: Nazi rejimi uzun süreli toprak genişletme hedefini gerçekleştirirken Almanya'nın komşularına karşı yapılan saldırılar ilk başta silahlı direnişle kar ıla ılmadan başarılı oldu.

Hitler, Britanya ve Avrupa'nın müdahalede isteksiz davranmalarına ve bir savaş daha yaşama korkularına güveniyordu.

Almanya'nın Çekoslovakya'nın başkenti Prag'ı işgal etmesi, Doğu Avrupa'da askerî hareket gerçekleştirme niyetine dair hiçbir kuşku bırakmadı.

1 Eylül 1939'da muazzam bir Alman gücü, bir ay içinde Polonya'yı işgal ederek ele geçirdi.

Bu, *ikinci* dünya savaşının ba langıcıydı.

Almanya, Nisan 1940'ta Danimarka ve Norveç'i işgal etti.

Alman silahlı kuvvetleri Mayıs ayında Fransa'ya, Hollanda'ya, Lüksemburg'a ve Belçika'ya saldırdı.

Haziran ayında Paris düştü ve Fransa teslim oldu.

Fransa'ya karşı kazanılan süratli ve beklenmedik zaferle Almanya'nın Birinci Dünya Savaşı'nda yenilmesinin ve aşağılanması intikamı alınmıştı.

Bu zafer, Hitler'in Alman halkı arasındaki popülerliğini ve ona duyulan güveni yeni bir seviyeye çıkardı.

Üç milyondan fazla askere sahip Alman ordusu, Haziran 1941'de on milyonlarca sivil hedef alan bir imha savaşı başlatmak üzere Sovyetler Birliği'ni işgal etti.

Nazi rejimi, savaş ve askerî işgal koşullarında siyasi ve ırksal hedefini daha radikal önlemlerle sürdürebilirdi.

Alman birlikleri, Doğu Avrupa'ya doğru ilerlerken Almanya'nın gücü, işgal edilen ülkelerde yaşayan milyonlarca Yahudiye uzandı.

Alman yetkililer, bu ülkelerin halklarında zaten mevcut olan Yahudi karşıtı tutumdan faydalanabilirdi.

Alman makamları, Doğu Avrupa'nın her yerinde Yahudi olarak belirlenenleri getto [Yahudi mahallesi] adı verilen aşırı kalabalık alanlara yerleşmeye zorladı.

Yahudi olmayan nüfustan ayrılan, daha büyük gettolardaki Yahudiler, tuğla duvarların ve dikenli tellerin ardına hapsedildi.

Almanya'nın doğuya doğru ilerlemesi, Nazilere göre aynı kötülüğün iki çehresi olan Yahudiliğe ve komünizme karşı bir mücadele olarak tasarlanmıştı.

Sovyet savaş mahkumlarına insanlık dışı muamelesinde bulunan Alman askerleri ve polis yetkilileri, onları ya vurarak ya da kötü hava şartlarına ya da açlığa maruz bırakarak kasten ölümlerine neden oldular.

Alman esareti altında milyonlarca insan öldü.

Doğu cephesinde ırka dayalı siyasi eğitim, bütün Alman işgal kuvvetlerinin düzenli eğitiminin parçasıydı.

[Yahudi Komplosu]

SS şefi Heinrich Himmler, adamlarına hitap ettiği bir konuşmada Sovyetler Birliği'ne karşı savaşmaktan şöyle bahsetmişti: “Bu işgal, ideolojik bir savaştır ve ırkların mücadelesidir. Bu mücadelede Nasyonal Sosyalizm, yani Germen kanımızın ve Kuzeyli kanımızın değerine dayalı bir ideoloji desteklenmektedir...Öte yanda ise isimleri telaffuz bile edilemeyen ve vücut yapıları da aşağı olan, hiç acımadan ve şefkat göstermeden vurulup öldürülecek 180 milyonluk karışık bir ırk nüfusu durmaktadır”.

Hitler'in komutan muavini Hermann Göring, Temmuz 1941'de Alman kontrolünde bulunan Avrupa topraklarındaki "Yahudi sorununun nihâî çözümü" için gerekli tüm hazırlıkları onayladı.

Alman askerî güçleri ilerlerken mobilize katliam birlikleri de onlarla birlikte hareket ediyordu.

Alman Ordusu, askeri SS ve Alman polis birlikleri resmî toplu katliamlarda aktif rol aldı.

Almanlar ve suç ortakları, kurbanları topladı, yaya olarak ya da kamyonlarla ölüm merkezlerine sürdü.

Çoğu kez giysilerini çıkarttılar ve vurarak öldürdüler.

Katliamlara iştirak edenler arasında Letonya, Litvanya, Estonya, Ukrayna ve Belarus'taki yerel işbirlikçiler, özellikle de polisler bulunuyordu.

Alman katliam birlikleri ve onların yardımcıları, toplu katliam operasyonlarında en az iki milyon Yahudi erkeği, kadını ve çocuğu öldürdü.

Almanya'da ise SS ve polis, kalan Yahudileri işgal altındaki doğu ülkelerine sürgüne yolladı.

Alman Yahudilerin 1942'de yeni gelenler olarak yerleştiği ve duvarlarla çevrili bir getto olan Alman işgalindeki Varşova, Almanlar tarafından dayatılan aşırı kalabalık, temizlik imkanlarının eksikliği, hastalık ve açlık yüzünden zaten toplu eziyet çekilen bir yerdı.

Tutsak Yahudilerin hayatta kalma ve topluluklarını devam ettirme yolunu bulma çabalarına karşın, şartlar giderek on binlerin ölümüyle sonuçlanan bir hâl aldı.

En savunmasız olanlar, yetim çocuklardı.

Başlangıçta Alman işgal makamları, gettoları Yahudileri toplamak ve onları Yahudi olmayan nüfustan ayırmak için kurmuştu.

Savaşın daha sonraki aşamalarında gettolar, esirlerine daha iyi koşullar ve iş fırsatları vaadinde bulunan Almanların, üstü örtülü olarak "yerleşim yeri" dediği ve Yahudilerin doğuya nakli için kullanılan depolama alanları görevi gördü.

İnsanlar, yiyecek, su ya da tuvalet imkânı olmadan yaptıkları günler süren yolculuklarda akıl almaz acılar çektiler.

Güçsüz, yaşı küçük ve yaşlı olanların çoğu, gidecekleri yere ulaşamadan öldü.

Almanlar ve işbirlikçileri, yaklaşık 2,7 milyon Yahudiye ve başka insanı Alman işgalindeki Polonya'da bulunan ölüm merkezlerine sürdü.

En büyük kamp olan Auschwitz-Birkenau'ya Avrupa'nın her yerinden mahkumlar naklediliyordu.

[Auschwitz'den Kurtulan Lilly Malnik'in sesi]

MALNIK: Her gün, farklı diller konuşan insanların olduğu nakiller geliyordu. Macarlar, Polonyalılar, Çekoslovaklar. Hollanda'dan, Fransa'dan, Belçika'dan Almanya'dan, İtalya'dan insanlar, Ruslar.

Her yerden insanlar vardı.

[Auschwitz'den Kurtulan Norbert Wollheim'in Sesi]

WOLLHEIM: Karım bana bir şekilde el sallıyordu.

Bu, onu son görüşüm oldu.

[Auschwitz'den Kurtulan Fritzie Fritzshall'ın Sesi]

FRITZSHALL: Koku, gaz odaları.

“Annemi ne zaman göreceğim?” diye sorduğumda, Bana dumanı gösterdiler.

Nereye gittiğini bu şekilde öğrendim.

[Auschwitz'den Kurtulan Ernest Koenig'in Sesi]

KOENIG: Ölmeye mahkum olduğumuzu, bütün Yahudilerin ölmeye mahkum olduğunu anlamaya başlamam uzun sürdü.

ANLATICI: SS'in çalışamayacağına karar verdiği kişiler, genellikle varmalarından sonraki 2-3 saat içinde öldürülüyordu.

Çalışabilecek durumda olanlar ise ölümcül şartlarda zorunlu çalışmada kullanılırdı.

Çalışamayacak hâle geldiklerinde onlar da öldürülürdü.

İnsanları endüstriyel ölçekte öldürmek üzere özel olarak tasarlanmış pek çok ölüm tesislerinde kamp yetkilileri çocukları, kadınları ve erkekleri öldürmek için zehirli gaz kullandı.

Bütün Holokost kurbanlarının yarısına yakını, bu ölüm merkezlerinde öldü.

Majdanek ve Auschwitz kampları, Sovyet birlikleri Polonya'ya girdiğinde kurtarılan ilk kamplar oldu.

Majdanek'in 1944 yazında kurtarıldığı haberi, kuşkuyla karşılandı.

New York Herald Tribune gazetesi, “Belki daha fazla doğrulama beklemeliyiz...”

“Bu, akıl almaz geliyor” diye yazdı.

Almanya ve Avusturya'daki ABD birlikleri, Nisan 1945'te Buchenwald, Dachau, Nordhausen, Mauthausen ve Ohrdruf'daki toplama kamplarına ulaştı.

Askerler, kampları kendi gözleriyle gördüler.

Gerçek, yadsınamaz haldeydi.

Müttefik özgürleştirme güçlerinin komutanı General Dwight Eisenhower şöyle yazdı: “Gördüklerimi anlatmaya sözcükler yetmez...Gördüğümüz şeyler ve açlık, zulüm ve canavarlığa dair duyduklarımız... insanın yıkılmasına neden oluyordu...”

Amerikan sinemalarında ve haber görüntülerinde daha binlercesine tanık olundu.

Bir yorumcu şöyle dedi: “Gelecek nesillere şu söylenmeli: “İnsanoğlu kardeşlerine bunu da yaptı. 20. yüzyılda on iki yıl boyunca barbarlığa geri dönmüş bir uygarlık var oldu.”

Kurtarıcı birlikler karşılaştıkları şeyi kavramaya çalışırken kamplarda şok hâkimdi.

[Bergen-Belsen Camp]

[İngiliz Kuvvetleri Tarafından Kurtarıldı]

Askerler, ölümlerle ilgilenmek ve yaşayanlara destek olmak için ellerinden gelen herşeyi yaptı.

Hayatta kalanlar, ağır ağır ilerleyen, onurlarını geri kazanma ve bir şekilde hayata geri dönme göreviyle karşı karşıya kaldı.

Holokost, dünyanın insanlığa ve geleceğimize bakışını karanlığa boğdu.

Dünya neler olduğunu anlamaya çalışırken bu suçlar için, bizimkinden çok da farklı olmayan bir toplum sıradan insanları tarafından işlenen suçlar için yeni bir sözcük, soykırım sözcüğü gerekiyordu.

Sorular

1. Aşağıdakilerden hangisi, Hitler ve Nazi Partisinin iktidara geldikten sonra nitelendirdikleri alt ırk kategorisine girmez?
 - a. Yahudiler
 - b. Siyahiler
 - c. Slavlar
 - d. Romanlar
 - e. Macarlar

2. Almanya’da kitleleri coşturarak Nazilerin iktidarını tanıtan propaganda bakanı aşağıdakilerden hangi şıkta doğru verilmiştir?

- a. Hindenburg
- b. Himler
- c. Goebbels
- d. Göring
- e. Guderian

3. Aşağıdakilerden hangisi Hitler'in amaçları arasında değildir?

- a. toprakları genişletmek,
- b. ırksal saflığa dayalı bir devlet oluşturmak
- c. Avrupalı Yahudilerle mücadele etmek
- d. Almanların düşman saydığı diğer unsurları saf dışı bırakmak
- e. ABD'yi işgal etmek

4. I.Fransa II.Belçika III.Suriye IV.İngiltere V.Norveç

II. Dünya Savaşı sırasında Almanların işgali ettiği ülkeler hangi şıkta doğru verilmiştir?

- a. I-V-IV
- b. II-III-I
- c. V-IV-II
- d. I-II-V
- e. III-IV-V

5. Yahudi Soykırımının Yaşandığı en büyük kamp aşağıdakilerden hangisidir?

- a.Auschwitz
- b.Majdanek
- c. Getto
- d. Mauthausen
- e. Prag

Cevap Anahtarı:

1.e 2.c 3.e 4.d 5.a

19. DERS

İsmet İnönü Dönemi (1938-1950)

İnönü'nün Cumhurbaşkanı Seçilme Süreci

İsmet İnönü'nün, 10 Kasım 1938'de Cumhuriyet'in kurucu cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatı üzerine yeni cumhurbaşkanı seçilmesi söz konusu oldu. Bu Türkiye için son derece önemli bir konuydu; çünkü cumhuriyetin yaşayıp yaşamayacağı yahut cumhuriyetin Mustafa Kemal Paşa'nın ömrüyle sınırlı olup olmadığı bilinmiyordu. Özellikle içeriden ve dışarıdan farklı beklentiler de vardı. Bu meselenin sorunsuz bir şekilde halledilmesi cumhuriyetin kaderi bakımından önemliydi. Bu anlamda Ankara'da çok sağduyulu bir yaklaşım görülmüştür. O günlerde İsmet Paşa, Mustafa Kemal Paşa tarafından görevden uzaklaştırılmıştır ve yerine Celal Bayar Başbakan olmuştur. Mecliste hala Celal Bayar'ın ağırlığından çok İsmet Paşa'nın ağırlığı vardır; çünkü önceki seçimlerde meclisin kimlerden oluşacağına karar verenler arasında İsmet Paşa bulunmaktaydı. Yeni bir seçim yapılmadığı için meclisin rengi ve düşünce tarzı değişmemişti, dolayısıyla mecliste İsmet Paşa'yı destekleyen bir kadro bulunmaktaydı. Ayrıca cumhurbaşkanı olacak kişinin mecliste mebus olması gerekiyordu. İsmet Paşa'ya alternatif olarak görülen Fevzi Paşa milletvekili değildi ve onun cumhurbaşkanı seçilmesi başka şartları gerektiriyordu. Diğer güçlü alternatiflerden birisi Celal Bayar olabilirdi; fakat onun da meclisten ne kadar destek alabileceği konusu çok bilinmiyordu. Burada Celal Bayar'ın gayet kararlı bir şekilde İsmet Paşa'nın seçilmesi konusunda tavır aldığını belirtmek mümkündür. İsmet Paşa'nın cumhurbaşkanı olabilmesi için önce parti meclisinde mesele açılmış, oylama yapılmış ardından TBMM genel kurulunda 11 Kasım'da İsmet Paşa, Cumhurbaşkanı seçilmiştir. İsmet Paşa'nın sorunsuz bir şekilde cumhurbaşkanı olmasıyla beraber Türkiye rahat bir nefes almıştır.

İnönü Dönemi İç Politikada Yaşanan Gelişmeler

İsmet Paşa, Celal Bayar'ı tekrar görevlendirmiş ve geçiş hükümeti olarak, Bayar Başbakanlık görevini sürdürmüştür. Fakat daha sonra yeni hükümet kurulduğunda İnönü kendisine yakın olanlarla birlikte yeni bir kadro kurmuştur. Bu şu anlama da gelebilir; Mustafa Kemal

Paşa'nın etrafındaki kadro zaman içerisinde etkinliğini kaybetmeye başlamıştır. Bunun ötesinde Atatürk Döneminde İsmet Paşa şunu da yapmaya çalışmıştır; iç siyasette Atatürk'ün dargın olduğu silah arkadaşlarına ve diğer çevrelere el uzatmış ve İstanbul'da ve Ankara'da çeşitli toplantılarda bu çevrelerle yeniden barışı sağlamıştır. İnönü, eski silah arkadaşlarını yeniden kazanmak ve bunların meclise girmelerini sağlamak amacındaydı. Örneğin Kazım Karabekir Paşa Atatürk Dönemi'nde mebus bile olamamışken İsmet Paşa onu hem mebus hem de meclis başkanlığı görevine getirmiştir. Kısa süre sonra II. Dünya Savaşı'nın başlamış olması İsmet Paşa'nın hareket alanını kısıtlamış, II. Sanayi Planı uygulanamamış, iktisadi olarak yapılmak istenenler yapılamamıştır.

Bu savaş sırasında Türkiye bir milyona yakın asker besleme zorunluluğu duymuştur ve bu da o zamanki Türkiye için büyük bir maliyet getirmiştir. Savaş zamanında tabiki savaşa yönelik pek çok önlem alınmalıydı ve bunun maliyetinin de karşılanması gerekiyordu. Bunun için yeni vergiler gündeme geldi, uluslararası ticaret zarara uğradı dolayısıyla bu da halka sirayet etmiştir. Bu durum savaş yıllarında İsmet Paşa'nın şahsında yönetime karşı bir tepkiye neden olmuştur. Bunun yanında katı laiklik politikalarının takip edilmesi halk nezdinde ayrı bir eleştiri konusu olmuştur. Ezanın Türkçe okunması, İmam hatiplerin açılmaması, din adamlarının yetiştirilmemesi gibi birtakım eleştiriler vardır ve bu konuda da katı laiklik uygulamaları bu dönemde de devam etmiştir.

İsmet İnönü döneminin en önemli yanları savaşın finansı konusunda konulan vergilerdir. Bu dönemlere dair varlık vergisinden çokça bahsedilmektedir ama aynı dönemde alınan toprak mahsulleri vergisinden hayvan vergisinden bahsetmek gerekir. Devlet, savaş yıllarında toplumun bütün kesimlerinden toplayabildiği kadar vergi toplamıştır.

İnönü Dönemi Türk Dış Politikası

İsmet Paşa'nın dış politikası genellikle çok çekingen politikalardır ve risk almaktan imtina etmiş ve çok sağlamcı ilerlemeye çalışmıştır. Bu yüzden Türk dış politikasının İsmet Paşalı yılları pasif politikalı yıllardır. Ancak bir başka husus da şudur ki İsmet Paşa, Lozan'ın kahramanıdır ve dolayısıyla Lozan'ın getirdiği dengelerin değişmesine pek sıcak bakmamaktadır. Bugün baktığımızda 1943 yılından itibaren Türkiye'nin II. Dünya Savaşı'na iştirak edebileceği öngörülmüştür ancak Türkiye bu savaşa iştirak etmemiştir. Bunun bedeli de bize savaş sonrasında ödetilmiş, Türkiye tehlikeli bir yalnızlığa sürüklenmiştir. Nitekim

Soğuk Savaş yıllarında Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den Boğazlarda imtiyaz ve Kars, Ardahan'ı istediğinde İngiltere, Fransa ve ABD ses çıkarmamıştır. Çok sonra ABD devreye girmiştir. Bunun gerekçesi savaş yıllarında Türkiye'nin bu ülkelerle birlikte hareket etmemiş olmasıdır. Onların nezdinde savaşın başında Türkiye'nin savaşa girmemesi anlaşılabilir ve doğru bir politikadır; fakat bir yerden sonra savaşın kaderi belli olduktan sonra Türkiye'nin savaşa iştirak etmemiş olması Türkiye'nin aleyhine netice vermiştir. Savaşın kazanımlarından yararlanamadığı gibi savaş sonrası oluşan Sovyet tehdidinin de muhatabı olmuştur. Savaşa katılmadığı için dolayısıyla savaştan sonra On İki Ada'nın kaderinin belirlenmesinde Türkiye söz sahibi olamamıştır. On İki Ada, savaşı kaybeden İtalya'dan alınmış 1947 yılında Yunanistan'a verilmiştir. Hâlbuki önceki sahibine geri iade edilmesi gerekirken Türkiye'ye iade edilmemiştir ve maalesef ki Türkiye bu konuda sessiz kalmıştır. On İki Ada'nın kaybedilmesi demek Türkiye sahillerinin tehlikeye girmesi demektir ve aynı şekilde Kıbrıs'ın da Yunanistan'a bağlanmasını gündeme getirmiştir. Türk dış politikasında İsmet Paşalı yıllarda çekingen politikalar Türkiye'nin hemen yakınındaki denizlerde dahi hareket kabiliyetine mani olmuştur.

İsmet Paşalı yılların belki de en önemli kısmı Türkiye'nin demokrasiye geçmesidir. 1946'dan itibaren Türkiye çok partili hayata geçme kararı almış ve bunu uygulamıştır. Burada Uluslararası konjonktürün de etkili olduğu muhakkaktır. Türkiye'nin savaşın sonunda demokrat bloğun yani demokrasiyle yönetilen ülkelerin yanında yer almak gibi bir talebi vardır. Bu talep için de kendi içindeki idari tarzını da demokratik hale getirmeye çalışmıştır. Bu çerçevede Türkiye hızla demokrasiye geçmiş, çok partili seçimlere girmiş ve iktidarını dört yıl sonra muhalif partiye devretmiştir. 1950 yılında İsmet Paşa iktidarı Demokrat Parti'ye sorunsuz bir şekilde devretmiştir. Bunun için de 1950 seçimlerine Beyaz Devrim adı verilmiştir. Yani herhangi bir sorun yaşanmadan devletin kurucu partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi sorunsuz bir şekilde 1950'de iktidarı Demokrat Partiye devretmiştir.

Atatürk'ün sağlığında onu en fazla meşgul etmiş olan Hatay Meselesi, İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı'nın ilk yıllarında dış politikada yeniden gündeme geldi. Avrupa'da devletlerarası gerginliğin artması ve ikinci bir dünya savaşının eşiğine gelinmesi, Fransa'nın Hatay Meselesi'nde daha yumuşak bir politika takip etmesine sebep oldu. 3 Haziran 1938'de Türkiye ve Fransa arasında yapılan askeri antlaşma ile Hatay'ın "sancak" statüsünün korunması öngörülmüştü. Bu antlaşmaya göre, Türkiye ile Fransa'nın 2500'er kişilik kuvvet bulundurma kararı kararlaştırıldı. Fransa ile Türkiye arasında 4 Temmuz 1938'de bir dostluk antlaşması daha imzalanarak "sancak meselesi"nin çözümünde önemli bir adım daha

atılmıştır. Ağustos 1938’de Hatay’da yapılan seçimlerde, Türk topluluğu 40 milletvekilliğinden 22’sini kazandı. 2 Eylül 1938’de toplanan Meclis, Hatay Cumhuriyeti’ni ilan etti. 1939’da son toplantısını yapan Hatay Meclisi oybirliği ile Türkiye’ye katılma kararı aldı.

Milli Korunma Kanunu

II. Dünya Savaşı süresince takip edilen ekonomik politikalarda bir istikrarın olmadığı görülmektedir. Refik Saydam ve Şükrü Saraçoğlu başkanlığında kurulan hükümetler, ekonomik sorunlara ilişkin iki ayrı yaklaşım izlemiştir. 18 Ocak 1940 tarihinde Milli Koruma Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanun, devletin II. Dünya Savaşı’na girme ihtimaline karşı savaşa doğrudan ilgili sektörlerin nasıl düzenleneceğini içermektedir. Hükümete büyük yetkiler tanıyan bu kanun ile acil ihtiyaç kalemlerinden “neyin, ne kadar, nerede ve nasıl üretileceği” belirleniyordu. Savaş yıllarındaki hükümet politikalarının temel hedefi, ordunun ve halkın ihtiyaçlarının karşılanması, piyasada görülen fiyat artışlarının ve karaborsacılığın önlenmesi olmuştur.

Ne zaman sonuçlanacağı bilinmeyen savaş dolayısıyla, Türkiye’de, gıda başta olmak üzere birçok üründe fiyat artışının yaşanacağına dair söylentilerin çıkması ve iç piyasada yaşanan ürün darlığı nedeniyle büyük fiyat artışları gerçekleşti. Çoruh (Artvin) Mebusu Mazhar Müfit Kansu, bu konuda Meclis’e bir önerge sundu. Önergede şöyle yazıyordu: “İhtikâr (vurgunculuk) şiddetle devam ediyor ve hatta Anadolu’ya da yayılmıştır. Memurlar ve orta sınıf halk, bu yüzden acılar içindedir”.

Varlık Vergisi

Refik Saydam’ın ölümü üzerine 1942’de Başbakan olan Şükrü Saraçoğlu döneminin en fazla tartışılan konusu, Kasım 1942’de çıkarılan Varlık Vergisi Kanunu olmuştur. Bu kanun, savaş dönemine özgü iktisadi şartların darlığından doğan güçlükleri istismar ederek yüksek kazançlar elde edenlerin, gelirlerine göre vergi vermeleri esasını dikkate alma iddiasındaydı. Ancak bu kanunla hedeflenen gelir sağlanamamış, ödemeler toplamının ancak % 74’üne ulaşılmıştır. Hakkında yapılan tartışmalar bugün de devam eden Varlık Vergisi Kanunu, 15 Mart 1944’te kaldırıldı.

Başbakan Ş. Saraçoğlu Varlık Vergisi'nin amacını TBMM'de şöyle açıklamaktadır: *"Bu kanun ile takip ettiğimiz hedef tedavüldeki paraları azaltmak ve memleket ihtiyaçlarımıza karşılık hazırlamaktır. Bu böyle olmakla beraber bu kanunun tatbikinden, Türk parasının kıymetlenmesi, muhtekirler üzerinde toplanan halk düşmanlığının silinmesi, vergileri ödemek için ister istemez satışa çıkarılacak malların fiyatlarında bir yumuşama husule getirmesi gibi tali faydaların ortaya çıkması da imkan haricinde addedilemez."*

Cahit Kayra, "Savaş Türkiye Varlık Vergisi" kitabında bu durumu şöyle yorumlamaktadır: *"İstanbul'da varlıklı kesimden alınan Varlık Vergisi'ne karşın Anadolu ve Trakya'da çiftçiden alınan Toprak Mahsulleri Vergisi'nin ve Hayvan Vergisi'nin çok daha ağır olduğunu belirtmek gerek. Anadolu'nun o sessiz fakat çok ağır dramına tanık olduktan sonra daha önce İstanbul'da Varlık Vergisi bağlamında gördüklerim ve düşündüklerim anlamlarını büyük ölçüde yitirmiştir; çünkü bu vergi tüm tarım kesiminden piyasa için üretmeyen, kendisi için üreten küçük ve yoksul köylünün üzerinde ağır bir yükü."*

1939-1946 yılları arasında Toprak Mahsulleri Vergisi'nden 415,9 milyon, Varlık Vergisi'nden ise 317 milyon lira gelir sağlanmıştır. Vergisini ödeyemeyen mükelleflerin ya işyeri ve diğer varlıklarına el konulmuş ya da vergilerini çalışarak ödemeleri için çalışma yerlerine gönderilmişlerdir ki gidilen yerler içerisinde en meşhur olanı da Aşkale'dir. Mükellefler Varlık Vergisi borcunun tamamı ödeninceye kadar zorunlu olarak çalışacaklardır.

Rıfat Bali de Varlık vergisinin sonuçlarını şöyle aktarmaktadır: *"Bu karardan özellikle o zaman zengin ve ekonomik olarak faal olan Yahudi ve Rumlar etkilendi. Zorunlu çalışma uygulaması 6 ay sonra kaldırıldı. Ancak azınlıklar tamamıyla fakirleşti ve ekonomik etkinlikleri ortadan kalktı. Ayrıca hükümete olan güvenin sarsılmasına neden oldu."*

Varlık Vergisinden sonra azınlıkların rejimle bütünleşmeleri sekteye uğramıştır. Daha sonraki yıllarda azınlıkların çoğu Türkiye'den göç etmiştir. Örneğin, 1949-50 yılları arasında yaklaşık 30.000 Türk Yahudi'si İsrail'e göçmüştür. Varlık Vergisi uygulaması, 1955 yılında gerçekleşen "6-7 Eylül Olayları" ve 1964 yılında İstanbul Rumlarının sınır dışı edilmeleri ile aynı çizgide ele alınmalıdır. Türkleştirme politikaları sonucunda, 1927 yılında gayrimüslim azınlıkların oranı toplam nüfus içinde yüzde 2.78 iken günümüzde yaklaşık 0,5 seviyesine inmiştir.

Tarım alanındaki Toprak Mahsulleri Vergisi ise eski Aşar Vergisi'nin bir benzeri olarak uygulamaya kondu. Tarımsal alanda vergilerin artırılması ve yaygınlaştırılması, büyük şehirlerde yaşanan ekmek sıkıntılarını gidermeye yetmediği için, 13 Ocak 1942'den itibaren ekmek, et, şeker, un ve Sümerbank ürünleri karneye bağlı olarak dağıtıldı.

İnönü Dönemi Eğitim Politikaları

İnönü'nün, eğitim alanına yönelik politikaları, ekonomik alana oranla daha olumlu gelişmeler içermiştir. Bu dönem, özellikle ilkokul seferberliği, mesleki eğitimde sağlanan önemli gelişmeler, maddi sıkıntılar sebebiyle okula devam edemeyen ve işe giden çocuklar için ilk eğitim kurslarının düzenlenmesi, öğretmen maaşlarının iyileştirilmesi, konut ve sağlık gereksinimlerinin karşılanması hususundaki çabalar dikkat çekicidir. 1939-1950 yılları arasında, örneğin yükseköğretimde öğrenci, öğretim üyesi ve okul sayıları bakımından gözle görülür bir büyüme ve gelişme sağlanmıştır. 1939'da 19 olan fakülte sayısı 34'e, 837 olan öğretim üyesi sayısı 1952'ye, 9384 olan öğrenci sayısı 25.091'e yükseldi. İnönü döneminde klasik müziğe önem verilmiş, yeni kitaplık ve kütüphaneler açılmış, tiyatro yaygınlaştırılmaya çalışılmış, pek çok Doğu ve Batı klasikleri Türkçeye kazandırılmıştır.

İnönü döneminin en önemli projesi Köy Enstitüleri olmuştur. Cumhuriyet döneminde ilköğretimin yaygınlaştırılması ve köye öğretmen yetiştirilmesi sorunu üzerinde ciddi ve köklü çalışmalar sürdürülmüştü. Bu çalışmaların en önemlisi, köyleri sosyo-kültürel ve ekonomik yönden kalkındıracak, ilköğretimi, en küçük yerleşim birimlerine kadar götürebilecek bir eğitim organizasyonu olarak uygulamaya geçirilen Köy Enstitüleri'ydi.

Köy Enstitüleri

Köy Enstitüleri Türkiye'de Tevhid-i Tedrisat Kanunu gibi çok konuşulan meselelerden bir tanesidir. Belki de dünyada bu kadar üzerine polemiklerin yapıldığı başka bir okul yoktur. Bunun nedeni Türkiye'nin aslında tek partili rejimden çok partili rejime geçtiği bir kırılma dönemine denk gelmesi bakımından çok farklı fikri ve siyasi çizgilerin kesişme noktası yani

bir kırılma ya da tarihsel birikimin bir izdüşümü olarak görülebilir. Köy Enstitüleri aslında Türkiye'nin kronik bir eğitim probleminin çözümü için düşünülmüş hal çarelerinden bir tanesidir. II. Meşrutiyet Dönemi'nde bu mesele tartışılırken ilginç görüşler ortaya atılmıştır. Öğretmen okullarının köyde kurulması, köylü çocukların alınıp bu okullarda okutulması hatta dönemin milli eğitimcilerinin birisinin “*mülkiyeden bir kız bir erkek öğrenci alalım ve bunları evlendirelim ve öğretmen olarak köylerine geri gönderelim*” düşüncesi oluşmuştur; çünkü başka türlü şehirli çocukların köylerde kalmadıkları ve yaşayamadıkları bundan başka da çare kalmadığını dile getirdikleri bilinmektedir.

1924 yılında John Dewey'in Türkiye'ye geldikten sonra eğitimimizin çözümü için önerdiği projelerden bir tanesinde köye özgü öğretmen yetiştirme vardır. 1927 yılında Mustafa Necati'nin girişimiyle iki tane Köy Öğretmen Okulu açılmıştır. Asıl Köy Enstitüleri'nin kurulmasına zemin hazırlayan gelişmeler 1936 yılında başlamış ve o zamanın Kültür Bakanı (o dönemde Kültür Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı birleştirilmişti) Saffet Arıkan mecliste şöyle bir bilgi vermiştir: kırk bin civarında köyümüz vardır, bunların otuz beş bininde okul yoktur. Köylerin büyük bir kısmının nüfusu 300'den aşağıdır yani çocuk sayısı 100'ün altında olan köyler vardır. Dolayısıyla buralara öğretmen göndermek için çok uzun süre beklemek gerekmektedir diye belirtmiştir. 1936 yılında mevcut öğretmen okullarının sisteme sokabildiği öğretmen sayısı 350'dir. Normal öğretmen okullarından köye öğretmen gidebilmesi için, otuz beş bin köyde okul olmadığından buralara öğretmen gidebilmesi için bir asırlık bir süre geçmesi gerekiyordu. Bunun üzerine Mustafa Kemal Atatürk ve Muhafız Alayı İsmail Hakkı Tekçe tarafından toplantıda, askerliğini erbaş olarak yapan Türk askerlerinin köylerine gittiklerinde akrabalarına öğretmenlik yaptıklarını, okuma yazma öğrettiklerini ve bunun geliştirilerek devam etmesi o günkü koşullarda derde derman çözüm olarak düşünülmüştür. Askerliğini erbaş olarak yapmış olanlar eğitim kursları denen 8 aylık kurslara alınmıştır. Bu kursların ilk 4 ayını teorik, son 4 ayını uygulamalı eğitim oluşturmaktadır. Bu uygulamalı eğitimde köy hayatıyla ilgili tarım, hayvancılık, sağlık ve köy idaresiyle ilgili bilgiler de verilmiştir. İlk enstitüler İzmir Kızılçullu'da ve Eskişehir Mahmudiye'de açılmış ve çok rağbet görmüştür. Öğretmenler mezun olduktan sonra köylerinde iyi işler yapmışlar ve bunun üzerine de bu okullar geliştirilip köy öğretmen okullarına dönüştürülmüştür.

1939'da İsmet İnönü döneminde 4 Köy Öğretmen Okulu ve pek çok eğitim kursu oluşturulmuştur. Aslında Köy Enstitüleri, Köy Öğretmen Okulu birikimi üzerine kurulan okullardır. Köy Enstitüleri'nin, Türkiye pedagoji tarihinde çok önemli bir yeri vardır; çünkü

yaparak yaşayarak öğrenme anlayışını hayata geçiren ilk okullarımız bunlardır. Gerçekten, bu okullarda okuyanlar daha geldikleri günlerden itibaren üretim içerisindeyler. Okullarını kendileri yapmışlar, ustalarla birlikte kendileri bizzat çalışarak köylerdeki imece usulünü kullanmışlardır. Kendi yataklarını otlardan yapmışlar, tahtadan ranzalar, masalar yapmışlardır. Kendi okullarının yapımı bittikten sonra bir sonraki yaz başka okulların yapımına giderek böylece o günkü yoksul Türkiye kendi üreten bir sistemle karşılaşmış, devletin parasızlıktan dolayı yapamadığı işleri köy çocukları bizzat yapmıştır. Bu öğretmenlerin 20 yıl köyde çalışma mecburiyetleri vardır. Ama tabiki kendilerine çok iyi şartlar sağlanmış, tarım arazisi, hayvan, tarımsal aletler verilmiştir. Bir yandan öğretmenlere bu olanaklar sağlanırken diğer taraftan tarımsal bilgilerini, hayvancılık bilgilerini, köy inşaatçılığı, marangozluk, sıcak ve soğuk demircilikle ilgili bilgilerini pekiştirecek bir eğitim almışlar ve kendilerinden bunları köylerde de uygulamaları, bu işlerde insanlara yol göstermeleri ve rehber olmaları beklenmiştir.

Bu durum, Türkiye'nin öğretmen yetiştirme geleneğine çok uygun bir uygulama değildir; çünkü normal öğretmen okullarında bu anlamda bir uygulama söz konusu değildir. Köy Enstitüleri, kendini üreten bir sistem ve uygulamalı bir eğitim üzerinde oturtulmuştur. Ancak bu enstitülerin en önemli özelliklerinden bir tanesi eğitim felsefesi olarak yeniden kurmacılık felsefi akımıyla örtüşen bir eğitim anlayışına sahip olmasıdır. John Dewey, Köy Enstitüleri'ni on yıllardır hayalinde canlandırdığı bir okul modeli olarak belirtmiştir. Köy Enstitülerinde tarım, hayvancılık vs. eğitimi verilirken aslında öğretmenler aracılığıyla eğitilecek insan gücünün köyleri dönüştürmesi, kalkındırılması amaçlanmıştır. Bu olumlu şeyler yapılırken Köy Enstitüleri'nin neden bir polemik konusu olduğuna değinmek gerekmektedir.

Köy Enstitüleri sadece köylülüğü dönük bir yaşamın, köylerin kalkındırılması ve zenginleştirilmesine yönelik olmayıp aynı zamanda kültürel anlamda değişimi de amaçlamıştır. Mesela Köy Enstitüsü öğrencilerinin mezun olmadan 100 tane temel dünya klasiğini okuması gerekiyordu. Bugün için bile bu rakam oldukça yüksektir. Dolayısıyla doğu ve batı klasiklerini okuyarak bu şekilde bir kültürlenme vardır. Sonra her Köy Enstitüsü mensubunun en az bir enstrüman çalması gerekiyordu.

Köy Enstitüleri Türkiye'de pozitivist geleneğin en somut şekilde uygulandığı bir okuldur. Din konusunda devletin eğitimle dinin bağlarını kopardığı bir dönemde, yani halka bırakılma anlayışının hayata geçirildiği dönemde bu okullarda pozitivist eğitimin uygulanması çocukların aileleri tarafından dinsizlik olarak algılanmıştır. Tabi bu yıllar, dünyadaki

gelişmeler dikkate alındığında pozitivist dinin yerini almaya aday görüldüğü bir dönemdir. Son 200 yılın modern dünyasının en önemli gerçeklerinden bir tanesidir ve Türkiye'yi de etkilemiştir.

1944'ten itibaren Köy Enstitüleri komünist tahkikata uğradığı ve komünist yetiştiren bir kurum olduğunu suçlamasını maruz kalmıştır. Bu biraz abartılmış bir iddia olarak değerlendirilebilir; çünkü o zamanlarda bir avuç sosyalist aydının olduğu Türkiye'de Köy Enstitüleri'nin bütününe etkileyecek kadar komünist kadronun olmadığı da bir gerçektir ancak Köy Enstitüleri'nde yapılanma olduğu iddiası vardır. Bunun üzerine soruşturma yapılmıştır ve soruşturma yapanlardan bir tanesi de Kazım Karabekir Paşa'dır. Bu olayı Türkiye'nin batı dünyasıyla entegre olmaya başladığı ve ideolojik olarak dönüştüğü döneme denk gelmesi süreci içerisinde değerlendirmek gerekir. Örneğin ABD'de Mccarthy'ci bir antikomünist uygulamanın olduğu eğitim kurumlarında sosyalist ya da komünist eğilimdekilerin ciddi sorunlarla karşılaştıkları düşünülürse Türkiye'deki gelişmelerin bunlardan etkilendiği söylenebilir. Nitekim bu süreçte 1946 yılında Milli Eğitim Bakanı olarak en uzun süre görev yapan Hasan Ali Yücel'in görevden alınması ve gözetimde tutulduğu bir aşamaya gelmiş, yani CHP kendi projesini tasfiye etmeye başlamıştır.

Köy Enstitüleri 1946 yılından itibaren dönüşmeye başlamıştır. Köy odaklı, köy kalkınmasına yönelik okul olma özelliğini kaybetmeye başladığı gibi yabancı uzmanlar bu konuda rapor hazırlayarak bir öğretmenin hem usta hem öğretmen olamayacağını, sadece öğretmenlik yapmasını gerektiğini belirtmişlerdir. Nitekim 1947 yılında Köy Enstitüleri programında ciddi bir revizyon yapılmış, uygulamaya yönelik dersler önemli ölçüde kaldırılmış ve şehir öğretmen okulları ya da genel öğretmen okulları gibi benzer özelliklere sahip öğretmen okullarına dönüşmeye başlamışlardır. 1954'e gelindiğinde Köy Enstitüleri ilköğretim okullarına dönüştürüldüğünde zaten program olarak 1947 ve sonrası gelişmeler dolayısıyla Köy Enstitüleri ile öğretmen okulları arasında fazla bir fark kalmamıştır. Dolayısıyla Köy Enstitüleri'nin kaldırılma süreci II. Dünya Savaşı'nda sonra başlamıştır demek yanlış olmasa gerektir.

Sorular

1. Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatından sonra İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı seçilmesinde aşağıdakilerden hangisinin etkisi olduğu söylenemez?

- a) CHP içindeki gücünü ve ağırlığını korumuş olması
- b) Ordunun desteğini almış olması
- c) Mustafa Kemal Atatürk'ün en yakın silah arkadaşı olması
- d) Dış politikada başarılı bir devlet adamı olması
- e) Milli Mücadelede önemli başarılarla imza atmış olması

I.Eski Silah arkadaşlarıyla yeniden bütünleşip kırınlıkları gidermek

II.Kendisine yakın olanlarla yeni bir kadro kurmak

III.Katı Laiklik Politikaları İzlemek

IV.Muhalefet Partilerini Kapatmak

2. Yukarıdakilerden hangisi ya da hangileri İnönü dönemi iç politikalarını yansıtmaktadır?

a)III-IV-I

b) IV-III

c)Yalnız IV

d)I-II-IV

e)I-II-III

3. İsmet İnönü'nün, Cumhurbaşkanı olduktan sonra Milletvekili ve hatta Meclis Başkanı olmasını sağladığı eski silah arkadaşı aşağıdakilerden hangisidir?

- a) Kazım Özalp
- b) Ali Fuat Cebesoy
- c) Refet Bele
- d) Kazım Karabekir
- e) Rauf Orbay

4. Aşağıdakilerden hangisi Atatürk'ün sağlığında onu en fazla meşgul eden ve İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığının ilk yıllarında dış politikada yeniden gündeme gelen ve Türkiye'nin lehine çözümlenen konudur?

- a) Boğazlar Meselesi
- b) Hatay Meselesi
- c) Irak Sınırı
- d) Türkiye'nin Nato'ya Girişi
- e) Musul sorunu

5. İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'nin dış politikada izlediği siyaset aşağıdakilerden hangisidir?

- a) San Francisco Konferansına katılmak
- b) Müttefiklerle işbirliği yapmak
- c) Dengeli ve pasif politikayı ön plana çıkarmak
- d) Mihver Devletlerle İşbirliği yapmak
- e) İngiltere'nin dış politikasını benimsemek

6. Aşağıdakilerden hangisi İsmet İnönü döneminde yapılmamıştır?

- a) Milli Koruma Kanununun çıkarılması
- b) Varlık Vergisi Kanununun çıkarılması
- c) Toprak Mahsulleri Vergisi Kanununun çıkarılması
- d) Aşar Vergisinin Kaldırılması
- e) Uzun süreli seferberlik ilan edilmesi

7. İkinci Dünya Savaşı sonrasında tek partili yönetimlerin hem toplumlarına, hem de dünyaya hükmeden liderlerin artık ortadan kalkması, lider temelli siyasal rejimlerin son bulmasına neden olmuştu. Yeni koşullar, artık yargıları ile bütün dünyayı etkileyecek karizmatik bir lidere ihtiyaç duymamaktaydı. Artık iktidarın tek bir insan üzerine yoğunlaşmadığı, yönetim kararlarının halkın katılımı ile alındığı yeni bir dönem başlamıştı. Bu sürecin etkilerinin sonucunda Türkiye'de ne olmuştur?

- a) Çok partili yaşama yönelik yasal düzenlemeler
- b) Basındaki sansürün Kaldırılması
- c) İstiklal Mahkemeleri kaldırılması
- d) Birleşmiş Milletler Antlaşmasını imzalanması

e) Yeni siyasi partilerin açılması

8.Aşağıdakilerden hangisi Köy Enstitülerinin özelliklerinden biri değildir?

a) Köy Enstitüsü mensubu her kişinin en az bir enstrüman çalması

b)Dünya klasiklerinin okunması

c) Öğretmenlerin tarım ve hayvancılıkla ilgili bilgileri öğrenip uygulaması

d) Öğretmenlerin bir köyde en fazla 2 yıl kalmaları

e) Köylerin kalkındırılması ve zenginleştirilmesi

9. Aşağıdakilerden hangisi İnönü Döneminde ekonomik alanda yaşanan gelişmelerden birisidir?

a) Aşar vergisi

b) Sümerbank'ın açılması

c) İzmir İktisat Kongresi

d) Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı

e) Varlık Vergisi

10. Köy Enstitüleri, özellikleri bakımından hangi felsefi akımla örtüşmektedir?

a)İlerlemecilik

b)Daimicilik

c)Yeniden Kurmacılık

d)Varoluşçuluk

e)Esasicilik

Cevap Anahtarı:

1.d 2.e 3.d 4.b 5.c 6.d 7.a 8.d 9.e 10.c

20. DERS

Demokrat Parti (DP) Dönemi

Çok Partili Hayata Geçiş Süreci ve Demokrat Partinin Kuruluşu

Çok partili siyasi hayat geçiş Türk siyasi hayatının en önemli dönüm noktasından bir tanesidir. Kuşkusuz bunu etkileyen çeşitli etmenler vardır. Bunların başında dış etkenler gelir. II. Dünya Savaşı'yla yeni bir dünya düzeni kurulmaktaydı. Bu yeni dünya düzeninde Amerika, İngiltere ve Fransa'nın başını çektiği demokratik ülkeler yer almaktaydı. Bu süreçte iki kutuplu bir dünya oluşmuştu denebilir. Kapitalist demokratik bloğun başında ABD, sosyalist bloğun başında ise Sovyetler Birliği vardı. Dolayısıyla gelişmekte olan ülkelerin, iki kanattan birini seçmesi gerekmektedir. Bu iki cepheden birini seçmek zorunda kalan CHP yönetimi liberal yönetimi tercih etmiştir. Açıkçası bu durum bir zorunluluktan dolayıdır çünkü kuzey komşumuz olan Sovyetler Birliği, 1945'li yıllarda, 1925 tarihli Moskova Dostluk Anlaşması'nı tanımadığını, artık bu anlaşmayı tekrar imzalamayacağını bildirdi ve ardından Türkiye'den toprak talebinde bulunması nedeniyle için büyük bir güvenlik kaygısı oluştu. Özellikle Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nı kurmaya dönük San Francisco Konferansının toplanacağına dair müttefik devletler tarafından bir şart koşulmuştu. Bu şart Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmiş olan ülkelerin bu konferansa katılabileceğiydi. Türkiye Cumhuriyeti bu konferansa katılabilmek için sembolik de olsa Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmiş ve San Francisco Konferansı'na katılabiliştir. Bu konferansta demokratik sisteme geçmenin yararlılığı hakkında çeşitli beyanlarda bulunuldu. Türkiye'de tek parti yönetiminin olması bizzat CHP'liler tarafından eleştirildi. Aslında bu çok partili sisteme geçiş için yeni yeni adımların geldiğinin de göstergesiydi. Ardından İsmet İnönü demokratik değerlere sahip ülke olunması gerektiğine ilişkin çeşitli beyanlarda bulundu.

Bu süreçte dış etkenlerin yanında iç etkenler de önemlidir. Savaş yıllarından itibaren uygulanan "Varlık Vergisi" daha sonra büyük tartışma konusu olan "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu" bizzat CHP içerisindeki büyük iş adamlarını ve toprak sahiplerini rahatsız etmişti. Ardından çıkan "Toprak Mahsulleri Vergisi" "Milli Korunma Kanunu" gibi uygulamalar ve buradaki keyfi ve yozlaşmış ilişkiler sebebiyle özellikle ücretli kesim, küçük esnaf ve köylülerin büyük rahatsızlıklarına sebep oldu. Ayrıca zor ekonomik koşulların etkisiyle bir türlü mücadele edilemeyen verem, sıtma, tifüs gibi bulaşıcı hastalıkların gittikçe yaygınlaşması tek parti yönetimine karşı halkın hoşnutsuzluğu daha da arttırıyordu. Tüm bunlara ek olarak ordu içerisinde de modern teknolojinin tam olarak askeriye getirilemediğine dair güçlü eleştiriler de vurgulanıyordu. Savaş döneminde, savaş ekonomisinin uygulanması nedeniyle yiyecek, giyecek maddelerini bulmada yaşanan sıkıntının müsebbibi olarak İnönü yönetimi gösteriliyordu. Hükümet, köylülerin ürünlerinden

%10 civarında vergi alıyordu. Halk ekonomik bir sefalet içinde yaşıyordu. Tüm bunların yanı sıra büyük bir idari baskı yaşıyor, İstanbul başta olmak üzere 6 ilde sıkıyönetim devam ediyordu. Ankara ve diğer illerde özellikle halka karşı baskıcı valilerin uygulamaları da bir bezginlik yaratmıştı. CHP’de parti içi politikalarından memnun olmayanlar da bulunmasına rağmen bunlar sistematik bir muhalefetten de yoksunlardı. Açıkçası bu muhalefet “Çiftçiye Topraklandırma Kanunu” sonrasında tam bir görünümlülük arz etti. Bu kanun üzerine ortaya çıkan farklı görüşler 1945 yılına dair yapılan bütçe görüşmelerinde daha aşikâr bir hal almış ve muhalif seslerin güçlenmesine sebep olmuştu.

Toprak reformu özellikle II. Dünya Savaşı yıllarında büyük toprak sahiplerinin ulaştığı ekonomik ve siyasi nüfuzu zayıflatmak ve devletin elini güçlendirmek için yapılmıştı. Belli dönüm üzerindeki toprakların topraksız köylülere verilmesi, dağınık olan toprakların birleştirilmesi gibi maddeler içeren kanun tasarısına dair görüşmelerde ilk olarak Celal Bayar ve Hikmet Bayur, memurlar ve tüccarların sıkıntılarını ve sıtma salgını gibi eleştirilerle CHP yönetimini oldukça güç duruma düşürmüştür. Benzer şekilde Adnan Menderes, Feridun Fikri Düşünsel, Emin Sazak gibi siyasetçiler bütçe açığı nedeniyle devletin artan borçları, hayat pahalılığı, dar gelirlielerin çektiği sıkıntılar gibi çeşitli konularda hükümeti oldukça eleştiriyorlardı. Çiftçiye Topraklandırma Kanunu sonucunda ortaya çıkan muhalif isimler Dörtlü Takrir verdiler. Bu Dörtlü Takrir, meclis denetimini, vatandaşların hak ve özgürlüklerini savunan önergeyi içeriyordu. Bu takrire imza atanlar Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü’dür. Bu önerge CHP içerisinde şiddetli tepkilere neden oldu ve bu önerge mecliste reddedildi. Bu önerge reddedildikten sonra Adnan Menderes ve Fuat Köprülü Vatan gazetesinde yazılar yazmaya başladılar bu yazılarında CHP’yi çok sert bir şekilde eleştiride bulundular. Bu durum parti içerisinde büyük rahatsızlık meydana getirdi ve daha sonra bu isimler parti içi disiplin kaidelerine uymadıkları gerekçesiyle partiden ihraç edildiler. Bu durumu protesto eden Celal Bayar milletvekilliğinden istifa ettiğini açıkladı. CHP içerisinde bu tartışmalar devam ederken sanayici Nuri Demirağ tarafından Milli Kalkınma Partisi adında parti kuruldu. Bu parti CHP’deki gibi devletçi ekonomi politikalarından öte özel girişimi destekleyen bir programa sahipti. Ancak CHP karşısında istenen başarıyı gösteremedi ve alternatif bir parti olarak kendisini siyasi tarihte konumlandıramadı.

Nihayet 7 Ocak 1946 tarihinde Demokrat Parti adında bir parti kuruldu. Bu parti Dörtlü Takrir’in savunucuları olan Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü tarafından kuruldu. Daha sonra parti yurt çapında teşkilatlanmaya başlamışken CHP bir seçim kararı aldı. Bu karar tabi ki Demokrat Parti tarafından eleştirildi.

DP programında liberalizm ve demokrasi ilkeleri benimsenmişti. Aslında CHP’nin 6 ilkesini içinde barındırıyordu ancak devletçi ekonomiden öte özel girişimciliği ekonomide liberalizmi, siyasi yapıda da demokratikleşmeyi savunan parti programına sahipti. DP programında liberalizm ve demokrasi ilkeler ön plana çıkmaktaydı. Devletçiliğe karşı özel girişimcilik desteklenmiş, ülke kalkınmasının tarıma dayanacağı belirtilmiştir. Henüz parti tüm yurttaki teşkilatlanmasını tamamlayamadan CHP yönetimi tek dereceli seçim yasasını kabul etti ve seçim tarihini 21 Temmuz 1946 olarak belirledi. Kuşkusuz bundaki maksat DP’yi tam teşkilatlanmadan hazırlıksız olarak yakalamaktı. O günlerde pek bir başarı beklenmediğinden

DP'nin seçime girip girmeyeceği tartışmaları da yaşandı. Ancak DP isminin kamuoyuna duyurulması ve bir nevi tanıtımının sağlanması için seçime girilme kararı alındı. Yeni parti hayat pahalılığı, özgürlüklerin genişletilmesi, demokratik olmayan kanunlar ve yolsuzluklar üzerinde propaganda faaliyetleri yürütmeye başladı ve hukuk devleti parolası başlığında açtığı kampanyalar ses getirdi. İktidara gelirlerse seçimlerin dürüstlüğünü sağlayacaklarını, her türlü baskıyı kaldıracaklarını ve cumhurbaşkanlığı makamını tarafsız bir duruma getireceklerini, partizanlığı ve anayasaya aykırı her türlü durumu değiştireceklerini ifade etmişlerdi.

Çoğunluk sistemine dayanan bu seçimlerde CHP oldukça yüksek oranda milletvekili çıkarmıştır. Ancak bu seçim sistemi açık oy, gizli sayım sistemiyle yapıldığı için günümüze kadar uzanan tartışmalı bir durum yaratmıştır. Oyların açık bir şekilde verilmesi sayımlarına gizli bir şekilde yapılması seçimlerin güvenilirliğini açısından uygun değildir. DP, bu seçim sisteminin adaletsizliğin oldukça vurguladı. Özellikle Anadolu'daki illerde devlet görevlileri tarafından yapılan seçim hilelerinin olduğu konusu, günümüze kadar bu seçimleri tartışmalı bir hale getirmiştir. Seçimler sonucunda CHP 395, DP 64, bağımsızlar ise 6 milletvekilliği çıkarmışlardır. Seçimden sonra CHP'de Başbakanlığa Recep Peker getirildi. Peker hükümeti her türlü muhalefetin eleştiri alanını ve ölçüsünü kendisi belirlemek istemiştir. Bu maksatla Basın Kanunu çıkarılmıştır. Öyle ki bu kanun her türlü muhalif sözlere ve yayınlara sınırlamalar getiriyordu ve İstiklal Mahkemelerini hatırlatarak Demokrat Partililere gözdağı veriyordu. Ancak DP bu sert tavırlar karşısında geri adım atmamış 1947 yılındaki bütçe görüşmeleri için meclisi boykota çağırmıştır.

DP ilk yılında bir kurultay düzenledi ve bu kurultayda, iktidar yanlısı basın ve hükümet üyelerinin şiddetli tepkisine yol açan “Hürriyet Misakı” kabul edildi. Hürriyet Misakı özetle anayasaya aykırı uygulamaların bir an önce son bulmasını öneren bir yemin metniydi. İktidar ile muhalefet arasında gittikçe artan gerilimi yumuşatmak için İnönü ve Celal Bayar arasında görüşmeler yapıldı. Bu çeşitli görüşmelerden sonra cumhurbaşkanlığı tarafından 12 Temmuz beyannamesi yayınlandı. Bu beyannamede özetle cumhurbaşkanının iki partiye de eşit mesafede olduğu ve hakem rolünü üstlendiği üzerinde duruluyordu. İnönü ve Bayar arasında bir yumuşama olması parti içerisinde çeşitli tartışmalara yol açtı. DP içerisinde aşırıları denilen bir grup anlaşmalı bir muhalefet yürütüldüğüne dair görüşler ileri sürdüler. Bu fikir ayrılıkları daha sonra Millet Partisi'nin oluşmasına sebep oldu. Fevzi Çakmak önderliğindeki bir grup istifa ederek daha sonra Millet Partisi'ni kurdular.

DP'nin İktidara Gelişi

14 Mayıs 1950 seçimlerinde Demokrat Parti meclisteki 487 milletvekilliğinden 408 milletvekili çıkararak büyük bir başarıya imza attı. Böylelikle CHP dönemi kapanmış oldu. Bu seçim sonrası Celal Bayar Cumhurbaşkanı, Adnan Menderes Başbakan, Fuat Köprülü Dışişleri bakanı, Refik Koraltan Meclis Başkanı olmuştur. Burada dikkat çekici şey, Dörtlülük Takrir'e imza atan bu isimlerin Türk siyasi tarihinin figürleri olarak ortaya çıkmasıdır. DP iktidara geldiği ilk günlerde demokrasi vurgusuyla ön plana çıktı ve geçmiş anlaşmazlıkları geride bırakacağını ve barışçıl bir ortama girmek istediğine dair çeşitli beyanatlarda bulundu. Darbe tehlikesini bertaraf edebilmek için askeriyenin ve bürokrasinin üst kademelerini tasfiye etti ve böylelikle tam manasıyla Menderes dönemi başlamış oldu. İlk iş olarak Menderes

Arapça ezanın okunmasını serbest bıraktı ki 1950'lere kadar olan bu durum muhafazakâr kesimin oldukça sıkıntı çektiği bir konuydu ve bu kesim bu karardan oldukça memnuniyet duydu. CHP yönetiminde özellikle din eğitimi engellenmiş bulunuyordu. Menderes döneminde tekrar seçmeli olmak üzere velilerin isteği doğrultusunda ilkokul 4. Sınıftan itibaren din eğitimi verilmeye başlandı. Bu tabiki halkta büyük bir rahatlama meydana getirdi. Bu rahatlama daha sonra Anadolu'nun çeşitli illerinde çeşitli tarikatların ve dergâhların faaliyetlerini artırmasına sebebiyet verdi. Özellikle Atatürk heykellerine ve resimlerine yapılan saldırılar kamuoyunun dikkati çekmiş ve büyük tepkilere neden olduğu da görülünce DP tarafından Atatürk aleyhine işlenen suçlar hakkında kanun tasarısı sunuldu ve kabul edildi.

Sosyal alanda bu tür gelişmeler yaşanırken ekonomik alanda DP ilk olarak kalkınma hamlelerini çıkardı. Öyle ki içme suyu olmayan binlerce köye temiz su kaynakları götürüldü, sıtma salgınına neden olan bataklıklar kurutularak tarım arazisi olarak ekonomiye kazandırıldı. Sağlık alanında yapılan işlerle sıtma, verem, frengi gibi hastalıklarda çok büyük oranda azalma gerçekleşti. Topraksız ve toprağı az olan köylülere devlet hazinesinden toprak verilmeye başlandı. Aynı zamanda traktör gibi zirai makinelerin ithalinde kolaylıklar sağlanmasıyla çok fazla tarım arazisi ekilebilir ve dikilebilir hale geldi. Bu da doğal olarak ürün artışını beraberinde getirdi ve bu ürünlerin yurt dışına ihracatını da getirdi. Bu durum kırsal kesimde büyük bir rahatlamayı ve ekonomik olarak da canlanmayı sağladı. Aynı zamanda çeşitli dokuma fabrikaları ve diğer kuruluşlar için elektrik sağlamaya yönelik barajlar yapıldı. Yurt çapında yollar yapılmaya başlandı.

DP iktidara bir süre alıştıktan sonra elinde tuttuğu gücü biraz daha önemseyerek CHP'nin 1923'lü yıllardan itibaren kazandığı imtiyazları ellerinden almak istedi. En tartışmalı konu Halkevleri ve Halk Odaları idi. CHP Halkevleri ve Halk Odaları'nı kültürel siyasi olarak bir eğitim kurumu olarak kullanmaktaydı. Bu durum DP'liler tarafından rahatsızlık oluşturdu ve okul yapılmasına ve kapatılmasına dair birçok teklif sunuldu ve bu girişim Halkevlerinin kapatılmasıyla sonuçlandı. Ardından 1954 yılındaki seçimlere yaklaşırken CHP'nin mal varlığına, her türlü taşınır ve taşınmaz alacaklarına el konuldu. Bu CHP için yaşamsal değere sahip bir durumdu ve iktidarla muhalefet arasındaki gerginlikler had safhaya ulaşmıştı.

Burada dikkat çekici nokta, CHP ile Halkevleri arasındaki gençliği harekete geçirme, siyasi olarak eğitime arasındaki ilişki aslında DP'lilerin çok hoşuna gitmişe benziyordu. Bu amaca yönelik DP ideolojisini gençlere ve topluma aktaracak "Genç Demokratlar" teşkilatının kurulması ayrı bir ironiyi yansıtmaktadır. CHP'nin mal varlığına el konulması sadece bir partiyle sınırlı bir durum değildir, örneğin Millet Partisi bu dönemde kapatıldı. Neden kapatıldı dersek Millet Partisi özellikle muhafazakâr tabana hitap ediyordu ve DP'ye siyasi bir rakip olma potansiyeline sahipti. Bu durum DP'liler için bir tehdit unsuru olarak düşünüldüğünden kapatılması kararı verildi. Kapatılmasında dini siyasete alet etme ve arabozucu faaliyetlerde bulunma gibi bir gerekçe sunuluyordu; çünkü Millet Partisi'nin Anadolu'nun çeşitli illerinde hilafeti geri getireceğine ve saltanatı yeniden canlandıracağına dair çeşitli propaganda faaliyetlerine giriştiği öne sürülüyordu. Millet Partisinin kapatılması CHP için de çok büyük eleştirilere sebep oldu; çünkü CHP sıranın kendisine geleceğini düşünüyordu ve çok şiddetli bir muhalefete girişti. Millet Partisi kapandıktan sonra içerisinde iki tane parti çıkarıyordu: Birisi Cumhuriyetçi Millet Partisi diğeri Köylü Partisi

idi. Daha sonra bunlar birleşerek Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi olarak Türk siyasi hayatında yerini aldılar.

İç politikada çeşitli gelişmeler yaşanırken 1950 yılında dünyada önemli bir gelişme ortaya çıkmıştı. Kuzey Kore, Güney Kore'ye saldırdı. ABD buna sert tepki gösterdi ve konuyu Birleşmiş Milletlere taşıdı. Birleşmiş Milletlere üye ülkelerden Kore Savaşı'na dair yardım talebinde bulunmuştu. Ankara Hükümeti bu yardım çağrısına askeri olarak destek vereceğini açıkladı ve bu durum açıkçası Ankara için Sovyet tehdidi karşısında NATO şemsiyesi altına girmesi ve güvenlik kaygılarına bir son vermesi açısından önemli bir araç gibi görünüyordu. Kore Savaşı'na katıldıktan sonra Türkiye NATO'ya girdi ve NATO güvenlik şemsiyesi altında DP dış politikasını biraz rahatlatmış görünüyordu. Dış politikadaki bu kriz durumunu, dış tehdit durumunu bertaraf etmiş olan DP tüm siyasi gücünü kendi iktidarını pekiştirmek için iç politikaya verdi.

Bu tür gelişmeler sonrasında 1954 yılında tekrar bir seçim oldu ve DP başarısına aynen devam ederek iktidara geldi. DP iktidarı için aslında 1954 ve 1957 arasını kapsayan bu 3 yıllık dönemde zorlu ve tartışmalı bir seyir izleyecekti. Bu dönemin DP iktidarı için en önemli olaylar sıralandığında aklımıza ilk olarak Kıbrıs Meselesi ve 6-7 Eylül olayları, ispat hakkı tartışmaları ve Hürriyet Partisi'nin kurulması önde gelir. Bu dönemde ilk dönemde yapılan her türlü demokratik hamleler ve ekonomik kalkınmanın mirası yenmiş, DP içerisinde halktan kopuk bir yönetim anlayışı geliştirilmiştir. Seçim sonrası yapılan ilk iş seçimlerde başka partilere çalışmış memurları tasfiye etmektir. Bunun yanında örneğin Cumhuriyetçi Millet Partisi'ne oy veren Kırşehir'in ilçe yapılması, DP'lilerin nasıl bir siyasi tutum ve baskı politikası izlediğine örnek olarak verilebilir. Genel seçimlerden sonra yapılan yerel seçimlere öyle bir gergin ortamda girilmiştir ki, CHP ve CMP seçimleri boykot ederek katılmamıştır. DP tek başına yerel seçimlere katılmıştır. Bu tabi ki iktidarla muhalefet arasındaki gerginliğin had safhada devam etmesini sağlamıştır.

Kıbrıs Meselesi ve 6-7 Eylül Olayları

Tam bu dönemde II. Dünya Savaşı sonrasında İngiliz sömürgelerinde bağımsızlık hareketleri hız kazanmıştı. Pakistan ve Hindistan gibi ülkeler bağımsızlığını kazanmış ve çoğu İngiliz sömürgesinde de benzer hareketler başlamıştı. Kıbrıs ta bunlardan biriydi. Kıbrıs'ta EOKA denilen bir örgüt tarafından Yunanistan'a ilhak olmak amaçlı bir hareket başlatılmış ve Kıbrıslı Türklerle arasında büyük bir mücadele yaşanmaktaydı. Bu durum ilk olarak DP iktidarı tarafından geçiştirilmişse benziyordu; çünkü DP'liler Kıbrıs Meselesini biraz küçümsemişe benziyorlardı; ancak Sedat Simavi yönetimindeki Hürriyet Partisi'nin günlerce Türklere yapılan kötü muameleyi manşetlere çekmesi çeşitli öğrenci dernekleri tarafından protesto gösterilerine dönüştü. Bu protesto gösterileri öyle bir hal aldı ki daha sonra halktan birçok kesimde katılmaya başladı ve belli bir süre sonra artık devlet radyosundan naklen yayınlanan protestolar yaşanmaktaydı.

1954 Ağustosunda Yunanistan'ın, Kıbrıs'ı ilhak etmek için Birleşmiş Milletlere başvurmuş olması Yunanistan ile Türkiye arasındaki krizin derinleşmesine yol açtı. İngiltere'nin arabuluculuğunda Türkiye ile Yunanistan arasında yapılan görüşmelerde Yunanlıların ENOSİS'i ısrar etmesi ortamı gittikçe germişti. Tam bu gergin ortamda Atatürk'ün Selanik'te

ki evinin yakınlarında bomba patladığına ilişkin söylentiler üzerine bir protesto gösterisi düzenlendi. İstanbul'da yapılan bu protesto gösterisine halktan birçok kesim katıldı. Önceleri düzgün giden protesto daha sonraları Taksim ve Beyoğlu tarafındaki Rum azınlıkların evlerini, dükkânlarını, iş yerlerini yağmalamaya hatta evlerini yakmaya kadar giden olumsuz bir durum ortaya çıktı. Daha sonra bu gösteriler İzmir ve Ankara'da olmaya başlayınca DP iktidarı İstanbul, Ankara ve İzmir olmak üzere 3 büyük ilde sıkıyönetim ilan etti. Bu tabi ki mecliste çok büyük tartışmalara sebep oldu. Öyle ki CHP devlet otoritesinin kaybolduğuna dair büyük müthiş eleştirilere başladı. Menderes bunun bir komünist işi olduğunu, komünistlerin karıştırdığını, bir kumpas olduğundan bahsediyordu.

6-7 Eylül olaylarından birkaç ay sonra mecliste ispat hakkı diye bir tartışma ortaya çıktı. Bu ispat hakkı şuydu: özellikle yolsuzluk iddialarının ön plana çıktığı çeşitli bakan ve milletvekillerine yönelik belge ve bilgilerin yazılabilmesi, sunulması, elde edilmesine yönelik bir isteği ortaya koyuyordu. Bu durum şiddetli tartışmalara yol açtı. Bu öneri vasfında hükümet yetkililerinden birine yöneltilecek herhangi bir iddiayı ispatlamak için ortaya konulacak belge ve bilgilerin o yetkilinin izni olmadan yayınlanmayacağına dönük Yargıtay kararını değiştirmeyi amaçlıyordu. Menderes bu konuda parti içerisindeki liderliğinin zedelenmemesi düşüncesiyle bu öneriyi kabul etmedi ve muhalif üyelerin bir kısmını partiden ihraç etti. Bu ihraçlar ve ardından gelen istifalar sonrasında liberal kanat ve akademisyenlerin de katılımıyla yeni bir parti doğuyordu. Bu partinin adı Hürriyet Partisi'ydi. Dikkat çekici bir nokta DP'den ayrılan bu grubun, Hürriyet Partisi'nin daha sonra CHP'ye katılıyor olmasıdır.

DP'nin iktidarının bu ikinci döneminin aslında en zor dönemi olmuştur denilebilir; çünkü halk arasında huzursuzluk oluşmaya başlamıştı. Özellikle kuraklık nedeniyle tarımsal üretimdeki düşüşler, sebze meyve fiyatlarındaki artış, iç talebin karşılanamayarak buğdayın ithal edilmesi, ekonomik krizin habercisi gibiydi. 1957 seçimlerine doğru giderken ödemeler dengesi bozulmuş, dış kredi ve yardım almakta güçlük çekilmeye başlanmıştı. Birçok madde, oto lastiği gibi birçok ana mal döviz kıtlığı nedeniyle ithal edilemeyecek duruma gelmişti. Bu halkta büyük hoşnutsuzluk yaratmaya başlamıştı. Öyle ki bunun sonucunda uluslararası para fonu IMF'den borç alındı. Bu tür bir ortamda ekonomik olarak ilk dönemindeki kalkınma hamlelerinde toplumun rahat gittiği bir ortamda seçime rahat gidemiyordu. 1957 seçimlerinde bunun acısı çıkacak gibiydi. 1957 seçimleri gittikçe gerginleşen bir siyasal ortamda yapıldı. Bir yandan kamu personellerine, akademisyenlere, yargıçlara dair sindirme politikaları yürütülmeye başlanmış ve mevcut bulunan yasalar gittikçe ağırlaştırılarak kendi çizdiği sınırlar dışında içinde tutmaya çalışıyordu. Özellikle basına yönelik çok büyük bir baskı mevcuttu. 1954 seçimlerinden bu yana birçok önemli gazeteci içeriye atılmış bulunuyordu. Bu tür uygulamalar muhalif partileri ve aydın kesimleri rahatsız etmekle kalmayıp DP'nin meclis kurulu içerisinde de rahatsızlık yaratmaya başlamıştı. Aynı baskıcı uygulamalar Muhalefet Parti milletvekillerine kadar uzanıyordu. Örneğin yaptığı bir konuşmadan dolayı Cumhuriyet Köylü Millet Partisi lideri Osman Bölükbaşı'nın dokunulmazlığı kaldırılıp, cezaevine konuluyordu.

Tüm bunların yanında DP ekonomik olarak köşeye sıkışmış bir görüntü arz ediyordu. Eldeki döviz kaynaklarının tüketilmiş olması, milli korunma kanununda yaşanan başarısızlıklar, oto

lastiği, yedek parça, ilaç gibi çeşitli ara malların ithal edilememesi ve kuraklık nedeniyle tarımsal üretimin azalması ekonomik krizi gittikçe derinleştirmişti. Bu koşullar daha ağırlaşmadan DP erken seçim kararı aldı ve seçimleri bir yıl erkene aldı. 1957 seçimlerinde DP ilk kez %50'nin altına inmişti ve bu durum partide deprem etkisi yaratmıştı; ancak DP'nin oylarında oldukça düşüş olmasına rağmen çoğunluk sistemine dayanan bir seçim sisteminin olması sebebiyle yine iktidarda kalmış ve 408 milletvekili çıkarmıştı.

DP İktidarının Son Dönemi

Seçimlerden sonra yurdun çeşitli yerlerinde olaylar çıkmış ve hükümet ancak 25 gün sonra kurulmuştu. Bu dönemde DP'nin baskıcı politikaları yeni bir aşamaya geçmişti. Özellikle basın ve muhalefetin yıkıcı faaliyetlerini incelemek için şiddet tedbirleri komisyonu kuruldu ve birçok gazeteci hapse atıldı. Daha sonra DP iktidarı üniversiteler üzerinde denetim kurmak için birçok baskıcı uygulamaya gitmişti. Bu esnada 1958 yılında çok önemli bir olay yaşandı. DP'nin kaçınılmaz sonunu hissettiren tarzda Irak'ta bir darbe olmuştu. Irak'taki askerler krallığı devirerek yönetime el koymuştu. Bu olay Menderes ve arkadaşlarını CHP'nin kışkırtması sonucu askerlerin darbe yapabileceği düşüncesine itti. Tam bu sıralarda Samet Kuşçu adında bir subay, içlerinde bazı yüksek rütbeli subayların olduğu ve birisi kendi olmak üzere 9 subayı ihbar etti. Askeri mahkemede yargılanan subaylardan Samet Kuşçu hariç hepsi suçsuz bulunarak beraat etti. Samet Kuşçu ise yalan söylemekten ve iftira atmaktan ceza aldı. DP Samet Kuşçu'nun iddialarını ciddiye almışa benzemiyordu. DP'nin baskıcı politikaları öyle bir hal almıştı ki zamanında CHP'yi desteklemekten vazgeçen aydın ve bürokrat kesim CHP'yi tekrar desteklemeye başlamıştı; çünkü DP iktidarı kaçınılmaz bir hal almıştı. Özellikle Hürriyet Partisi'nin de bu dönemde CHP'ye katılmış olması CHP'ye güç katmış ve CHP çeşitli aydın kesim ve bürokratlar tarafından desteklenmeye başlamıştı. Bu tür gelişmeler yaşanırken 1959 yılına doğru artık aydın ve bürokrat kesimden DP iktidarını destekleyenler arasında CHP'ye karşı bir sempati başladığı görülmüyordu. Hürriyet Partisi liberal ve akademisyen kesimin oluşturduğu bir partiydi. Bu kesimin de DP' den ayrılarak CHP'ye geçmiş olması CHP'nin imajını biraz daha arttırmış görünüyordu. En azından DP'liler için muhalefetin güçlenmesi anlamına geliyordu. DP'nin baskıcı politikalarına karşı muhalefet güç birleştirme kararı aldı ve ortak politikalar geliştirmek için Milli Muhalefet Cephesi'ni kurmak istedi. Milli Muhalefet Cephesi kurma girişimleri karşısında DP tarafından Vatan Cephesi kuruldu. Artık toplumsal olaylar ortaya çıkmaya başlamıştı. Yıllardır partiler arasında süren gerginlik beraberinde kahvehanelerin, camilerin hatta mezarlıkların bile ayrıldığı söylemlerini ortaya koymuştu. Bu durum dedikodu ya da söylenti olarak ortada dolaşıyordu. CHP, iktidar aleyhine yürüttüğü siyasi kampanyaların daha fazla ilgi çekmesini sağlamak için Ege illerini kapsayan ve Büyük Taarruz adında bir propaganda seferini Uşak'ta başlatmış ve İnönü kalabalık bir grup tarafından karşılanmıştı. Karşılıklı sataşmalar sonucu DP'li taraftarlar ile çıkan kavgada atılan taşlardan birisi İnönü'nün başını yarmış ve muhalefet tarafından bu olay çok sert şekilde eleştirilmeye başlanmıştı. Devam eden günlerde Kayseri'de Tarım Kredi Kooperatif seçimini CHP taraftarlarının kazanması sonucu silahlı saldırı yapılmış ve çeşitli yaralananlar olmuştu. Olayın basına yansımaması için basın yasağı konulmuştu. Bu olaydan sonra bir heyetle Kayseri'ye gitmek isteyen İsmet İnönü, Kayseri valisi ve diğer yetkililer tarafından şehrin dışında durdurulmuş ve şehre sokulmak

istenmemiştir. Uzun uğraşlar sonucu verilen izin sonrası İnönü Kayseri’de coşkun bir kalabalığa hitap ediyordu. Benzer şekilde Topkapı, Çanakkale, Konya gibi illerde olaylar yaşanmıştı. Bunları Ankara ve İstanbul’da üniversite gençlerinin yaptığı gösteriler izlemeye başlamıştı. Görüldüğü üzere toplumsal olaylarda çok büyük bir artış vardı. Bu memnuniyetsizlik artık sokakta insanların birbirine girmesine vesile olmuştu.

1960 yılına yaklaşıırken siyasal gerginlikler devam ediyordu. Bu dönemde seçimlerin erkene alınacağı söylentisinin olması propaganda faaliyetlerini arttırmış ve halk arasındaki gerginliği inanılmaz boyutlara ulaştırmıştı. Muhalefetin kamuoyunda artan imajı iktidarı rahatsız etmiş benziyordu ve DP erken seçime hazırlanılan o günlerde güçlenen bu CHP algısını bertaraf etmek istiyordu. Toplumsal olaylar iktidarın daha da sertleşmesine neden olarak muhalefet ve basının itici faaliyetlerine karşı bir tahkikat komisyonunun kurulmasına karar verildi. Kuruluş yasasına göre bu komisyona her türlü yayını yasaklamak, yayın organlarının basım ve dağıtımını engellemek, soruşturma için gerekli olan her türlü evrakı el koymak gibi geniş yetkiler veriliyor ve bu komisyonun alacağı önlem ve kararlara hiçbir şekilde itiraz hakkı bulunmuyordu. Bu komisyon DP iktidarının en çok tartışılan uygulamalarından birisi olmuştu. Tahkikat komisyonunun kurulması hakkında kanun tasarısının mecliste görüşülmesinden sonra çıkarılmak istenen yetki kanunu çerçevesinde konuşan ve iktidara şiddetle çatan İnönü ünlü ‘*Sizi ben bile kurtaramam*’ sözünü bu konuşma esnasında söylemişti.

DP dönemi, iktidar ve muhalefet arasında birçok gerginlikle anılabilir. Siyasal ortamın gerginliği 10 yıl boyunca devam etmiş ve bu durum askeriye içindeki darbe örgütlenmelerini teşvik etmiş hatta ılımlı kanadı bile sertlik yanlılarına yaklaştırmıştır. Özellikle öğrenci olaylarının artması ve belli illerde artık önlenemez hale gelmesi ve bu öğrenci hareketlerine askeri öğrencilerin de katılmaya başlaması kaçınılmaz sona doğru gidildiğinin göstergesi olarak ortaya çıkmıştı. Tam bu öğrenci hareketleri devam ederken İnönü’nün Nisan 1960 tarihinde yaptığı “şartlar tamam olursa uluslar için ihtilal meşru bir hak olur” şeklindeki konuşması, askeri kesim için bir darbe emri gibi algılandı denilebilir; çünkü 27 Mayıs 1960 sabahında bu konuşmanın sonucu daha sonra Türk siyasi hayatının önemli bir şahsi figürü olacak Alparslan Türkeş’in konuşmasıyla Menderes dönemi son buluyordu.

DP Döneminde Dış Politika

Kore Savaşı

Genel olarak Demokrat Parti dış politikasına bakıldığında, Kore Savaşı ve Türkiye’nin NATO’ya katılmasının önemli olaylar olduğu görülmektedir. Türkiye, Batı savunma sistemindeki yerini güçlendirmek amacıyla Mayıs 1950’de NATO’ya ilk katılım başvurusunu yaptı. Ancak, Türkiye’nin bu isteği, İngiltere başta olmak üzere diğer NATO ülkeleri tarafından desteklenmedi. Bu dönemde Kore Savaşı başlamış ve BM, üyelerini Güney Kore’ye yardıma çağırmıştır. 1950’de iktidara gelen Demokrat Parti, NATO’ya girme çabasına hız vermiş ve bu amaçla Kore Savaşı’ndan yararlanmak istemiştir. Nitekim 29 Haziran 1950’de BM’nin yardım çağrısını kabul eden Türk Hükümeti, Güney Kore’ye yardım

için 4.500 kişilik bir askeri birlik göndermeye karar verdi. Türk Hükümetinin bu kararında şu düşünceler önemli rol oynamıştır:

- Türkiye'nin Batı'nın özgürlükçü düşünce yapısına bağlılığını açıkça ortaya koymak
- NATO'ya üyelik sürecinde, ABD'nin desteğini sağlamak.

12 Ekim 1950'de Kore'ye ulaşan Kore Türk Tugayı, bölgede BM Barış Gücü Komutanlığı bünyesinde başarıyla görev yapmıştır. Türkiye, Kore'ye BM çatısı altında asker göndermeyi kabul eden 17 devlet arasında yer alıyordu. Bu şekilde cumhuriyet tarihinde ilk defa yabancı bir ülkeye Türk birliği gönderilmiş ve askeri mücadelelere girilmiştir.

İngiltere Millî Savunma Bakanı Amenuel Shinwell Kore Savaşındaki Türk ordusunun başarıları için şunları aktarmaktadır: *“Binlerce Birleşmiş Milletler askerlerinin muhakkak bir çemberden kurtuluşlarını, Türk askerinin kahramanlığına borçluyuz. Bu başarı Türk Milletinin kahramanlık, anane ve menkıbelerine, yeni ve unutulmaz bir şeref sayfasını daha ilave etmiştir.”*

Güney Kore Radyosu da Türk Ordusundan şöyle bahsetmekteydi:

“Kore’de dünya savaş tarihinde bugüne kadar hiçbir birliğin yapamadığını başaran, eşsiz zafer kazanan Türk Silahlı Kuvvetleri uzun zamandan beri taarruzlarını başarıyla sürdürerek zaferden zafere koşmaktadır. Bunun sonucu, Güney Kore toprakları artık düşmanın istilasından kurtulmuş bulunmaktadır. Göç durmuştur. Topraklarımızın kazanılmasında Türk Silahlı Kuvvetlerinin payı büyüktür.

Bununla birlikte Kore’ye Türk askerlerinin gönderilmesi farklı çevreler tarafından eleştirilmiştir. Gazi Doğan, “Kamuoyunda Kore Savaşı” eserinde eleştirilerini şu şekilde ifade etmektedir:

Şu Kore denen bize yabancı bir harbe niçin girdik? Biz oraya asker göndermekle Türk’ün cengâverliğini mi dünyaya yaymak istedik? Yoksa bize yapılan parlak vaatlere mi kapılıp işe karıştık? Hayır bunların hiçbiri değil. Bizim hariciyemiz sadece kendisini fasulye gibi nimetten saydı ve Türk askerlerinin Kore Harbi’ne karışmalarıyla bizim de büyük devletler arasında reyimiz olacağını zannetti. Ne büyük hata! Ne acemice bir politika!

Belki de en büyük eleştiri savaşa katılan askerler tarafından yapılmıştır. Kore Gazisi Ahmet Dağdeviren bu durumu şöyle aktarmaktadır :

Amerikalılar uyku tulumlarına girer sabaha kadar mışıl mışıl uyur biz ise nöbet beklerdik. Her Amerikalı bizim aramıza düşmek için can atardı. Üstelik aynı birlikte olmamıza rağmen onlara bakım bizden daha iyiydi. Onlar 20 dolar gündelik alırken biz 2 dolar alırdık. Ayrıca bir mektubu 50 sente atıyorduk. Ayda dört mektup atma hakkımız vardı.

Türkiye'nin NATO'ya Girişi

Türkiye'nin NATO'ya girişini Kore Savaşı üzerinden anlamaya çalışmak gerekmektedir. Türkiye, kurulduğundan beri NATO'ya katılmaya çalışmış, ancak SSCB'nin tepki göstereceğinden çekinen İngiltere bu girişime karşı çıkmıştır. Haziran 1950'de Kore Savaşı'nın patlak vermesi planları değiştirdi. Türk hükümetinin Kore'ye asker göndermesi ve Türk birliklerinin buradaki başarıları Türkiye'nin NATO üyeliğine yapılan itirazları giderdi. Bu arada Sovyet Rusya'ya yakın ülkelere gerek olduğu için Türkiye'nin NATO'ya alınması konusu önem kazandı. Eylül 1951'de Türkiye ile Yunanistan'ın NATO'ya üye olarak davet edilmesine karar verildi. TBMM 18 Şubat 1952'de Kuzey Atlantik Antlaşması'nı onayladı. Bu şekilde Türkiye NATO'ya üye olarak Sovyet tehdidine karşı Batı savunma sistemindeki yerini aldı.

Türkiye'nin NATO'ya üyelik için davet edilmesi üzerine Başbakan Adnan Menderes, Anadolu Ajansı'na şu beyanatı vermiştir:

“Tarihin eşini kaydetmemiş olduğu büyük tehlike karşısında kendi başlarına savunma yapamayacaklarını anlayan küçük-büyük Batılı hür memleketler, varlıklarını ve millî ananelerine dayanan demokrasi rejimini birleşerek korumak maksadıyla Atlantik Paktını vücuda getirdiler. Demokrat Parti hükümetinin güttüğü azimli ve Türkiye'nin taahhütlerine mutlak bağlılığını bilfiil göstermesi itibarıyla da hayırlı ve güven verici dış politika sayesinde ki Batı camiası ile Atlantik Paktı içinde kader birliği durumuna girmek üzere bulunuyoruz. Atlantik Paktına davet edilmemiz hakkında alınan kararın, bu bakımdan hepimizi sevindirmesi lazım.”

Balkan Paktı

NATO'ya üyeliğin ardından Türkiye, Orta Doğu ve Balkanlarda daha aktif bir dış politika izlemeye ve güvenlik sisteminin güçlendirilmesi için çaba harcamaya başladı. Balkan Paktı, bu çalışmaların bir sonucudur. II. Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda Balkanlardaki Sovyet etkinliği, Türkiye ve Yunanistan'ı endişeye düşürdü. Ayrıca Türkiye'nin NATO'ya katılması, Sovyet baskısını daha da artırdı. Yugoslavya 1948'de Sovyetlerden uzaklaştıktan sonra Batı'ya yöneldi. Bulgaristan, Romanya, Macaristan tarafından çevrilmiş durumda bulunan Yugoslavya, Türkiye ve Yunanistan ile işbirliğine gitti. Bulgaristan ve Arnavutluk ile ilişkileri kötü olan Yunanistan da, Türkiye ve Yugoslavya ile işbirliği yapmaktan yanaydı. Diğer bir deyişle SSCB ve ona yakın Balkan devletlerinin izledikleri politikalar Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya'yı birbirine yaklaştırdı. Üye devletler arasındaki görüş ayrılıkları, paktın uzun ömürlü ve işlevsel olmasını engelledi. Türk-Yunan gerginliği ve Yugoslavya'nın farklı politik görüşleri Balkan Paktı'nın resmen ortadan kalkmasa da, fiilen işlemez hale gelmesine yol açtı.

Bağdat Paktı

1954 Ekim ayında Türkiye ile Irak, Orta Doğu'da bir güvenlik örgütü kurmaya karar verdiklerini açıkladı. Ancak bu girişim başta Mısır olmak üzere diğer Arap devletleri tarafından tepkiyle karşılandı. 24 Şubat 1955'te Bağdat Paktı olarak bilinen "Türkiye ile Irak Arasında Karşılıklı İşbirliği Antlaşması" imzalandı.

İngiltere 5 Nisan 1955'te Bağdat Paktı'na resmen üye oldu. Böylece Orta Doğu'daki çıkarlarını koruyacak yeni bir imkâna kavuştu. Pakistan'ın 23 Eylül 1955'te katılımıyla Bağdat Paktı'nın üye sayısı dörde, İran'ın katılımıyla da beşe yükseldi. Pakta üye olmayan ABD, üye devletlere askeri ve teknik yardım yapmaya devam edeceğini, ekonomik girişimleri destekleyeceğini açıkladı. Bağdat Paktı'nın kurulması, Türk-Sovyet ilişkilerini daha da gerginleştirdi. Aynı zamanda Türkiye'nin, Arap devletleriyle olan ilişkilerini olumsuz yönde etkiledi. Arap devletleri arasında savunma ve askeri amaçlı anlaşmaların yapılmasına yol açtı. Irak, Mart 1959'da Bağdat Paktı'ndan çekildiğini açıkladı. Ağustos 1959'da Bağdat Paktı'nın adı CENTO (Merkezi Antlaşma Örgütü) olarak değiştirildi. CENTO, savunma amacıyla kurulmuş olmakla birlikte daha çok ekonomik, kültürel ve teknik işbirliğine yöneldi. Mart 1979'da Pakistan ve İran'ın da çekilmesiyle CENTO da fiilen sona erdi.

Türkiye-Avrupa İlişkileri

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne giriş sürecinin temelleri Demokrat Parti Döneminde atılmıştır. 6 Batı Avrupa ülkesinin aralarında imzaladıkları Roma Antlaşmasının 1958'de yürürlüğe girmesinin ardından 1959 yılı Haziran ayında Yunanistan ve Temmuz ayında da Türkiye Topluluğa katılmak için müracaat etmişlerdir. Türkiye ile AB arasındaki görüşmeler dört yıl sürmüş ve taraflar arasında bir ortaklık kurmuş "olan Ankara Anlaşması" 12 Eylül 1963'de imzalanarak, 1 Aralık 1964 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir. Anlaşmanın amacı, Türkiye ekonomisinin kalkınmasını hızlandırmak, Türk halkının istihdam seviyesinin ve yaşama şartlarının yükseltilmesini sağlama gereğini tümü ile göz önünde bulundurarak taraflar arasındaki ekonomik ilişkileri aralıksız ve dengeli olarak güçlendirmeyi teşvik etmektir.

Son dönemde Türkiye Nisan 1987'de Roma Anlaşması'nın 237. maddesi uyarınca Birliğe tam üyelik konusunda müracaatta bulunmuştur. 237. madde Avrupa Devleti niteliğinde olan tüm devletlerin tam üyelik için Birliğe müracaat edebileceğini öngörmektedir. 1980'li yılların başından itibaren adım adım devreye sokulan ekonomiyi serbest piyasa ekonomisine dönüştürme girişimleri Türkiye'yi kurumsal açıdan gümrük birliğine hazırlamıştır. 1995 yılının 6 Mart günü Brüksel'de yapılan 36. Dönem Ortaklık Konseyi toplantısında Türkiye ve AB arasında gümrük tarifelerinin uyumlu hale getirilerek ortak dış ticaret politikası uygulanacağı gümrük birliğinin 1996 yılı başından itibaren gerçekleşmesi karara bağlanmış ve 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

DP Dönemine Genel Bir Bakış

Demokrat Parti dönemi ekonomik açıdan dışa açılma dönemidir. DP'nin iktidara geldiği dönem aynı zamanda II. Dünya Savaşı'nın sonrasında bir yerde yeni bir dönemin başladığı siyasi açıdan bir Soğuk Savaş diye adlandırılacak dönemin başladığı ekonomik açıdan da ya Sovyetlere yakın komuta ekonomisi ya da ABD'ye yakın piyasa ekonomisinin uygulanmaya başladığı bir dönemdir. Dolayısıyla DP iktidara gelmeyip de CHP iktidarda kalsaydı bazı değişiklikler yapılmaz mıydı diye düşünürsek, hayır muhtemelen tek parti iktidarı devam etseydi bazı şeyler değişecekti denilebilir. Yani demokrasiye geçişin 1946'da olması ya da IMF ile ilk anlaşma DP döneminde değil CHP döneminde imzalanmış olması gibi durumlar CHP yönetimi zamanında da yaşanabilirdi.

Demokrat Parti dönemi iktisat politikası olarak ihracata dayalı tarım dönemidir. Traktörün Anadolu topraklarına girdiği, tarımsal desteklerin arttığı, hava şartlarının da iyi gitmesinin etkisiyle ciddi bir zirai hasılat artışının sağlandığı ve bu zirai mahsulün de yurtdışına satılarak döviz elde edildiği ve bu dövizin de ülke kalkınması için kullanılmaya başlandığı bir dönemdir. Aynı zamanda sanayileşme noktasında da önemli hamlelerin atıldığı, sanayileşmenin artık devlet fabrikaları üzerinden değil de özel teşebbüs yoluyla yapılmaya çalışıldığı bir dönemdir. Ekonominin dışa açılması, özel teşebbüsün desteklenmesi ekonominin büyümesi, kırdan kente göç noktalarında belli kapılar açılmıştır. Bu arada Türkiye'nin, 1952 tarihinde Kore savaşına katılarak NATO'ya girdikten sonra aynı zamanda askeri açıdan da NATO ve Amerikan standartlarına yaklaşma ve orduyu güçlendirmek için gereken finansmanı da ekonomiyi dışa açarak sağlama gibi bir politika izlendiği söylenebilir.

Sorular

1. Demokrat Parti göreve başlarken hangi konuda bir söz vermedi?

- a) Demokrasinin pekiştirilmesi için gerekenin yapılması
- b) İhtiyaç duyulan her türlü yeniliğin yapılması
- c) Cumhuriyet'in temel değerlerinin korunması
- d) Geçmiş anlaşmazlıkların geride bırakılması
- e) Kararlı adımlarla tek elden ülkenin yönetilmesi

2. Türkiye'nin NATO'ya kabul edilmesini sağlayan olay aşağıdakilerden hangisidir?

- a) Marshall yardımı b) Truman Doktrini c) Cento Paktı d) Kore Savaşı e) Sovyet tehdidi

3. Aşağıdakilerden hangisi Demokrat Partinin, demokrasi yolunda yaptığı hatalardan biri değildir?

- a) Millet Partisinin Kapatılması
- b) Kırşehir'in İlçe yapılması
- c) Basına büyük yasak getirilmesi
- d)Dörtlü Takririn benimsenmesi
- e)Orduda bazı subayların darbe faaliyetlerinin ciddiye alınmaması

4. Vatan Cephesi nedir?

- a) Demokrat Partinin muhalefeti sindirme hareketi
- b) Demokrat Partiye karşı kurulan muhalefet birliği
- c) Milli Ekonomi için başlatılmış bir hareket
- d) Orduda bazı subayların darbe hazırlıklarına verdikleri ad
- e) Üniversite gençliğinin iktidara karşı kurduğu sivil inisiyatif

5. Aşağıdakilerden hangisi DP dönemi dış politikada yaşanan gelişmelerden birisi değildir?

- a)Bağdat Paktı
- b)Kore Savaşı
- c)Balkan Paktı
- d)Kıbrıs Meselesi
- e)6-7 Eylül Olayları

6.Balkan Paktı'nın oluşmasında,

- I. Hitler'in Balkanlarda yayılma siyaseti uygulaması
- II.Sovyetler Birliğinin yayılmacı politikaları
- III.Türkiye'nin bölgesel güvenliğini sağlamak istemesi

Durumlarından hangisi ya da hangileri etkili olmuştur?

- a) Yalnız I b) Yalnız II c) Yalnız III d) I ve II e) II ve III

7. Türkiye’de 1950 seçimlerinin sonucunda,

I. Adnan Menderes’in Başbakan olması

II. CHP iktidarının sona ermesi

III. Demokrat Parti’nin seçimi kazanması

IV. Türkiye’nin Birleşmiş Milletlere üye olması

gelişmelerinden hangileri yaşanmıştır?

a)I-II-IV

b)II-III-IV

c)Yalnız IV

d)I-II-III

e)I-III-IV

8. Aşağıdaki gelişmelerden hangisi Demokrat Parti'nin kurulmasında önemli bir role sahip olmuştur?

a) Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu

b) 6-7 Eylül Olayları

c) Vatan Cephesi

d) 35’ler Hareketi

e) Hürriyet Misakı

9. Demokrat Parti döneminde dünyada yaşanan bazı gelişmeler Türkiye’yi ve dönemin iktidarını da etkilemiştir. Aşağıdaki dış gelişmelerden hangisi Demokrat Parti'nin muhalefete karşı sert önlemler almasına yol açmıştır?

a) Pakistan'ın bağımsızlığına kavuşması

b) Nasır'ın Mısır'da iktidara gelmesi

c) Irak'ta darbe olması

d) Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den toprak talep etmesi

e) Cezayir'in bağımsızlığına kavuşması

- I. Demokrat Parti'nin kurulması
- II. Türkiye'nin NATO'ya girmesi
- III. 6-7 Eylül Olayları
- IV. IMF'den borç alınması

10. Yukarıdaki olayların kronolojik sıralaması aşağıdakilerden hangisidir?

- a) I-III-II-IV
- b) I-II-III-IV
- c) III-I-II-IV
- d) I-IV-II-III
- e) IV-III-II-I

Cevap Anahtarı:

1.e 2.d 3.d 4.a 5. E 6.e 7.d 8.a 9.c 10.b

7. HAFTA

21. DERS

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ

İkinci Dünya Savaşı, 1945 yılında Müttefiklerin Almanya ve Japonya'ya karşı kesin zaferiyle sonuçlandı. Bu savaş, dünyanın politik düzenini ve sosyal yapısını derinden etkiledi. Bundan dolayı sonraki yıllarda oluşabilecek çatışmaların önüne geçmek ve uluslararası dayanışmayı sağlamak için Birleşmiş Milletler (BM) kuruldu. Savaş sonrasında Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği gibi süper güçler ortaya çıktı. İşte bu durum, süper güçler arasında 46 yıl boyunca sürecek olan bir Soğuk Savaş dönemini başlattı.

Bu dönemde Avrupalı büyük güçlerin etkisi azalmaya ve Asya ve Afrika'daki sömürgeler bağımsızlıklarını kazanmaya başladılar. Savaş süresince endüstrisi ve ekonomisi hasar gören birçok ülke ekonomisi, tekrar yapılanma ve kalkınma dönemine girdi. Özellikle Avrupa'da savaş sonrası ilişkileri düzenlemek için politik bütünleşme önem kazanmaya başladı. 1947'den itibaren, iki büyükler karşılıklı etki alanlarını sağlamlaştırmaya başladılar. ABD, 1947'de hemen Marshall Planı'nı uygulamaya koydu. Plana göre Avrupa ülkelerinin yeniden yapılanma konusundaki ihtiyaçları ve izlenecek eylem planı üzerinde bir araya geldiler. 1948'de yeniden yapılanmayı liberalizm etiketiyle dünyanın en büyük ekonomisi konumundaki ABD'nin koruyuculuğu altına yerleştiren pek çok antlaşma imzalandı. Ekim ayında, toplam dünya ticaretindeki payları %80'i bulan 23 ülke, Cenevre'de GATT anlaşmalarına imza attılar. Bu anlaşmalarla gümrük tarifelerinin düşürülmesine, damping uygulamasının ve ithalatta sınırlamaların kaldırılmasına karar verildi.

Marshall Planı

Bu dönemde Batı Bloğunun ekonomik anlamdaki en önemli gelişmesi Marshall Planı olmuştur. Marshall Planı, II. Dünya Savaşı sonrasında 1947 yılında önerilen ve 1948-1951 yılları arasında yürürlüğe konan ABD kaynaklı bir ekonomik yardım paketidir. 16 ülke, bu plan uyarınca ABD'den ekonomik kalkınma yardımı almıştır.

ABD Dışişleri Bakanı Marshall, 5 Haziran 1947'de Harvard Üniversitesinde yaptığı konuşmada, hazırladıkları planı şöyle açıklar:

“Savaş sırasında Avrupa'daki ekonomik yapılar tümüyle dağılmıştır.(...)Gerçek şudur: önümüzdeki üç ya da dört yıl için Avrupa'nın gıda ve dışarıdan ithal edilen temel ürün ihtiyaçları şimdiki ödeme gücünün o kadar üzerindedir ki, önemli miktarda bir ek yardım olmazsa, ekonomik toplumsal siyasal açıdan son derece ağır bir parçalanma tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır. Hükümetimiz durumu iyileştirmek ve Avrupalılara yeniden kalkınma yolunda yardım etmek için çabalara girişmeden önce, Avrupa ülkeleri arasında, durumun getirdiği ihtiyaçların ve bu ülkelerden her birinin hükümetimizin girişiminin devamlılığını sağlamak üzere alacağı payın belirlenmesi için bir anlaşma yapılması gerektiği açıktır.

Avrupa'nın ekonomik açıdan kendi ayakları üzerinde durmasını sağlamaya yönelik bir programın tarafımızdan tek yönlü olarak uygulamaya konması ne uygun ne de etkili olur. Bu Avrupalıların işidir. Bana göre, inisiyatif Avrupa'da olmalıdır. Ülkemizin rolü Avrupalıların böyle bir program yapmalarına ve daha sonra bunu uygulamalarına, elimizden geldiği ölçüde yardım etmekle sınırlı olmalıdır. Program Avrupa uluslarının tümü ya da bu olamıyorsa çoğunluğu tarafından kabul görmelidir.”

Marshall planını kabul eden ülkeler, Nisan 1948'de Amerikan yardımını paylaştırmakla görevli Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü'nü(OECC) kurdular. Bu ilk yardımı daha sonra başka programlar da izledi ve Batı Avrupa'nın 1947-1962 yılları arasında ABD'den aldığı yardım toplam olarak 180 milyar dolara ulaştı

Amerikalılar ve batılılar askeri alanda da örgütlendiler. Mart 1948'de, Fransa, Birleşik Krallık ve Benelux ülkeleri SSCB'ye karşı bir savunma ittifakı anlaşması (Brüksel Sözleşmesi) imzaladılar ve böylece özgür dünyanın değerlerini savunma konusundaki kararlılıklarını dile getirmiş oldular. Aynı düşünce, ertesı yıl 10 Batı Avrupa ülkesini bir araya getiren Avrupa Konseyi'nin kurulması sırasında da egemen oldu. Son olarak, Nisan 1949'da ABD, Kanada ve Batı Avrupa, Kuzey Atlantik Anlaşması'nı imzaladılar. Bu anlaşmayı askeri ittifak örgütü NATO'yu kurarak tamamladılar.

NATO

Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), 4 Nisan 1949'da imzalanan Kuzey Atlantik Antlaşması'na dayanan uluslararası askeri ittifaktır. Örgüt üyeleri herhangi bir dış güçten gelebilecek saldırıya karşı ortak savunma yapmaktadır. NATO'nun merkezi, örgütün Kuzey Amerika ve Avrupa'daki 28 üyesinden biri olan Belçika'nın başkenti Brüksel'de bulunmaktadır. Örgüte en son Nisan 2009'da Arnavutluk ve Hırvatistan katılmıştır. Buna ek olarak 22 ülke NATO'nun "Barış için ortaklık" adlı girişiminde yer alırken, 15 diğer ülke kurumlaşmış diyalog programlarına dahildir. Tüm NATO üyelerinin toplam askerî harcaması, dünyadaki savunma harcamalarının %70'inden fazladır

Truman Doktrini

Batı bloğuna yaşanan diğer bir gelişme ise Truman Doktrini'dir. Truman Doktrini, 1947 yılında Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Harry Truman tarafından Sovyet tehdidine karşı hazırlanmış plandır. Truman Doktrini, Amerika Birleşik Devletleri'nin uluslararası politikasının değiştiğini ve Sovyet karşıtlığının bu yeni politikada temel esas olduğunu ilan etmiştir. Bu doktrin ile Amerika Birleşik Devletleri "komünizm tehdidi" altındaki devletlere mali ve askeri yardım yapacağını açıklamıştır.

ABD başkanı Harry S. Truman, bu konuyla ilgili şunları söylemiştir: *“ABD, silahlı azınlıkların köleleştirme girişimlerine ya da dışarıdan gelen baskılara direnen özgür hakları desteklemelidir. Yapacağımız yardım esas olarak ekonomik ve mali nitelikte olmalıdır. Artık her ulus iki zıt yaşam biçimi arasında yapılması gereken bir seçimle karşı karşıyadır. Bunlardan biri çoğunluğun idaresine dayanır ve özgür kurumlar, temsil yeteneği olan bir hükümet, özgür seçimler, bireysel özgürlüklerin, konuşma ve inanç özgürlüğünün güvence altına alınması ve her türlü siyasal baskının yokluğu gibi özellikleri vardır. Diğeri ise, güç kullanma yoluyla çoğunluğa dayatılan azınlık idaresine dayanır.*

Korku ve baskı, basın ve radyonun denetimi, hileli seçimler ve bireysel özgürlüklerin kaldırılması üzerine kuruludur. Totaliter rejimlerin ektiği tohumlar sefalet ve yoksunlukla beslenirler. Yoksulluğun ve düzensizliğin çorak arazisinde büyür ve çoğalırlar. Gelişimlerinin doruk noktasına ise, halkın daha iyi bir yaşam umudu tümüyle söndüğünde ulaşırlar. Bizim bu umudu canlı tutmamız gerekmektedir. Dünyanın özgür hakları bizden özgürlüklerini korumalarına yardım etmelerini beklemektedir.”

Sovyetler Temsilcisi Jdanov ise Truman Doktrin karşısında şunları söylemiştir:

“ABD'nin sergilediği yeni yayılmacı yönetimin amacı, Amerikan emperyalizminin tüm dünya üzerindeki hâkimiyetini sağlamaktır. Bu yeni yönelim, ABD'nin en büyük iki rakibinin (Almanya ve Japonya) ortadan kalkması ve kapitalist ortaklarından İngiltere ve Fransa'nın zayıflamasıyla oluşan tekel konumunun sağlamlaştırmayı hedeflemektedir. Bu yeni yönelim askeri, ekonomik ve siyasal alanda önlemler içeren geniş bir programa güvenmektedir. Bu programın uygulanması, Amerikan yayılmacılığının hedefi durumundaki tüm ülkeler üzerinde ABD'nin ekonomik ve siyasal açıdan hâkimiyet kurmasını sağlayacak, bu ülkeleri ABD'nin uyduları haline getirecektir. ABD'nin Avrupa'yı köleleştirme planına karşı direniş hareketinin başını çekmek ayrıcalıklı tarihsel bir görev olarak komünist partilere düşmektedir. Komünistler, özgürlüğüne düşkün tüm faşizm karşıtı öğeleri, ABD'nin Avrupa'yı köleleştirmeyi hedefleyen yeni yayılmacı planlarına karşı mücadeleye sürükleyecek yönetici gücü oluşturmalıdır...”

Türkiye'ye Marshall Yardımı

Amerika'nın Marshall Planı ile ilgili bu ilk tutumları, Türkiye'de hayal kırıklığı ve tepkilere neden oldu. Dönemin bazı gazete yazılarına göre, Amerika'nın Türkiye'ye yardıma ihtiyacı olan ülkeler arasında yer vermemesi “yanlış” bir karardı ve nedeni de tam olarak belli değildi. Ayrıca bazı yazarlara göre dönemin hükümeti, Paris'e hazırlıksız gitmiş ve Türkiye'yi gerektiği gibi temsi edememişlerdi. Marshall Planı içine alınmaması kararı üzerine, Türkiye doğrudan doğruya ABD Hükümeti'ne başvurarak kendisinin de Marshall Planına dâhil edilmesini istedi.

Türk Hükümeti'nin bu isteği üzerine meseleyi bir kez daha ele alan, Türkiye'ye yapılmakta olan askeri yardımın umulan iktisadi sonuçları doğurmadığını gören ve çabuk gelişen bir ekonominin Türkiye'nin askeri gücü ve iç düzeni bakımından önemini anlayan Amerikan idarecileri, daha Avrupa İktisadi İşbirliği Antlaşması imzalanmadan Türkiye'yi Marshall Planı içine almaya karar verdiler. Türkiye'nin Marshall Yardımına dahil edilerek Amerika'dan ekonomik yardım alması konusu, Türk basınında, Türkiye ile ABD arasında yardım anlaşmasının imzalandığı tarihten itibaren geniş yer aldı. Cumhuriyet Gazetesi'ne göre bu anlaşma, “Türk-Amerikan dostluğunu kuvvetlendiren bir anlaşmaydı” Yine Cumhuriyet Gazetesi'nin bir yazısında, Türkiye'nin Marshall Planı çerçevesinde ilk aşamada alması beklenen yardım karşılığında bir miktar ziraat ve maden teçhizatının Türkiye'ye ithalinin gerekli olacağı belirtilmişti.

1948 yılında yapılmış olan bu tahmin doğru olmakla birlikte, ithal edilecek olan miktarın tahmin edilenden çok daha fazla olacağı daha sonraki yıllarda görülecektir. Amerika'nın yaptığı askeri yardımın niteliği de tartışma konusu oldu. Farklı bir bakış açısına göre, askeri yardımın büyük bölümü II. Dünya Savaşı'nda kullanılmış, kullanım süresinin dolmasına az kalmış, hasarlı ve ABD'nin artık kullanmadığı silah ve malzemeydi. Yardımın ancak çok küçük bir bölümü modern ve kullanılmamıştı.

Doğu Bloku

SSCB, Doğu Avrupa üzerindeki nüfuzunu arttırıyordu. Yugoslavya ve Arnavutluk'ta düşmanı neredeyse tek başlarına yenmiş olan komünistler az sayıdaki rakiplerini saf dışı bıraktılar. Orta Avrupa'daki diğer ülkelerde ise, Stalin tarafından kurdurulan ulusal birlik hükümetleri, birkaç ay içinde Sovyet modelini dayatmayı başardılar. Bu hükümetlerde kilit kadrolarda bulunan komünistler yavaş yavaş seçim yoluyla iktidarı ele geçirdiler. Rakipleri ise ya düşüncelerini ifade etmekten alıkondu ya da onlarla ittifak yapmaya zorlandı. Birer "Halk Demokrasisi"ne dönüşen Romanya (1946), Macaristan, Polonya (1947) ve Çekoslovakya'nın (1948) durumu bu idi.

Bu devletlerin tümü, SSCB ile anlaşmalar imzalamak, askeri alanda Moskova'yla bağlarının güçlenmesini kabul etmek zorunda kaldılar. Yalnızca Kızıl Ordu tarafından işgal edilmemiş olan Tito'nun Yugoslavyası 1948 baharında Moskova etrafındaki bu birleşmeyi reddetti. 1949'da KEYK (Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi-Komekon) anlaşmasının imzalanmasıyla sosyalist blok ülkeleri, Batı Avrupa'ya Marshall Planı ile yapılan Amerikan yardımının bir benzeri olarak Doğu Avrupa için düşünülen Sovyet yardımından yararlandılar.

Yugoslavya'nın kendisine bağlanmayı reddetmesine rağmen, SSCB'nin elinde başka kozlar vardı. Batı Avrupa'da özellikle Fransa ve İtalya'da seçimlerde yaklaşık %25-30 oranında oy toplayabilen güçlü komünist partilerden destek alıyordu

Çin'de komünistler 1949 Ekiminde iktidara geldiler. Böylece dünyanın en kalabalık ülkesi Sovyet yanlısı cepheye katılmış oldu. Bunlara ek olarak, 1949'da SSCB de atom bombası yapmayı başardı. Uluslararası ilişkiler verileri tümüyle değişikliğe uğramıştı. Batılılar komünizmin yayılmasından, Sovyetler SSCB'nin çembere alınmasından çekiniyorlar, her iki tarafın elinde atom bombası bulunması ise iki blok arasında savaş çıkması halinde dünyanın yok olacağı korkusunu yaratıyordu.

Şubat 1948'de "Prag Darbesi" Çekoslovakya'daki ulusal birlik hükümetini devirerek komünistlerin devlet üzerinde tam bir denetim sağlamalarına yol açtı. Artık "demir perde"nin doğusunda yer alan ülkelerin tümü komünistler tarafından yönetiliyordu. Bunun üzerine Batılılar, Almanya'da kendi denetimleri altında bulunan bölgede komünizme baraj oluşturacak yeni bir Alman devletinin kurulması sürecini hızlandırmaya karar verdiler. Batılı güçlerin işgali altındaki bölgede yeni bir para biriminin yaratılması bu sürecin ilk aşamasıydı. Bu karar soğuk savaşın ilk büyük krizi olan ilk büyük krizi olan Berlin krizini başlattı.

Berlin Krizi

Haziran 1948'de Stalin, Batılı güçlerin Berlin'deki üç işgal bölgesini batıya bağlayan kara ve demir yollarını kesmeye karar verdi. Kent yavaş bir ölüme terk edilme tehlikesindeydi. Bunun üzerine Amerikalılar Batı Berlinlilerin ihtiyaçlarını karşılamak için bir hava köprüsü oluşturdular. Bir 2,5 milyon ton gıda ve ihtiyaç maddesi bu yolla kente taşındı. Sonunda Batılıların gitmesini ya da çekilmesini sağlayamayan Sovyetler, Mayıs 1949'da ablukayı kaldırdılar.

Bu ilk krizin çok büyük yankıları oldu. Berlin'i özgürlük için mücadelenin simgesi haline getirmiş olan Batılıların kararlılığını gösterdi. Kriz aynı zamanda Almanya'nın batısında Batı yanlısı bir cumhuriyetin Federal Almanya Cumhuriyeti'nin kurulmasını da hızlandırdı ve bu ülkenin anayasası 8 Mayıs 1949'da kabul edildi. SSCB ise buna 7 Ekim'de kendi işgal bölgesini halk cumhuriyetine, Demokratik Almanya Cumhuriyeti'ne dönüştürerek karşılık verdi. Almanya sorunu artık soğuk savaşın kalbinde yer alıyordu. İki Alman devleti adeta dünyanın iki bloğa ayrılışını simgeliyordu.

Komünist rejimlerin kurulması, Doğu Bloku içinde genellikle SSCB'nin etkisiyle gerçekleşirken Yugoslavya ile Arnavutluk'ta bu rejimler farklı şekillerde iktidara geldi. Her iki ülke savaş sırasında Alman işgaline uğrayınca bu ülkelerin komünist partileri hemen direniş kuvvetleri oluşturmuşlar ve savaş boyunca Almanlara karşı çarpışarak ülkelerinin kontrolünü ellerine almışlardır. Bu gelişmelerde SSCB'nin hiçbir yardımı ve tesiri olmamıştır. Bu nedenle Yugoslavya ve Arnavutluk, Moskova'ya karşı bundan sonra daha bağımsız bir tutum izlemişler ve Moskova'nın etkisinde kalmamışlardır.

Çin'de komünist yönetimin kurulması iç savaşlar sonucunda gerçekleşmiştir. Savaş sırasında Japon saldırılarına karşı beraber mücadele eden Çinli komünistler ve milliyetçiler savaştan sonra birbirleriyle iktidar mücadelesine girdiler. ABD'nin yaptığı geniş ekonomik ve askeri yardımlarla 1946 ve 1947 yıllarında üstün duruma geçen milliyetçiler, başarısız bir yönetim sergileyince Sovyet Rusya'dan yardım alan komünistler, milliyetçileri yenilgiye uğrattılar. Mao Zedong, 1 Temmuz 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ilan etti.

Kore 1945'te Yalta Konferansı'nda alınan kararla iki işgal bölgesine ayrılmıştı. Rusya Kuzey Kore'yi; Amerika da Güney Kore'yi işgal edecekti. Potsdam Konferansı'nda 38.enlem, iki bölgeyi ayıran sınır olarak kabul edildi. Aralık 1945'te Moskova'da buluşan dört büyükler (ABD, SSCB, Çin ve İngiltere) Kore için demokratik bir hükümet tasarısı hazırlama kararı aldılar. Fakat bir taraftan Amerika ve SSCB arasındaki müzakereler, diğer yandan Birleşmiş Milletlerin çabaları iki Kore'nin birleşmesini sağlayamadı. Bunun üzerine ABD, 10 Mayıs 1948'de Güney Kore'de seçimler düzenledi ve bunun sonucunda Güney Kore Cumhuriyeti kuruldu. SSCB de Kuzey Kore'de 1948 Ağustos'unda bir seçim düzenledi ve onlar da kuzeyde, 9 Eylül 1948'de Kore Halk Cumhuriyeti'ni kurdular. Böylece SSCB kontrolünde Kuzey Kore'de komünist yönetim kurulmuş oldu

Küba

Küba uzun yıllar diktatörler tarafından yönetilmişti. Batista diktatörlüğüne karşı başlattığı mücadeleyi başarıyla sonlandıran Fidel Castro, kendi hükümetini kurarak başbakan olmuştu (1959). Castro, kendine iki kutup arasında bir yer edinmek istiyordu. Fakat ABD'nin Castro'yu iktidardan uzaklaştırmak istemesi ilişkilerin bozulmasına ve Küba ile SSCB'nin yakınlaşmasına neden oldu. Ülkedeki özel işletmeleri kamulaştıran Castro, sosyalist bir yönetim kurdu.

Fidel Castro, Küba'da zengin bir çiftçi ailesinin çocuğu olarak dünyaya geldi. Öğrenci iken, diktatör Batista'nın rejimine karşı düzenlenen terör eylemlerine katıldı. 1953 yılında yakalanıp mahkûm edilen, sonra affa uğrayan Castro, Meksika'ya gitti ve orada Ernesto ("Che") Guevara ile tanıştı. 1956'da Küba'daki Sierra Maestra'da birlikte bir maki oluşturdular ve gerilla savaşı başlattılar. 1 Ocak 1959'da Havana'yı işgal ettiler ve Batista'nın diktatörlüğüne son verdiler. İktidarı ele geçiren Castro'nun yürüttüğü devletleştirme ve tarım reformu politikası, ABD'nin kendisine düşman olmasına neden oldu. Bunun üzerine SSCB ile yakınlaşan Castro, Küba'yı sosyalist bir devlet haline getirdi. 1962'de çıkan füze krizinin ardından, üçüncü dünyada Marksizm propagandası yapmaya başladı ve birliklerine komünist gerillaların yanında çarpışmak üzere Afrika'ya gönderdi. Castro'nun rejimi 1991'de komünizmin çöküşünden sonra da ayakta kalmayı başardı.

Doğu Bloğunda Yaşanan Anlaşmazlıklar

1924'ten beri SSCB'yi yöneten Stalin, 5 Mart 1953'te Moskova'da öldü. Daha Stalin ölmeden önce baş gösteren siyasi çatışmalar ve onun ölümüyle ortaya çıkan iktidar mücadelesi bloktaki sarsıntıları iyice arttırdı. SSCB'nin hâkimiyet politikasına karşı gerek rejim ortaklığı olan devletlerde gerekse uydu devletlerde tepkiler ortaya çıktı. Blok içindeki bu sarsıntılar SSCB'nin dış politikasını da etkiledi.

Yugoslavya'nın Cominform'dan çıkarılması, doğu bloğunda yaşanan anlaşmazlıklara örnek olarak gösterilebilir. *Georges LANGLOIS, 20. Yüzyıl Tarihi* adlı eserinde bu durumu şöyle açıklamıştır:

“Yugoslav Komünist Partisi yöneticileri ülke yönetiminde işçi sınıfı yanında halkın değişik kesimlerini de etkin kılarak işçi sınıfının konumunu zayıflatmış ve ortak ideolojiden uzaklaşmıştır. Bu halk cepheleri Komünist Partisi'nin etkinliğini azaltmaktadır. Enformasyon Bürosu (Cominform), Yugoslav Komünist Partisi yöneticilerine hatalarını düzeltmesi için gerekli olan uyarıları yapmasına rağmen, onlar hatalarını düzeltmek yerine eleştirilere kızarak ortak ideolojimize karşı bir politika izlemişlerdir. Açıklanan bu sebeplerden dolayı Yugoslav Komünist Partisi, Cominform üyeliğinden uzaklaştırılmıştır.”

Çin-SSCB İlişkileri de bu bağlamda değerlendirilmelidir. Çin'deki Halkın Gazetesi, 19 Kasım 1963 tarihli nüshasında SSCB ile olan ilişkilerini şu şekilde belirtmiştir:

“SSCB ile bizim aramızda uluslararası ilişkilerde anlayış farklılığı mevcuttur. Çin Komünist Partisi, dünya barışını savunmak için emperyalizme karşı kitlelerin teşkilatlandırılması gerektiğine, bütün ülkelerde işçi hareketlerine ve baskıya maruz kalmış milletlerin özgürlük mücadelesine destek verilmesini savunuyor. SSCB Komünist Partisi'nin yönetimi ise dünyanın ezilmiş halklarını ve milletlerini desteklemek yerine onları yıldırmaq için nükleer tehdide başvuruyor, ABD ile işbirliğine giriyor ve ABD'ye, bloklar arası bölgelerde kendi politikalarını uygulayabilmesi için yardım ediyor.”

Kominform

Stalin'in, 5 Ekim 1947'de “Amerikan emperyalizminin bir aleti” olarak tanımladığı Marshall Planı'na karşıt bir girişim olarak; SSCB, Polonya, Bulgaristan, Çekoslovakya, Romanya, Macaristan, Yugoslavya, Fransa, İtalya komünist partileri liderlerini bir araya getiren Kominform'u kurmuştur. Kominform, görünüşte Marshall Planı'na mukabele amacına yönelik bir adım olarak takdim edilmişse de, gerçekte amacı, dünya ve özellikle Avrupa Komünist hareketinin koordinasyonu ve Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı ertesinde lağvedilen 3. Enternasyonal'in fonksiyonlarını üstlenmektaydı. Bu nedenle Kominform bir nevi 4. Enternasyonal olarak nitelendirilebilir.

Comecon

Sosyalist ülkeler arasında ekonomik işbirliği ve dayanışma amacıyla 25 Ocak 1949'da kurulan uluslararası örgüttür. 5-8 Ocak 1949'da Moskova'da yapılan görüşmelerden sonra kurulan örgütün merkezi Moskova'dadır.

Örgütün temel amaçları:

- Ekonomik gelişme için uzmanlaşma ve işbirliğine dayalı planlar hazırlamak.
- Hammaddelerin üretim ve dağıtımını yönlendirmek.
- Üye ülkeler arasında ve öbür ülkelerle ticareti geliştirmek için ortak girişimde bulunmak.
- Bilimsel ve teknik araştırmalarda işbirliği yapmak.

Varşova Paktı

14 Mayıs 1955 tarihinde Varşova'da, sekiz sosyalist ülkenin imzaladığı "Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Antlaşması" ile kurulan askeri ve siyasal birliktir. Antlaşmayı imzalayan ülkeler Arnavutluk, Bulgaristan, Çekoslovakya, Doğu Almanya, Macaristan, Polonya, Romanya ve SSCB'di. Anlaşma, daha önceleri SSCB ile Çekoslovakya (1943); Polonya (1945); Bulgaristan, Macaristan ve Romanya (1948) arasında imzalanan ikili anlaşmaları bütünlüyordu. Pakt, Macaristan, Çekoslovakya ve Afganistan'ın işgalleri gibi önemli siyasal olaylarda askeri unsur olarak yer almıştır

İngiltere Eski Başbakanlarından W. Churchill 5 Mart 1946 tarihindeki Fulton Konuşmasında Doğu Bloku hakkındaki görüşlerini şöyle açıklamıştır:

“Baltık kıyılarındaki Stettin'den Adriyatik kıyılarındaki Trieste'ye, kıtanın üzerine boydan boya demir bir perde indi. Bu hattın gerisinde tüm Doğu Avrupa ülkelerinin başkentleri bulunuyor: Varşova, Prag, Berlin, Viyana, Budapeşte, Belgrad, Bükreş ve Sofya. Tüm bu ünlü kentler, tüm bu uluslar Sovyet çemberi içinde yer alıyor ve hepsine, şu veya bu biçimde yalnızca Sovyet etkisi değil, Moskova'nın çok geniş ve giderek büyüyen denetimi dayatılıyor. Doğu Avrupa'daki bu ülkelerde çok zayıf olan komünistler, kendi güçlerinin çok üzerinde bir iktidara sahip oldular ve her yerde totaliter bir denetim uygulamak istiyorlar. Hemen hemen her yerde polis devletleri kuruluyor. O kadar ki, Çekoslovakya dışında hiçbir yerde gerçek demokrasi kalmadı. Rusya'nın savaş istediğini sanmıyorum. Asıl istediği, savaşın meyvelerini toplamak ve gücünü ve doktrinini sınır tanımadan yaymaktır.”

Mart 1953'te Stalin'in ölümünden sonra yerine geçenler, Batılılar karşısında daha uzlaşmacı bir tavır benimsediler. SBKP'nin yeni birinci sekreteri Kruşçev, "kapitalist sistemle komünist sistem arasında uzun süreli bir birliktelik" ten söz ediyordu. ABD'de de ise yeni başkan Eisenhower, Sovyet etkisinin geri çekilmesine olumlu bakıyordu, ama aynı zamanda da barış yanlısıydı. Böylece uluslararası gerilim azalmaya başladı. Buzların çözülmesi ve barışçıl birliktelik dönemi başlamıştı.

Kore'de savaş 1953 Temmuzunda sona erdi, ancak Almanya'da olduğu gibi burada da ülke, karşıt siyasal sistemleri olan iki devlete bölünmüş olarak kaldı. 1954'te yapılan bir anlaşma ile Çinhindi'ndeki savaş da son buldu. Bir yıl sonra bu bölgeyi işgal eden dört büyük güç Avusturya'da bir barış anlaşması imzaladılar. İşgal birlikleri, tarafsız kalması karşılığında bölgeyi terk ettiler. Kominform 1956'da kapatıldı. Kruşçev'in 1959'da ABD'yi ziyareti, 1961'de Viyana'da ABD Başkanı Kennedy ile buluşması da bu barışçıl birliktelik kararını perçinledi. Ancak yarış, silahlanma ya da uzayın fethi gibi başka alanlarda devam ediyordu. Sovyetler 1957 yılında uzaya ilk yapay uyduyu gönderdi.

Buna paralel olarak, iki blok sağlamlaşıyordu. ABD, ANZUS, SEATO, Bağdat Paktı gibi anlaşmalarla SSCB'nin etrafını sıkı bir biçimde sarmaya çalışıyordu. SSCB buna Varşova Paktı ile cevap verdi ve 1955'te Bandung Konferansı'na katılan Birmanya ya da Hindistan gibi ülkelerle yakınlaşmayı denedi. Sömürge halklarının özgürlüklerine kavuşması artık Doğu-Batı çatışmasıyla örtüşüyordu

Süveyş Krizi (Temmuz-Kasım 1956)

Mısır Devlet Başkanı Nasır'ın Batılı ülkelerin vesayetinden kurtulup Süveyş Kanalı'nı devletleştirerek ülkesini kalkındırmak istemesi sonucunda çıktı. ABD ve SSCB'nin ortak baskısı, İngiliz, Fransız ve İsrailileri askeri işgal altında tuttıkları Kanal Bölgesi'nden çekilmeye zorladı. Bu olay Nasır'a büyük bir saygınlık kazandı. Kriz, artık iki büyüklerin onayı olmadan hareket edemeyen Fransa ve Birleşik Krallığın zayıflığını da ortaya çıkarmıştı. Ekim-Kasım 1956'da, Macarlar Sovyet vesayetine başkaldırdılar. Sovyet tankları Budapeşte'ye girerek Macar Ayaklanmasını kanlı bir biçimde bastırdı. Kızıl Ordu'nun bu müdahalesi, Süveyş Kriziyle meşgul olan batılılar tarafından sönük bir biçimde kınandı.

Berlin Sorunu

Berlin sorunu 1958'de patlak verdi. Kruşçev, Batı Berlin'in Demokratik Almanya Cumhuriyeti'ne bağlanmasını ya da Birleşmiş Milletler denetimine bırakılmasını istiyordu. Üstelik dörtlü işgal kuvvetlerinin varlığı Sovyet bölgesiyle Batı Berlin arasında serbest bir geçit oluşturunuyordu. 1945'ten 1961'e kadar 3 milyon Alman, Doğu'dan kaçarak Batı'ya sığınmıştı. Bu nedenle, Doğu Berlin ve Batı Berlin arasına dikenli tel döşediler. Bundan beş gün sonra da, aynı yerde "duvar" yükselmeye başladı. Bu, 113 km uzunluğunda, dikenli tellerle kaplı bir duvardı. Daha sonra hendekler, demir parmaklıklar, gözcü kuleleriyle sağlamlaştırıldı ve tam 256 noktaya nöbetçiler yerleştirildi. "Duvar" Avrupa ve Almanya'nın düşman ve birbirine kapalı iki bloğa ayrılışının somut göstergesi oldu.

Füze Krizi

Bu dönemde başka bir önemli kriz de, 1962 yılında Küba konusunda çıktı. 1959'da Amerikalıların desteklediği diktatör Batista'yı deviren Fidel Castro, SSCB'ye yakınlaşmış, ardından da Küba'ya Sovyet füzelerinin yerleştirilmesini kabul etmişti. Füzeleler doğrudan

Amerikan topraklarını tehdit ediyordu. Bunun üzerine bir güç gösterisi başladı. 15 gün boyunca, dünya nükleer savaş tehlikesinin sınırında yaşadı. Sonunda Kruşçev, füzeleri 28 Ekim 1962'de geri çekti. Ancak bu, ABD için yarım bir başarı oldu. Füzelerin çekilmesi karşılığında adanın etrafındaki ablukayı kaldırmaya ve Castro'yu devirmeye çalışmaktan vazgeçmeye söz vermişlerdi.

Ortadoğu'daki Gelişmeler

İsrail'in Kurulması

Soğuk Savaş Döneminin Ortadoğu'daki Gelişmelerinden en önemlisi Siyonistlerin Filistin'de Yahudi Devleti Kurma Rüyasıdır.

19. Yüzyılın sonunda Siyonist (Kudüs kentine hâkim bir tepenin adı olan Sion sözcüğünden türetilmiştir.) aydınlar Avrupa'da yayılmaya başlayan Yahudi düşmanlığı dalgasına karşılık, ilkçağda göçe zorlanmadan önce Yahudilerin yaşadıkları Filistin topraklarında bir Yahudi Devleti kurulmasını önerdiler. Dünya Siyonist Örgütü'nün yönetiminde Filistin'e doğru büyük bir göç hareketi başladı. Bu arada örgütün başkanı Theodor Herzl de batılı güçlerle pazarlıktaydı.

Theodor Herzl

1860'ta Budapeşte'de doğan gazeteci ve yazar Herzl 1896'da Der Judenstaat başlıklı kitabı yayınladı. Başlangıçta bir toprak seçimi öngörmese de, bir Yahudi devletinin kurulmasını tek çözüm olarak görüyordu. Basel kentinde 1897'de toplanan 1. Siyonist Kongresi'nin sağlayacağı avantajlardan duyduğu mutluluğu şöyle dile getirmiştir:

“ Basel Kongresi'ni, resmen açıklamaktan kaçınacağım bir formülle özetlemek isteseydim, şöyle derdim: Basel'de bir Yahudi Devleti kurdum. Eğer bunu yüksek sesle söyleseydim herkes kahkahalara boğulurdu. Ama beş yıl içinde, elli yıl içinde bunu herkes kabul edecek. Devletin esası, halkın, hatta tek bir güçlü kişinin siyasal iradesinde yatar. Toprak ise bunun somut ifadesinden başka bir şey değildir.”

I. Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere ve Fransa'nın kışkırtmaları sonucunda Orta Doğu'da Osmanlı Devleti egemenliğinde yaşayan bazı Arap toplulukları millî devletlerini kurabilmek için ayaklanmışlardı. SSCB yönetiminin Çarlık dönemine ait gizli anlaşmaları açıklaması ve ABD'nin de sömürgeci politikalara karşı çıkması, İngiltere ve Fransa'nın planlarını bozmuştu. Bunun üzerine İngiltere ve Fransa manda yönetimleri kurarak bölgedeki egemenliklerini devam ettirmişlerdi. I. Dünya Savaşı'ndan yıpranarak çıkan Avrupa devletleri, Orta Doğu ülkelerinin bağımsızlık mücadelelerine karşı koyacak durumda değildi. Ayrıca SSCB ve Nazi Almanya'sından gelen tehditler İngiltere ve Fransa'nın hareket alanını kısıtlıyordu.

Sömürgeci devletler gittikçe artan bir muhalefetle karşılaştılar. Muhalefetin öncülüğünü ya halk içinden çıkan geleneksel yöneticiler ya da eğitilmiş seçkinler yapıyordu

1930'ların ekonomik bunalımıyla ortaya çıkan toplumsal huzursuzluklar, muhalefet liderlerinin halk desteğini arkalarına almalarında önemli bir etkeni. Bu şartlar İngiltere ve Fransa'nın bölgedeki etkinliklerinin azalmasına neden olmuştu. Bu gelişmeler üzerine bölge ülkeleri bağımsızlıklarını kazanmaya başladı ve monarşi yönetimleri kuruldu. Pek çok ülkede asgari ölçülerde de olsa kendi kendini yönetme hakkı kabul edildi.

Birçok Müslüman ülkede milliyetçi ve modernleşme yanlıları iktidara geldi. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Soğuk Savaş Döneminde Batılı devletlerin ABD, Doğu Bloğu ülkelerinin ise SSCB önderliğinde iki kutba ayrıldığı dünyada özellikle Müslüman toplumlar kendilerini bu iki kutbun dışında tutmaya çalıştılar. Bununla beraber bağımsızlık sürecinde Batı karşıtlığının artması ve sosyalist bloktan da gelen destek, Mısır, Suriye, Irak gibi bölge ülkelerinin Doğu Bloğu ile ilişkilerinin gelişmesini sağladı.

Batılı devletler, kültürel ve dinî özelliklerini bir tarafa bırakarak bu devletleri geliştirmekte olan ülkeler statüsündeki blokların dışında değerlendirdiler. Bölgenin zengin yer altı kaynaklarına sahip olmasına rağmen ekonomik açıdan gelişmemiş halk, bu zenginlikten faydalanamamıştır. Manda döneminin mirası olarak toplumlardaki etnik ve dinî parçalanmışlık, Orta Doğu ülkeleri için sorun teşkil etmeye devam etmiştir. Etnik ve dinî kaynaklı sorunlar bölge ülkelerinde günümüze kadar süren iç çatışmalara sebep olmuştur. Bu da ülkelerin siyasi, ekonomik ve kültürel gelişmesini de engellemiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonucunda, Ortadoğu'daki siyasal durum tümüyle değişti. Fransa ve Birleşik Krallığın zayıflaması, bağımsızlık taleplerinin artmasına neden olurken 6 milyon Yahudi'nin yok edilmesi uluslararası kamuoyunda bir Yahudi devleti kurulması yönündeki Siyonist taleplerine karşı bir duyarlılık yaratmıştı. Savaş bittikten sonra, Birleşik Krallık ve Filistin Yahudileri arasında açık bir mücadele başladı. Filistin Yahudilerinden İrgun mensupları, gerçek anlamda terörist bir gerilla savaşı yürütüyorlardı. İngilizler ise hala Filistin'e Yahudi göçünü durdurmaya çalışıyorlardı. Toplama kamplarından kurtulan Yahudileri Filistin'e götürmekte olan Exodus adlı geminin İngiliz donanması tarafından geri çevrilmesi sırasında gerilim doruk noktasına ulaştı. Pazarlıklarda olduğu kadar güç kullanma konusunda da başarısızlığa uğrayan Birleşik Krallık, 1947'de sorunu Birleşmiş Milletlere havale etti. Birleşmiş Milletlerde Filistin'in bölüştürülmesi konusunda benimsenen plan, Araplar tarafından reddedildi. Yahudi lider Ben Gurion, 14 Mayıs 1948'de İsrail Devleti'nin bağımsızlığını ilan etti. İsrail, hemen ertesi gün Arap devletlerinin oluşturduğu koalisyonun (Mısır, Mavera-ı Ürdün ve Suriye) saldırısına uğradı. Sıcak çatışmalar sonunda İsrail, Arapları püskürtmeyi başardı ve Birleşmiş Milletlerin bölüşüm planında öngörülen çok daha geniş bir toprağın denetimini ele geçirdi. Herhangi bir barış anlaşması imzalanmadı. Batı Şeria, Mavera-ı Ürdün tarafından ilhak edildi, Mısır da Gazze şeridini ele geçirdi. Kudüs ise İsrail ve Mavera-ı Ürdün arasında fiilen bölüştürüldü.

Rus Polonya'sında doğan ve 1906'da Filistin'e yerleşen Ben Gurion, İsrail Devleti'nin gerçek kurucusu kabul edilir. 1939'dan 1948'e kadar Yahudi Ajansı'nın başkanlığını yaptı. 1948-1953 ve 1955-1963 yılları arasında İsrail'de başbakan olarak görev yaptı

İsrail toprakları, Yahudi halkının doğduğu yerdir. Yahudi halkının manevi, dinsel ve ulusal kimliği, İncil'in yazdığı ve dünyaya sunduğu bu topraklarda biçimlenmiştir. 1897'de Theodor Herzl'in Yahudi Devleti görüşünden esinlenen I. Siyonist Kongresi, Yahudi halkının kendi ülkesinde yeniden ulusal bir varlık olma hakkına sahip olduğunu ilan etti. Bu hak, 2 Kasım 1917 tarihli Balfour Bildirgesi'yle de kabul edildi.

Yakın bir geçmişte, Avrupa'da yaşayan milyonlarca Yahudi'yi yok eden Holokost, Yahudi halkının bir vatana ve bağımsızlığa sahip olmamasından kaynaklanan sorunu çözme ihtiyacını yeniden ortaya koydu. 29 Kasım 1947'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Filistin'de bir Yahudi Devleti'nin kurulmasını öngören bir karar aldı. Sonuçta, Filistin Yahudilerini ve Dünya Siyonist Hareketini temsilen, Filistin'de adı İsrail Devleti olan bir Yahudi devleti kuruldu.

İsrail Devleti'nin kurulması kitlesel göçlere yol açtı. 600.000 Filistinli yeni kurulan devleti terk ederek komşu ülkelere sığındılar, bu da Filistin Sorununun başlangıcı oldu. Yahudi devletinin nüfusu da hızla artıyordu. Toplama kamplarından sağ kurtulanlar, Doğu Avrupa Yahudileri, Ortadoğu'daki Arap ülkelerinde yaşayan ve durumları artık hassas olan Yahudilerle Kuzey Afrika Yahudileri, akın akın İsrail'e göç ettiler.

Eisenhower Doktrini

ABD Başkanı Eisenhower, Orta Doğu'nun SSCB'nin kontrolüne girmesini engellemek ve bölge halkını ABD'nin yanına çekmek için 5 Ocak 1957'de kongreye bir mesaj gönderdi. "Eisenhower Doktrini" adını alan bu mesajın amacı, Orta Doğu ülkelerine ekonomik ve askerî yardım yapmak, bu ülkelere komünist bloktan bir saldırı gelmesi hâlinde Amerikan Silahlı Kuvvetlerinin kullanılması için izin almak ve her yıl 200 milyon dolar harcama yetkisi istemektir. Eisenhower Doktrini ile ABD, Ortadoğu ile ilişkilerini geliştirmiş, SSCB ile ilk defa Ortadoğu'da karşı karşıya gelmeye başlamıştı.

Bu doktrin ile Ortadoğu ikiye ayrılmıştı. Lübnan, Pakistan, Irak, Türkiye, Afganistan, Libya, Tunus, Fas ve en sonunda İsrail bu doktrini kabul ettiklerini bildirdiler. Buna karşılık Mısır, Suriye, Ürdün ve Suudi Arabistan'dan olumsuz tepki geldi. Birkaç hafta sonra Suudi Arabistan, tutumunu değiştirerek Eisenhower Doktrini'ni "iyi ve müsbet" bulduğunu bildirdi.

Çin Halk Cumhuriyeti'nin Kuruluşu

Eylül 1949'da Mao'nun yönetimi ele geçirmesi ile Çin'de komünist yönetim iş başına gelmişti. Çin'deki rejim değişikliği, ülke içinde büyük değişikliklere neden olduğu gibi Çin'in dış siyasetini ve uluslararası politikayı da etkilemişti. Çin'deki yeni rejim, SSCB ve müttefikleri tarafından hemen tanınarak Çin'le otuz yıllık dostluk ve ittifak antlaşması imzalandı. Bu durum Asya'daki güçler dengesinde Doğu Bloğunun ağırlığını artırmasına neden oldu.

Hindistan'ın güçlenen Çin'i bir tehdit unsuru olarak görmesi, Çin'in Hindistan sınır bölgesindeki Nepal, Bhutan ve Tibet'te ideolojisini yaymak istemesi, 1959'dan itibaren iki

ülke ilişkilerinin bozulmasına neden oldu. Ayrıca Pakistan'ın Keşmir meselesinden dolayı Hindistan ile ilişkilerinin bozulması, Çin-Pakistan yakınlaşmasına sebep oldu. Çin, Malaya'da İngilizler ve Çin Hindi'nde (Vietnam, Laos, Tayland, Kamboçya) Fransızlarla mücadele eden devrimci gruplara ve Vietnam Savaşı'nda ABD'ye karşı komünist Kuzey Vietnamlılara destek oldu. İzlediği dış politikayla uluslararası alanda yalnız kalan ve SSCB ile ilişkileri bozulan Çin, 1960'ların sonundan itibaren Batılı devletlerle ilişkilerini düzeltmeye başlamış ve 1972'de BM'ye tekrar üye olmuştur.

Uzak Doğu'daki Siyasi Gelişmeler

Kore Savaşı

Önceleri Japonya'nın egemenliği altında bulunan Kore, 1945 yılında kuzeyde Sovyetler, güneyde ise Amerikalılar tarafından işgal edilmişti. İki Büyüklerin Kore'nin kaderi konusunda bir antlaşmaya varamaması sonucunda, 1948'de, önce Amerikalıların koruması altında bir Güney Kore Devleti, ardından da komünist bir Kuzey Kore Devleti kuruldu. Haziran 1950'de, Kuzey Kore birlikleri Güney Kore'yi işgal ettiler. O tarihlerde SSCB, milliyetçi Çin yerine komünist Çin üyeliğe kabul edilinceye kadar Güvenlik Konseyi'nde yer almayı reddedeceğini açıklamıştı.

Birleşmiş Milletler saldırıyı kınamak için bu durumdan yararlandı ve üye ülkeleri Güney Kore'ye askeri yardım yapmaya davet etti. Pasifik Savaşı kahramanı Amerikalı General Mac Arthur komutasında Güney Kore'ye gönderilen güçlerin büyük kısmını ABD sağladı. Kuzey Kore, Birleşmiş Milletler birlikleri tarafından işgal edildi. Ancak birliklerin Çin sınırına yaklaşımları Çinli gönüllülerin müdahalesine ve BM güçlerinin geri çekilmesine yol açtı. Mac Arthur bir karşı saldırı ile yeniden denge sağladı ve cepheyi 38. Enlem üzerine sabitledi. Daha sonra SSCB ve ABD'nin iki bölgeyi birleştirmeye yönelik müzakereleri sonuç veremeyince konu Birleşmiş Milletlere götürülmüştü.

Bu girişimden de bir sonuç çıkmayınca kuzeyde SSCB kontrolünde Kore Halk Cumhuriyeti, güneyde de ABD kontrolünde Güney Kore Cumhuriyeti kurulmuştu. ABD'nin Güney Kore ve Japonya'da asker bulundurarak üstünlük sağlaması, SSCB'yi tedirgin etmişti. Bu duruma Çin'de komünist yönetim kuruluncaya kadar ses çıkartmamıştı.

SSCB, Çin'de komünist yönetimin iş başına gelmesiyle ABD'yi Uzak Doğu'dan uzaklaştırmaya karar verdi. Moskova'nın talimatı ile Kuzey Kore, Güney Kore'ye 25 Haziran 1950'de saldırıya geçti. Bu saldırı karşısında ABD'nin başını çektiği bir Birleşmiş Milletler Kuvveti oluşturuldu. Türkiye de bu kuvvete bir tugayla katıldı. Savaş 1953 yılında sona erdiyse de iki taraf da birbirine kesin üstünlük sağlayamadı. Savaş sonunda SSCB, ABD'yi Kore'den çıkaramayacağını anladı.

İki Büyükler doğrudan çarpışmaya girmedilerse de, kriz çok büyüktü. Aynı zamanda iki cephe de kendi içinde bağlarını güçlendirdi. Doğuda genellikle iç direniş hareketlerinden

gelen komünist yöneticiler tutuklandılar, yargılandılar ve olaylı duruşmalar sonucunda mahkûm edildiler. Yerlerine ise, kendi ülkelerine Kızıl Ordu ile birlikte girmiş olan Stalin'in emirlerine daha çok bağlı komünistler getirildi. ABD'de ise, senatör Mac Carthy'nin ön ayak olduğu bir cadı avı başlatıldı böylece soğuk savaş, iki cephede de casusların ve gerçek ya da sanal muhaliflerin avlandığı bir ideolojik çarpışmaya dönüştü.

Gazeteci Raymond Aron, Kore Savaşı'ndan Çıkarılacak bazı dersleri şu şekilde açıklamıştır:

Kore olayları, Washington'daki yöneticilere bazı tatsız gerçekleri öğretti;

1. Kremlin'deki adamlar, bölgede üstünlük sağladıkları zaman askeri olanakların kullanılması karşısında geri adım atmıyorlar.
2. Koşullar çatışmanın genelleşmesi konusunda belirsizlik arz ettiğinde, ABD'ye ve Birleşmiş Milletlere meydan okumaktan çekinmiyorlar.
3. ABD'nin sanayi potansiyelinden ve bomba stoklarından, en azından Washington'dakilerin sandığı kadar korkmuyorlar.

Bu arada Avrupalılar da öğrendiler ki;

1. ABD verdiği sözü tutar ve Avrupalıların onurunu korumak için savaşımaya hazırdır.
2. Ancak, gezegenin dört bir yanında hazır bulunup olası saldırganları püskürtmeye yetecek askeri olanaklara sahip değildir.

Bu tartışma götürmez olguların ötesinde, elimizde Güney Kore'ye yapılan saldırının tek bir amacı olduğunu ya da olayların nasıl gelişeceğini önceden bilindiğini gösteren hiçbir kanıt yoktur. Tehlike olmadığını iddia ederek zaman yitiriyoruz.

II. Dünya Savaşı sonunda Kore gibi Vietnam da ikiye bölündü. Kuzey Vietnam'da komünistlerin güçlerini arttırması ve Kore Savaşı ABD'yi yeni tedbirler almaya yöneltti. ABD, Uzak Doğu'daki etkinliğini arttırmak için bu bölgede yeni bağımsız olan Tayland, Laos, Kamboçya ve Güney Vietnam'a askerî yardımlarını arttırdı. Ayrıca Güney Doğu Asya Anlaşma Teşkilatı'nı (SEATO) kurdu. Bu Teşkilat ABD, İngiltere, Fransa, Yeni Zelanda, Avustralya, Filipinler, Tayland ve Pakistan'dan oluşmuştu. Böylece ABD, kurmuş olduğu SEATO ve diğer teşkilatlarla SSCB'yi ve Çin'i Batı Avrupa kıyılarından Pasifik'e kadar uzanan bir çember içine almıştı

Sömürge Sorunu

1945'ten sonra devasa sömürge imparatorlukları 15 yıldan daha kısa bir sürede ortadan kalktılar. Asya'da Japonlar işgal ettikleri sömürgelerde yoğun bir Avrupa karşıtı propaganda başlattılar. Nazizm'e karşı yürütülen savaş özgürlük adına verilmiş ve bu amaç 1948'de BM

tarafından kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde yeniden dile getirilmişti. Bağımsızlıklarına kavuşmak isteyen halklar için bu son derece değerli bir destektir.

İki Büyükler de sömürge halklarını destekliyordu. SSCB bunu, sömürgeci güçler Batı Bloğuna dahil oldukları için ve sömürgeciliği, mücadele ettiği emperyalizmin bir türü olarak kabul ettiği için yapıyordu. ABD'ye göre ise, sömürge imparatorluklarının varlığı, serbest ticaretin gelişmesine engel oluyordu.

ABD Başkanı Roosevelt sömürge sorunu karşısında şunları belirtmiştir:

“Bir yıldan fazla bir süredir, Çinhindi'nin yeniden Fransa'nın hâkimiyeti altına girmemesi ve uluslararası bir komisyonun vesayeti altına yerleştirilmesi gerektiği görüşünü ifade ediyorum. Her ülkenin durumu, kuşkusuz, ayrı ayrı değerlendirilerek çözüme bağlanmalıdır. Ancak Çinhindi'nin durumu tamamıyla açıktır. Fransa yüz yıldır bu ülkenin kanını emmektedir. Çinhindi halkı daha iyi bir gelecek hak ediyor.”

Sovyetler Temsilcisi Jdanov ise sömürge sorunu karşısındaki düşüncelerini şöyle açıklamıştır:

“İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda iyice ağırlaşan sistem krizi, sömürgelerde ve bağımlı ülkelerde başlayan ulusal kurtuluş hareketiyle kendini göstermektedir. Aynı nedenle, kapitalizmin arka bahçeleri de tehlike altındadır. Sömürge halkları artık geçmişte olduğu gibi yaşamak istemiyorlar. Metropollerdeki egemen sınıflar, artık sömürgelerini eskiden olduğu gibi yönetemezler. Ulusal kurtuluş hareketinin askeri güçle ezilmesi çabaları, şimdi sömürge halklarının giderek büyüyen silahlı direnişiyle karşılaşılıyor ve Endonezya'da Hollanda, Vietnam'da Fransa'nın başına gelenler gibi uzun süreli sömürge savaşlarına yol açıyor.”

Hindistan ve Pakistan'ın Bağımsızlık Kazanması

İngiltere XIX. yüzyılda sömürgesi haline getirdiği Hindistan'a Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kısmi özerklik tanımış, fakat Hindistan'da başlayan bağımsızlık mücadelesini geriletememiştir. Hindistan Yarımadası'nda, sömürgeci İngiltere'nin egemenliğine karşı ilk hareketler, İngiltere'de okuyan Hint aydınları tarafından başlatıldı. Hindistan'ın kurtuluşunu sağlama çalışmaları, 1917'den itibaren Gandhi ile birlikte daha da güçlendi. Gandhi, bağımsızlık mücadelesini sivil itaatsizlik olarak bilinen protesto yöntemleriyle yürüttü. İngilizler, tarafından defalarca hapsedildi. İngiltere, 1935 yılında Hindistan'da yeni bir anayasa hazırlayarak eyaletlerdeki yönetim yetkilerini Hintli yöneticilere bırakmak durumunda kaldı. 30 milyon kadar Hintliye seçim hakkı tanındı.

İngiltere, bu süreçte Hindistan'daki bağımsızlık hareketlerini yıllarca oyaladı ve II. Dünya Savaşı'nda Hintlilerden asker olarak yararlandı. 1945'te bir anayasa yapılmasını, Kurucu Meclis kurulmasını ve Nehru başkanlığında geçici hükümet kurulmasını kabul etti. 1946'da, Hint Yarımadası'nda Hindistan ve Pakistan adlarıyla iki bağımsız dominyon kurulmasını

kararlaştırdı. İngiltere, 15 Ağustos 1947'de Hint Yarımadası'nın bütününden çekildi. Hindistan bağımsızlığını kazandı ve İngiliz Uluslar Topluluğu'nun bir üyesi oldu.

Gandi

Hindistan'da tüccar bir ailenin çocuğı olarak dünyaya gelen Gandi, Londra'da hukuk eğitimini tamamladıktan sonra avukat oldu. 1916'da Hindistan'a geri dönen ve Mahatma (Büyük Ruh) olarak adlandırılan Gandi, Hindistan'da İngiliz varlığına ve toplumsal adaletsizliklere mücadeleye girişti ve bu nedenle pek çok kez hapse atıldı. Şiddet uygulanmasına karşı çıkmaya dayanan, kendine özgü yöntemlere başvurarak, Kongre Partisi ile birlikte İngiliz ürünlerine karşı boykot başlattı. Köylerdeki sefaleti gidermek için Hintli zanaatkârları cesaretlendirdi. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ülkesini bağımsızlığa taşıdı. Ancak biri Hindistan Birliğı ve diğeri Pakistan olmak üzere iki devlete bölünmesine engel olamadı. 30 Ocak 1948'de fanatik bir Hindu tarafından öldürüldü.

Hintlilerden ayrı bir devlet kurmak isteyen Hindistan Müslümanları da 23 Mart 1940'da Lahor'da Hindulardan ayrı bağımsız bir Pakistan Devleti kurulmasını kararlaştırdı. Hareketin önderliğini Muhammed Ali Cinnah yapmaktaydı. İngilizlerin, Ağustos 1947'de Hint Yarımadası'ndan çekilmesi ile Hindistan'ın Müslüman çoğunluğına sahip bölgeleri, Pakistan adıyla bağımsız bir devlet oldu. Ancak bu devlet, Kuzey Hindistan'ın doğu ve batısında, birbirlerinden çok uzakta bulunan iki bölümün birleşmesinden meydana geliyordu. Pakistan'ın bu durumu 1971 yılına kadar sürdü. Bu tarihte, Pakistan ile Bangladeş olmak üzere iki bağımsız devlete ayrıldı.

Seylan'a İngilizler tarafından 1947'de bağımsızlığı tanındı. Seylan, 1956'da İngiliz Uluslar Topluluğı'na üye bir cumhuriyet haline geldi. Birmanya 4 Ocak 1948'de yürürlüğe giren bir anlaşmayla bağımsız bir devlet haline geldi.

Ağustos 1957'de Malezya bağımsız bir devlet oldu ve İngiliz Uluslar Topluluğı'na alındı. Mart 1942'ye kadar Hollanda sömürgesi olan Endonezya 17 Ağustos 1945'te bağımsızlığını ilan etti.

Afrika'daki Gelişmeler

Afrika'nın kuzeyini Osmanlı Devleti'nden alan Fransa, İngiltere ve İtalya, ilk dönemlerden itibaren yerli halkın şiddetli tepkisiyle karşılaşmıştı. Bölgede hızla gelişen ulusçuluk hareketleri bağımsız devletlerin kurulmasına yol açtı. Tunus 1956'da, Fas 1956'da, Cezayir 1962'de, Libya 1952'de bağımsızlığı ilan etti. Afrika, İngiltere ile Fransa başta olmak üzere Belçika, İspanya, Portekiz gibi sömürgeci devletlerin egemenliğinde idi

Afrika'nın kuzeyi dışındaki bağımsızlık kazanımları diğeri sömürgelerden daha geç tarihlerde gerçekleşmiştir. Bu gecikmenin temel nedeni, sömürgeci devletlerin izlediğı katı yönetim ve bölgenin kalkınmasına olanak tanımamalarıdır.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Afrika'nın siyasi haritası değişmeye ve kıtada Sudan, Gana, Somali, Gine ve Nijer gibi bağımsız devletler kurulmaya başladı. İngiliz ve Fransız egemenliği altında bulunan birçok sömürge bağımsızlığına kavuştu.

Bandung Konferansı

Endonezya'nın Bandung kentinde 18-24 Nisan 1955'te toplanan ve o dönem yeni bağımsızlığını kazanan Asya-Afrika devletlerini bir araya getiren konferanstır. Bağlantısızlar Hareketinin bir parçasıdır.

1955 yılına gelindiğinde yeni bağımsızlığını kazanan Asya-Afrika devletleri kendilerini yeryüzünde bağımsız bir güç olarak ilan edecek kadar çoğaldılar ve güven kazandılar. Bunun üzerine Endonezya'nın Java adasındaki Bandung kentinde bir araya geldiler. Konferansa yön verecek olan ilke, 1954 yılında Tibet üzerindeki Çin-Hint çatışmasının sonucunda iki devlet arasında ilan edilmiş bulunan "*barış için bir arada yaşama*"ydı.

Konferansın hazırlık toplantısında kimlerin davet edilip kimlerin edilmeyeceği konusunda tartışma çıktı ve sonunda İsrail, iki Kore devleti (Kuzey ve Güney Kore) ile Formoza'nın (bugünkü Tayvan) davet edilmemesi kararlaştırıldı. Bandung'da gerek izledikleri dış politika, gerekse çıkarları açısından aralarında büyük farklar bulunan devletler bir araya geldiler. Bu durum, konferansın genel havasını etkiledi ve birçok konuda anlaşmazlıklar çıktı.

Çin Halk Cumhuriyeti ve tarafsız dış politika izleyenler genel sorunlar üzerinde durup Konferans'tan bir birlik-bütünlük çıkartmayı amaçlarken diğer katılımcılar tartışmalı güncel sorunlar üzerinde durulmasında ısrarcı oldular. "Sömürgecilik" terimi üzerinde dahi tartışma çıktı. Konferansa katılan bazı devletler, Batı emperyalizminin yanında yeni Sovyet tipi sızma, bölücü faaliyetlerde bulunma ve güç kullanmayı da bu kavram içine almaya çalıştılar. Sonunda, "*barış için bir arada yaşama*"yı da içeren on temel nokta üzerinde anlaşmaya varıldı

Afrika Birliği

1955 Bandung Konferansından sonraki altı yıllık devrede, Afrika'da büyük gelişmeler oldu. Fransa ile bağlarını koparıp ilk bağımsızlığını ilan eden sömürge, 1958'de Gine oldu. Diğer Fransız sömürgeleri Gine'yi takip etti. Bu gelişmeler Afrika'daki İngiliz sömürgelerinin bağımsızlık hareketini de hızlandırdı. Bandung Konferansı sırasında Afrika'da ancak beş bağımsız devlet varken, 1963'te Afrika Birliği Teşkilatı kurulurken 31 bağımsız devlet bulunuyordu. Kıtada yeni bir sömürgeleştirme sürecinin yaşanmasından endişe eden Afrika ülkeleri güç birliği yapılması gerektiği düşüncesine vardı. Afrika Birliği böyle bir düşünceden doğmuştur.

31 Afrika ülkesinin devlet başkanı Mayıs 1963'de Afrika'nın en eski bağımsız ülkesi Habeşistan'ın başkenti Addis Ababa'da toplanarak Afrika Birliği Teşkilatı'nı kurdu. Afrika Birliği Teşkilatı, Afrika ülkeleri arasında çıkacak anlaşmazlıkları büyük devletlerin müdahalesine imkân vermeyecek şekilde ve büyük devletleri Afrika kıtasından uzak tutarak

özümlemeyi amaçlamıştır. Afrika Birliği Teşkilatı, Afrika kıtasını bloklar arası çekişmelerin uzağında tutmak için çaba harcarken, Bağlantısızlar hareketinin önemli bir unsuru haline geldi.

Soğuk Savaş'ın Türk Dış Politikasına Yansıması

Türkiye, II. Dünya Savaşı sonunda galip devletlerin yanında yer almış, buna karşın savaştan hemen sonra önemli sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Bu dönemde toprak bütünlüğünü güvence altına almak Türk dış politikasının esasını oluşturdu. Türkiye, bu amaçla bazı ittifakların kuruluşunda aktif rol aldı

Sovyet yönetimi daha II. Dünya Savaşı'nın başında Türkiye'den Boğazların statüsünde değişiklik yapılmasını istemişti. Türkiye tarafından reddedilen bu istekler Rusya'nın yayılma politikalarının habercisiydi. Türkiye, bu nedenle II. Dünya Savaşı'nda Batı Avrupa devletlerinin yanında yer aldı. Ancak, Sovyetlerin Türkiye'den istekleri son bulmadı. Sovyet yönetimi şu isteklerde bulunuyordu

- Türk-Sovyet sınırında, Sovyetler lehine bazı düzeltmeler yapılması,
- Sovyetler Birliği'ne Boğazlarda deniz ve kara üsleri verilmesi,
- Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nde değişiklikler yapılması

Türk hükümeti bu istekleri kesin bir dille reddetti. Bunun üzerine SSCB, 1945 yılının ortalarından itibaren Türkiye üzerinde ağır bir siyasi baskıya kurdu. Kars ve Ardahan'ı talep etti. Türk-Sovyet ilişkilerindeki bu gerginlik nedeniyle Türkiye, dengeyi sağlayabilmek üzere ABD'ye yaklaştırmaya başladı

Türkiye-ABD İlişkileri

Türkiye, Şubat 1945'te Almanya ve Japonya'ya savaş ilan ederek Müttefiklerin yanında yer almıştı. Bunun üzerine Nisan 1944'te kesilmiş olan Amerikan askeri yardımı yeniden başladı. Ağustos 1946'da Sovyetler Birliği'ne bir nota veren ABD, Boğazların savunmasında sadece Türkiye'nin sorumlu olmasından yana olduğunu bildirdi. Arkasından da Akdeniz'e donanmasını gönderdi. 1947'de Truman Doktrini ilan edildi. ABD Kongresi Türkiye'ye Yardım Kanunu'nu kabul etti. Marshall Planı ile yapılan yardımın miktarı çoğaltıldı. 1948'de ABD ile Türkiye arasında "Ekonomik İşbirliği Anlaşması" imzalandı. ABD ile ilişkilerin bu şekilde gelişmeye başlamasından bir süre sonra Türkiye NATO'ya ve Avrupa Konseyi'ne üye oldu ve Kore Savaşı'na katıldı.

Bu dönemde Türk basınında da ABD ile olan ilişkiler geniş bir yankı bulmuştu. Abidin Daver “Tek Yol Amerika!” Adlı bir yazı kaleme almıştı. Daver burada şunları söylemiştir:

“Dünyanın bugün her bakımdan en kuvvetli, en ileri ve en demokrat devleti olan Amerika, yakın ve orta doğuda demokrasinin kalesi olan milletimizi kuvvetlendirme kararı vermiştir. Milli müdafaamızı takviye için milyonlarca dolar kıymetinde silah ve malzeme veriyor. Bunların kullanım usullerini öğretmek için mühendisler gönderiyor. Yollarımızı süratle yapmak, ziraatımızı modern araçlarla geliştirmek, kara ve deniz ulaştırma araçlarımızı çoğaltmak yolunda krediler açıyor, mühendislerin bilgi ve ihtisasından faydalanmamızı temin ediyor. Bir harikalar diyarı olan Amerika'nın bilgi ve ihtisasından tam olarak faydalanmak, memleketimizi süratle yenileştirmek ve kalkındırmak için tutacağımız tek yoldur.”

ABD Başkanı Truman, Senato ve Temsilciler Meclisi'nin Birleşik Oturumunda Yaptığı Konuşmada Türkiye'den bahsetmiştir. Truman'a göre:

“Dünyanın özgürlüğe gönül vermiş halkları için bağımsız ve ekonomik açıdan istikrarlı bir devlet olarak Türkiye'nin geleceği şüphesiz Yunanistan'inkinden daha önemsiz değildir. Türkiye'nin şuanda içinde bulunduğu şartlar Yunanistan'ın içinde bulunduğu şartlardan son derece farklıdır. Türkiye, Yunanistan'ın başına gelen felaketleri yaşamamıştır. Savaş sırasında hem ABD hem de İngiltere Türkiye'ye maddi destekte bulunmuştur. Türkiye savaştan beri ulusal birlik ve beraberliğini korumak için gerekli olan modernleşmeye ivme kazandırmak amacıyla gerek ABD'den gerekse İngiltere'den maddi destek sağlamaya çalışmıştır. Türkiye'nin milli birlik ve beraberliği Ortadoğu'da düzenin korunabilmesi için son derece önemlidir. İngiltere, kendi içinde bulunduğu zor durum ve güçlükler nedeniyle Türkiye'ye verdiği mali ve iktisadi desteği daha fazla sürdüremeyeceğini bildirdi. Yunanistan örneğinde olduğu gibi, Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu yardımı mutlaka alması gerekiyorsa ABD bu yardımı sağlamak zorundadır. ABD bu desteği sağlayabilecek tek ülkedir.”

Türkiye'nin Avrupa Konseyine Girişi

Avrupa Konseyi, II. Dünya Savaşı'ndan sonra SSCB tehlikesine karşı Brüksel Anlaşması ile 1949'da kurulmuştu. Başlangıçta Türkiye'yi üyeliğe almayan Avrupa Konseyi, 8 Ağustos 1949'da Türkiye, Yunanistan ve İzlanda'nın üyeliğe davet edilmesine karar verdi. Türkiye, bu üyelikle birlikte dünya dengelerinin yeniden oluştuğu II. Dünya Savaşı sonrası dönemde, Sovyet tehdidi karşısında Batı ile ilişkilerini daha geliştirmiş ve Batı Bloku içerisinde yerini almıştır.

Türkiye'nin Avrupa Konseyine katılmasıyla ilgili olarak Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak'ın TBMM'de şu konuşmayı yapmıştır: *“Dış siyasetimizin ağırlık merkezi Batı dünyasıdır, İngiltere ve Fransa ile ittifakımız, Amerika ile gittikçe artan dostluğumuz ve menfaat birliğimiz, dış siyasetimizin istikametini daha fazla Batı'ya çevirmiştir. Avrupa Konseyi içinde bir Avrupa devleti olarak yer almamız, bu uzun ve devamlı siyasetimizin zaruri bir neticesidir. Aynı zamanda, Avrupa Konseyine girmemiz bu ana siyasetimizde bizi kuvvetlendiren yeni bir amildir. Yine ancak bir Avrupalı devlet sıfatıyla ki Amerika'nın Marshall yardımından*

istifade edebiliyoruz. Avrupa Konseyine katılmamız neticesi, Anadolu'nun Avrupa siyasi ve iktisadi birlik hudutları içine girmesi bizim için belli başlı bir hadisedir."

Uzay Yarışı

SSCB ile ABD arasında 1957'den başlayarak uzay programları ile ilgili ciddi bir rekabet başlamıştır. Uzaya önce insansız daha sonra da insanlı uydu göndermek Soğuk Savaşın bir parçası haline gelmiştir. Sputnik, iki devlet arasındaki bu yarışın başlangıcını sembolize eder. SSCB Soğuk Savaş'ın en gergin olduğu bir dönemde 1957'de Sputnik 1 olarak adlandırılan ilk yapay uyduyu uzaya göndermeyi başardı. Uzay yarışı, Soğuk Savaş döneminde SSCB ile ABD arasında kültürel ve teknolojik rekabetin önemli bir parçası haline geldi

Bu rekabet iki süper gücün birbirlerini moral açıdan yıpratmak amacıyla başvurdıkları psikolojik savaşın bir uzantısı olarak nitelendirilebilir. ABD Başkan yardımcısı Lyndon Johnson'ın sözleri, ABD'nin bu konuya bakışını oldukça güzel şekilde özetlemektedir: *"Dünyanın gözünde, uzayda birinci gelen birincidir, nokta. Uzayda ikinci olan her şeyde ikincidir."*

ABD sorunu bir ölüm kalım meselesi olarak algıladı. Sovyet topraklarına yakın olan müttefiklerinin topraklarında füzeler yerleştirmeye yöneldi. 1957 NATO Zirvesi'nde konu gündeme gelmiş, bazı müttefik devletler ABD'nin bu teklifini olumlu karşılamıştır. Türkiye de bu müttefikler arasında yer almaktadır. Bu tarihten sonra Türkiye'ye Sovyet topraklarına yönelik şekilde Jüpiter füzeleri yerleştirilmeye başlanmıştır.

Yuri Gagarin 12 Nisan 1961'de Vostok 1 ile Dünya yörüngesine başarıyla ulaşan ilk insan olmuştur. Vostok 1, dünya yörüngesinde 108 dakikada tam bir tur attıktan sonra Gagarin'i Sovyet topraklarına indirdi. İnsanlı Sovyet uzay programı, tarihin önemli girişimlerinden biriydi. Bu girişim uzay yarışında SSCB'nin üstünlüğünü perçinlemiştir. ABD'nin yörüngeye girebilen ilk insanlı uçuşu, bir yıl sonra 1962'de Mercury 4 ile gerçekleşti.

Walentina Tereşkova 16 Haziran 1963'te Vostok 6'yla uzaya gönderilen ilk kadın oldu. SSCB'nin Vostok 2 programında Aleksei Leonov, 18 Mart 1965'te ilk uzay yürüyüşünü gerçekleştirdi. Sovyetlerin insansız uzay roketlerinin Ay'a daha önce ulaşmış olmasına rağmen, 21 Temmuz 1969'da Ay'a adım atan ilk insan ABD'li Neil Armstrong oldu.

Sorular

1. İkinci Dünya Savaşından sonra uluslararası politikada ABD ve Sovyet Rusya arasındaki rekabet dünyada iki kutuplu bir yapıyı ortaya çıkardı. Bu durum:

- I. Soğuk Savaş Döneminin başlaması
 - II. Faşizm yönetiminin yaygınlaşması
 - III. Silahlanma yarışının hızlanması
- Gibi gelişmelerden hangisi ya da hangilerine yol açmıştır?
- a) Yalnız II b) Yalnız III c) I ve III
 - d) I ve II e) II ve III

2. Aşağıdaki ülkelerden hangisi Doğu Bloğunda Yer almaktadır?

- a) İngiltere
- b) Fransa
- c) ABD
- d) Türkiye
- e) Çin

3. ABD'nin Türkiye'nin toprak bütünlüğünü Sovyetler Birliği'ne karşı korumak için 1947 yılında yaptığı mali yardım aşağıdakilerden hangisidir?

- a) Truman Doktrini
- b) Comecon
- c) NATO
- d) Marshall Planı
- e) Avrupa Ekonomik kalkınma Programı

4. Kore Savaşı ile ilgili aşağıdaki yargılardan hangisi doğru değildir?

- A- Sovyet Rusya ve ABD arasındaki anlaşmazlıklar üzerine çıkmıştır.
- B- Türkiye Birleşmiş Milletler aracılığıyla savaşa asker göndermiştir.
- C- Kore'de savaş 1953 yılında sona ermiştir.
- D- Kore'nin siyasi bütünlüğü sağlanmıştır.
- E- Kore iki farklı siyasi yapıya ayrılmıştır.

5. Berlin kriziyle ilgili aşağıdakilerden hangisine ulaşılamaz?

- a) Amerikalılar Batı Berlinlilerin ihtiyaçlarını karşılamak için bir hava köprüsü oluşturdular
- b)Berlin, batılılar için özgürlük simgesi haline geldi
- c) Almanya'nın birliğıni sağılamasına neden oldu
- d)Soğuk savaşın ilk büyük krizi olarak ortaya çıktı
- e) Batılıların kararlı tutumu karşısında Stalin ablukayı kaldırmak zorunda kaldı

Cevaplar:

1.c

2.e

3.d

4.d

5.c

Sevgili Öğrenciler;

Atatürk İlkleri ve İnkılap Tarihi dersinin vize sınavında sistemde yüklü olan 7 haftalık ders notlarından (1,2,3,4,5,6,7. haftalar) ve kayıtlı videolardan sorumlusunuz. Videoları izleyerek o haftanın ders notunu okuyunuz. Lütfen aşağıdaki hususlara dikkat ediniz,

- Sınavda yaşanan herhangi bir teknik sorunda dersin hocasına değil teknik ekipte bulunan arkadaşlara durumu iletiniz. Herhangi bir teknik soruna dersin hocası müdahil olamamakta, bir inisiyatif kullanamamaktadır. **(Bu sorunlarla ilgilenen birim Mebis destek veya Uzem birimidir. Dersin hocasına sınavda yaşadığınız sorunun görselini yollamanız veya yazmanız hiçbir şey değiştirmemektedir.)**
- Sınavlarla ilgili duyurular (sınav tarihleri, gruplar vb) okulun internet sitesinde veya Uzem'in internet sayfasında duyuruya çıkmaktadır. Bu hususları oradan takip etmelisiniz. **(Google'den Medipol Uzem yazarak Uzem'in sayfasına ulaşabilirsiniz.)**
- Ders 5i kapsamında olduğu için ödev veya proje gibi faaliyetlerle notunuzun değiştirilmesi mümkün değildir. Lütfen ödev istemeyiniz.
- Mazeret sınavları veya Bütünleme sınavları ile alakalı işlemler fakülteniz ve Uzem birimi tarafından koordine edilmektedir. Lütfen bu konularla alakalı bir sorunuz bulunuyorsa ilgili birimlerle iletişime geçerek çözüm arayınız.
- **Notunuzla ilgili teknik işlemler hakkında Mebis Destek birimi ile iletişime geçiniz, teknik sorunlarla ilgili teferruatları ben göremiyorum.**

Başarılar dilerim.